
Till Ålands lagting**Meddelande till lagtinget angående utvecklings- och
hållbarhetsagendan**

Med utgångspunkt i lagtingets utlåtanden om föregående meddelande angående utvecklings- och hållbarhetsagendan M4/2021-2022 av den 15 september 2022 lämnar landskapsregeringen planenligt ett meddelande om arbetet med att uppnå strategiska utvecklingsmål och delmål i Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland. Landskapsregeringen ser fram emot att fortsätta den formella dialogen med lagtinget.

Mariehamn den 30 mars 2026

Lantråd

Katrin Sjögren

Minister

Mats Perämaa

Innehållsförteckning

1 Inledning och bakgrund.....	4
2 Strategiskt genomförande.....	7
2.1 Övergripande styrning och uppföljning	9
2.2 Arbete med de strategiska utvecklingsmålen inom landskapsregeringen.....	18
2.2.1 Hälsans, kulturens, idrottens, utbildningens och demokratins mål	20
2.2.2 Vattnets och naturens mål.....	21
2.2.3 Konkurrenskraftens och den hållbara tillväxtens mål	23
2.2.4 Klimatets mål.....	25
2.2.5 Resursanvändningens mål	25
2.3 Leva som man lär: förvaltningens interna policyarbete	27
3 Underställda myndigheter och landskapsägda bolags implementering av agendan	28
3.1 Underställda myndigheter	28
3.2 Bolag och organisationer som omfattas av landskapsregeringens ägarstyrning	33
4 Partnerskap mellan offentlig ekonomi i balans och hållbarhetsagendan.....	39
4.1 De fyra hållbarhetsprinciperna och planetära gränser	39
4.2 Initiativ till ramverk för en ekonomi inom de planetära gränserna	40
4.3 Hur rör detta Åland?.....	42
5 Ålandsexemplet, självstyrelsen och hållbar utveckling.....	45
6 Processen för framtagande av mål för perioden 2031-2040	47
7 Nationell och internationell samverkan för varaktig global fred.....	49
8 Bilagor	51
8.1 Ramverk för ekonomi inom de planetära gränserna.....	51
8.2 Hälsan, kulturen, idrotten, utbildningen och demokratins mål: sammanfattning	55
8.3 Vattnet och naturens mål: sammanfattning	65
8.4 Konkurrenskraften och den hållbara tillväxtens mål: sammanfattning.....	79
8.5 Resursanvändningens mål: sammanfattning.....	84
8.6 Fördelning målsvar ministrar 2026–2027	90

Figurer och tabeller

Figur 1 Tabell över de nio mandatperioderna från 2014–2051.....	8
Figur 2 Backcasting eller ABCD-metoden.....	10
Figur 3 Visionen och de sju strategiska utvecklingsmålen.....	19
Figur 4 Krokodilekonomi.....	544

Tabell 1 Sammanfattning budgetmål per strategiskt utvecklingsmål budget 2026.....	12
---	----

Tabell 2 Grafisk presentation av budgetmål grupperade enligt strategiskt utvecklingsmål i budget 2026.....	12
--	----

1 Inledning och bakgrund

I vårt bärkraftiga samhälle på fredens öar skapar vi gemensamt förutsättningar för att vi alla kan utveckla våra unika gåvor och må bra på djupet. Vi är förankrade i värden som tillit och rättvisa, motgångar stärker oss och framgångar förenar oss. Ordet "vi" används på ett välkomnande sätt: det är ett "vi" som är till för alla som vill bo och verka på Åland, och det är ett "vi" som öppnar upp för världen.

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland, som manifesterades i september 2016, är ett hjälpmedel på den resan och agendan utgör den strategiska riktningen för den åländska samhällsutvecklingen. Agendan arbetades fram gemensamt av samhällets sektorer inom ramen för bärkraft-nätverket¹ och beskriver Ålands vision, "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar" och de sju strategiska utvecklingsmålen som vi har sikte på att ska vara uppnådda år 2030. Utvecklings- och hållbarhetsagendan är ett konkretiserande av den strategi "Omställning Åland – strategisk planering för ett hållbart samhälle 2013–2051"² som en inter-parlamentarisk arbetsgrupp tog fram 2013. Gruppen hade en svår men tydlig arbetsuppgift: att ta fram ett förslag på en långsiktig strategi för en omställning av det åländska samhället. I omställningsstrategin valdes år 2051 som måldatum för när Åland ska vara ett till fullo hållbart samhälle i enlighet med fyra så kallade hållbarhetsprinciper. Strategin lämnades till lagtinget genom [meddelande nr 2/2013-2014](#) den 19.12.2013.³

Landskapsregeringen ansvarar för att proaktivt agera katalysator och koordinator för agendans förverkligande i sin helhet medan lagtinget har det övergripande politiska ansvaret för att förverkliga agendan. Ur meddelande-texten om "strategi för hållbar utveckling": "Detta omfattar att årligen, via budgeten, säkerställa att investeringarna stöder strategin samt att tillräckliga resurser för förverkligande samt uppföljning avsätts." Vidare beskrivs i meddelandetexten samhällskontraktet som detta utgör: "Landskapsregeringen har också för avsikt att tillsammans med lagtinget, kommunerna, landskapets myndigheter, näringslivet och företrädare för den tredje sektorn underteckna ett samhällskontrakt om att Åland ska bli ett hållbart samhälle. Samhällskontraktet ska omfatta målet och definitionen och undertecknas senast år 2015."

¹ Bärkraft-nätverket bildades den 9 februari 2016.

² Kommittén Omställning Åland 2013, Strategisk planering för en hållbar framtid 2013-2051, Bilaga 1 S4013P03, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Omst%C3%A4llning%20%C3%85land.pdf>.

³ Meddelandet behandlades av finans- och näringsutskottet, social- och miljöutskottet samt lag- och kulturutskottet.

Med beaktande av detta lämnar landskapsregeringen vart fjärde år ett meddelande till lagtinget angående landskapsregeringens implementering av agenda. I och med landskapsregeringens meddelanden till lagtinget angående utvecklings- och hållbarhetsagendan den 30 augusti 2018 ([M6/2017-2018](#)) respektive 15 september 2022 ([M4/2021-2022](#)) är detta meddelande det tredje i serien. Tidpunkten för därpå följande meddelande, det fjärde, är år 2030 och det fjärde meddelandet kommer därmed att handla om tiden efter den nuvarande utvecklings- och hållbarhetsagendan.

Lagtinget beslutade att anta social- och miljöutskottets utlåtande ([nr 1/2022-2023](#)) angående det senaste meddelandet. Utskottet skriver bland annat att landskapsregeringen inför nästa meddelande kan överväga att inkludera även underlydande myndigheters och kommunala verksamheters arbete för att bidra till förverkligandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan. Utlåtandet, tillsammans med finans- och näringsutskottets betänkande ([nr 32/2022-2023](#)), har beaktats och i detta meddelande ingår ett avsnitt om myndigheternas planer för att förverkliga utvecklings- och hållbarhetsagendan fram till 2030, medan de kommunala verksamheterna bereds en möjlighet att under år 2026 redogöra för sina planer i utvecklings- och hållbarhetsagendans statusrapport 7.

Det kan konstateras att landskapsregeringens arbete med utvecklings- och hållbarhetsagendan har vidareutvecklats sedan föregående meddelande. Detta innebär att meddelandet skiljer sig från innehållet och strukturen i de två föregående meddelandena.

Meddelandet kompletteras av en uppdatering av färdplaner för de strategiska utvecklingsmålen, det s k färdplansverktyget, på hemsidan bärkraft.ax under 2026. Medan meddelandet i löpande text beskriver landskapsregeringens färdplan fram till 2030, utgör färdplansverktyget en levande dokumentation av planering, uppföljning och kommunikation av åtgärder för att uppnå de strategiska utvecklingsmålen. Färdplansverktyget ska stödja planering och uppföljning av hållbarhetsinsatser över tid. Samtidigt är det ett verktyg för transparens och koherens.

Uppföljningen av agendan görs genom att de 25 huvudindikatorerna och även delmålen följs upp genom statusrapporter vartannat år. Också visionen mäts delvis genom Harvarduniversitets validerade mätverktyg. I december 2024 publicerades [Statusrapport 6](#). Statusrapport 6 var den första rapporten som följer upp alla de sju strategiska utvecklingsmålen alla delmål och indikatorer. Analysen sammanfattas med tummar i färgerna grön, gul, orange och röd för att se i vilken riktning målet är på väg. När tummarna sammanställs per mål blir färgen för samtliga mål gul – med andra ord

”mycket görs men inte tillräckligt, osannolikt att mål/delmål nås 2030 med befintliga åtgärder”. Statusrapporten utgör den senaste nulägesanalysen också av landskapsregeringens ansträngningar för målen, medan detta meddelande är framåtsyftande och täcker perioden fram till 2030. Samtidigt tas första steget till arbetet bortom denna horisont, genom en beskrivning av planerna för process för framtagande av mål för perioden 2031–2040.

Parallellt med att ta fram detta meddelande har landskapsregeringen arbetat med ett klimatpolitiskt meddelande. Arbetet har koordinerats så att målet om kraftigt minskad klimatpåverkan (strategiskt utvecklingsmål 6) samt delar av strategiskt utvecklingsmål 7 om minskade utsläpp från konsumtion (delmål 7.9) i huvudsak behandlas inom det klimatpolitiska meddelandet. De två meddelandena kompletterar varandra.

Landskapsregeringen står idag, 10 år efter dess antagande, till fullo bakom Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland och landskapsregeringens avsikt för de kommande fyra åren är att fortsätta fördjupa implementeringen av visionen och de sju strategiska utvecklingsmålen. Landskapsregeringen har, genom samarbetet i utvecklings- och hållbarhetsrådet och de olika nätverksgrupperna, emottagit budskapet att även de drygt 100 organisationer som är medaktörer⁴ ämnar fortsätta strävan mot målen – samhällskontraktet håller.

Landskapsregeringen bedömer att den största utvecklingspotentialen för att växla upp arbetet med utvecklings- och hållbarhetsagenda till 2030 finns inom följande sektorsövergripande områden, som i större detalj beskrivs i meddelandetexten:

- Lagstiftningsanalysen
- Externfinansiering
- Fysisk strukturutveckling
- Budget och hållbar tillväxt
- Kommunikation

Således kommer de följande årens arbete att i synnerhet fördjupas på dessa sektorsövergripande fokusområden. Landskapsregeringen undersöker också möjligheten att kodifiera delar av samarbetet kring hållbarhet i lagstiftning och förtydliga lagtingets ansvar och roll. Ålands övergripande målbild fram till 2030 är att uppnå en ekonomi i balans och ett uppfyllande av målsättningarna i agendan. Det är landskapsregeringens övertygelse, i linje med konceptet ”krokodilekonomi”, att denna målbild inte är motstridig utan snarare förlösande: omställningen till ett hållbart samhälle sker genom

⁴ De aktörer ur civilsamhället, näringslivet, myndighetssektorn och övriga som anslutit sig som medaktörer finns listade på bärkrafts hemsida, <https://www.barkraft.ax/natverket/medaktorerne>.

samordning, samverkan och den kreativitet som ändliga resurser föder. Landskapsregeringen har i detta meddelande medvetet valt att lyfta både hållbar tillväxt och konkurrenskraft som en del av hållbarhetsarbetet. Åland ska växa inom de planetära gränserna. Detta gemensamma ställningstagande för en hållbar värld och ett hållbart Åland är en signal till Ålands framtida generationer om att vi gör vårt yttersta för att ställa om.

2 Strategiskt genomförande

Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland har funnits i snart 10 år. Under denna tid har agendans mål och delmål strategiskt integrerats i landskapsregeringens verksamhet. Arbetet har gett resultat. Idag är målen närvarande i varje process, från lagstiftningspromemorior och budgetprogram till strategier och projekt. Mycket av arbetet sker i det tysta och märks inte – något som är ett tecken på att agendan är integrerad i ordinarie verksamhet framom att vara ett parallellt pålagt spår. I princip alla strategier och program som skrivits sedan 2016 kopplar uttryckligen till agendan.

Sedan meddelandet om "Omställning Åland" behandlats i lagtinget 2014 har tre olika regeringar suttit vid rodret. Samhällskontraktet har "undertecknats" genom utarbetandet av agendan och dess manifestation den 23 september 2016. Samhällskontraktet lever genom samarbetsnätverket bärkraft som idag har ett 100-tal medaktörer från alla sektorer på Åland. Dessa medaktörer, där bland annat alla sexton kommuner och flera kommunalförbund ingår, har alla formellt ställt sig bakom agendan och åtagit sig att bidra till dess förverkligande. Varje årsbudget som lagtinget har antagit sedan budgeten 2017 har bekräftat landskapsregeringens och lagtingets fasta beslutsamhet att förverkliga agendan.

Finans- och näringsutskottet konstaterade i sitt betänkande till det senaste meddelandet angående utvecklings- och hållbarhetsagenda (nr 32/2022-2023) att "Utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland kräver en uthållig arbetsinsats som sträcker sig över flera valperioder och således också med en viss nödvändighet över de partipolitiska skiljelinjerna." Den regering som innehar makten efter valet 2027 är den sista som har möjlighet att förverkliga de strategiska utvecklingsmålen fram till 2030, men redan nu kan konstateras att arbetet fortgår under fem mandatperioder till. Därför påbörjas planeringsprocessen redan i det här meddelandet, se avsnitt 6.

2014 Lagtinget omfattar Omställning Åland (strategisk planering för en hållbar framtid) (regering: Gunell)		
Val	Mandatperiod nr	Regering
Val 2015	1	Sjögren 1
Val 2019	2	Thörnroos
Val 2023	3	Sjögren 2
Val 2027	4	
2030 De strategiska utvecklingsmålen och FN Agenda 2030 ska vara uppfyllda		
Val 2031	5	
Val 2035	6	
Val 2039	7	
Val 2043	8	
Val 2047	9	
2051 Åland är ett hållbart samhälle enligt Omställning Ålands målsättning		

Figur 1 Tabell över de nio mandatperioderna från 2014–2051

I lagtingets remissdebatt för det andra meddelandet angående arbetet med utvecklings- och hållbarhetsagendan debatterades ordet "långsiktighet", då förändringarna i vår tid är systemgenomgripande och troligen snabbare än någonsin tidigare i mänsklighetens historia. Urfolksstammen *Haudenosaunee* (nordöstra Nordamerika) har "*the Great Law of Peace*" (den stora fredslagen) som omfattar en princip att i varje beslut ta i beaktande hur den sjunde generationen framåt påverkas. Sju generationer-principen har blivit en global symbol för framtids tänkande och ansvarsfullt beslutsfattande. Utifrån utvecklings- och hållbarhetsagendan definieras långsiktighet som åtminstone nio mandatperioder, d v s från 2015 fram till 2051. Det är det perspektivet var och en minister, och var och en lagtingsledamot, bör ha i åtanke när hen debatterar och fattar beslut.

I regeringsprogrammet för regeringen Sjögren II⁵ har landskapsregeringen fördelat ansvaret för de sju strategiska utvecklingsmålen mellan sig. Landskapsregeringen kan avgöra ansvarsfördelningen för respektive strategiskt utvecklingsmål internt. På basen av en utvärdering omfördelades målansvaret vid årsskiftet 2025–2026 för att bättre matcha ministerportfölj med målarbete.⁶ För åren 2026–2027 avgörs ministrarnas målansvar per delmål, så att flera ministrar kan samarbeta kring ansvaret för ett strategiskt utvecklingsmål. Fördelningen av målansvaret per minister hittas i bilaga 8.6.

Fram till utgången av 2024 fanns även externa målansvariga som agerade ambassadörer, ledde målens nätverksgrupper och drev målen framåt. De externa målansvariga tjänade

⁵ Regeringsprogram Ett tryggt, öppet och framtidssäkrat Åland, 11.12.2023, ss.4-5, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Regeringsprogram%202023.pdf>.

⁶ ÅLR 2025/8557, Nr 1 Ministrarnas ansvar för strategiska utvecklingsmål, protokoll för vid pleniföredragning 8.1.2026.

en viktig roll som blåslampor för målet i samhället. För att möjliggöra bättre koppling till beslutsfattande och budgetmakt övergick målsvaret i sin helhet till landskapsregeringens ministrar från och med år 2025.

2.1 Övergripande styrning och uppföljning

Utvecklings- och hållbarhetsagendan är den ram innanför vilken landskapsregeringens politik förs. Finansavdelningen, som har ett samordnande ansvar för uppföljningen av agendan leder även arbetet med agendans integrering. Detta sker i samråd med den beredningsgrupp som finns för den permanenta arbetsgruppen för koordinering och rapportering – KORA (se nedan) och ledningsgruppen för förvaltningen.

KORA har, sedan gruppen etablerades hösten 2018, en central roll i implementeringen av utvecklings- och hållbarhetsagendans sju strategiska utvecklingsmål och dess delmål.

Under hösten 2024 och början av 2025 utvärderades KORA:s sammansättning och arbetssätt. Som en följd av utvärderingen övertog landskapsregeringen, från och med 2025, ansvaret för arbetsgruppens mandat från utvecklings- och hållbarhetsrådet genom ett beslut om tillsättande av den 12 mars 2025.

KORA:s uppdrag är primärt att

- (1) bistå regeringen i dess strategiska sektorsövergripande utvecklingsarbete,
- (2) internt koordinera landskapsregeringens implementering av de strategiska utvecklingsmålen inklusive dess delmål och
- (3) förankra och samordna landskapsregeringens implementering med övriga samhällsaktörer.

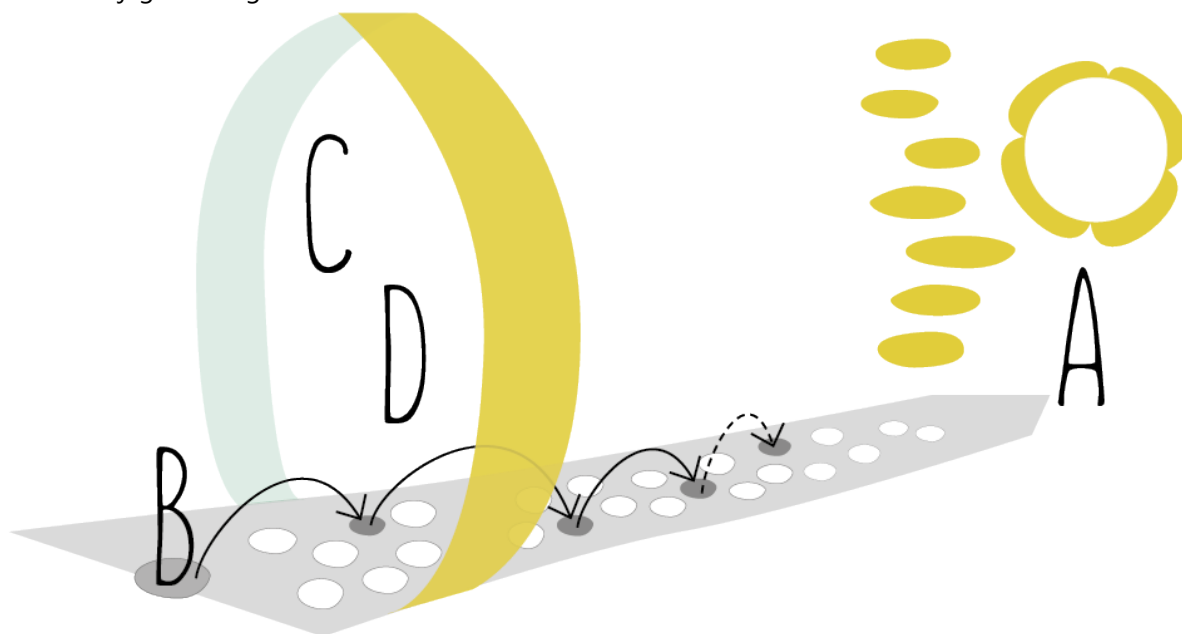
I uppdraget ingår även att bistå i rapporteringen av implementeringen. KORA leds av förvaltningschefen som är ordförande, koordinatör vid finansavdelningen som är vice ordförande. Tillsammans med byråchefen vid finansavdelningens allmänna byrå utgör dessa tre en beredningsgrupp för KORA som även vid behov inkluderar utvecklings- och hållbarhetsrådets huvudsekreterare i en rådgivande roll.

För varje strategiskt utvecklingsmål finns en ledande tjänsteman som är ettdera avdelnings- eller byråchef och en till två processledare per mål. Ledande tjänstemän har i uppgift att allokera beviljade budgetmedel och personella resurser samt planering av processer för lagstiftningsförändringar. Processledarna ansvarar för den löpande uppföljningen av implementeringen för det strategiska utvecklingsmålet och dess delmål. I uppföljningen ingår bland annat den löpande rapporteringen av respektive måls och delmåls åtgärder.

Ledande tjänstemän och processledare har kontakt med den minister som ansvarar för respektive mål enligt regeringsprogrammet. KORA arbetar på ett sätt som skapar bred förankring i samhällets sektorer och hos allmänheten. Respektive strategiskt utvecklingsmål kan ha en s.k. nätverksgrupp med representanter bestående av personer som bidrar med både kunskap, engagemang och förankring.

Finansavdelningens samordnande ansvar för uppföljningen av agendan omfattar agendans huvudindikatorer, mål och delmål, vilket huvudsakligen sker genom de statusrapporter för Utvecklings- och hållbarhetsagendan som publiceras vartannat år för hela nätverket bärkraft. Koordinator på finansavdelningens allmänna byrå ansvarar för att datainsamling för målens 25 huvudindikatorer och är kontaktperson för Åsub i de frågor som rör de huvudindikatorer som Åsub samlar in data för. Finansavdelningen har också en stödjande roll på följande områden som rör arbetet med utvecklings- och hållbarhetsagendan: Budgetprocessen, årsredovisningen, ägarstyrningen, offentlig upphandling och extern finansiering.

Back-casting och budgetprocessen I "Omställning Åland – strategisk planering för en hållbar framtid 2013–2051" introduceras den så kallade backcasting-metoden som verktyg. Backcasting går ut på att man statuerar det önskade tillståndet och planerar bakåt utgående från det. Backcasting har fyra steg. Steg A är det önskade läget, dvs visionen och målsättningarna. B är nulägesanalysen, som i det åländska hållbarhetsarbetet görs vartannat år genom statusrapporterna. Steg C handlar om att skapa många olika idéer på lösningar medan steg D handlar om att prioritera bland dessa möjliga lösningar och idéer.

Figur 2 Backcasting eller ABCD-metoden

På den strategiska nivån antar Landskapsregeringen olika styrdokument, såsom strategier och program, för att driva utvecklingen inom olika tematiska politikområden (steg C). Oftast har dessa styrdokument tagits fram i samråd med relevanta referenspersoner och organisationer i det åländska samhället. Exempel på detta är folkhälsost strategi, demokratist strategi, vattenåtgärdsprogram, strategi för naturskydd och –restaurering, färdplan för hållbar turism och strategi för hållbart byggande för att nämna några. Strategidokumentet skrivs för att gälla en mandatperiod eller längre.

På den operativa nivån tar man sedan ofta fram någon form av åtgärdsplaner för strategidokumentet, som spänner över en kortare tidsrymd, t ex två år. På budgetnivå handlar det sedan om att prioritera vad som ska genomföras och när det ska genomföras. Detta reflekteras i de budgetmål som sätts upp för olika avdelningar och myndigheter. I det nya finansiella ramverket görs en ram upp för tre år framåt. Detta sker på våren. De strategiska dokument jämte åtgärdsplaner utgör en grund för arbetet med att ta fram budgetmål, dvs det som ska prioriteras inför den kommande treårsperioden. Efter att budgetramarna sätts på våren görs sedan det detaljerade budgetarbetet efter sommaren. Det som eftersträvas är en strategisk långsiktighet och en röd tråd genom politik och budgetarbete.

Årsredovisning Målen i utvecklings- och hållbarhetsagendan ska reflekteras i de budgetmål som ställs upp av varje avdelning och myndighet. I budgetprocessen formuleras budgetmål för vilka varje avdelning och myndighet överväger vilket strategiskt utvecklingsmål som budgetmålet bidrar till.

För att få en bra årsredovisning börjar arbetet redan i budgetprocessen. Årsredovisningen är central för uppföljningen av agendan i förvaltningens arbete. Finansavdelningen har därför sedan budget 2024 lett arbetet med att successivt integrera de strategiska utvecklingsmålen i budgetprogrammet Hypergene så att uppställda budgetmål grupperas under ett strategiskt utvecklingsmål. Under år 2025 lades också de 40 delmålen in i Hypergene som en kategori i tillägg till den befintliga kategorin "regeringsprogram". Finansavdelningen strävar efter att det på detta sätt ska gå att i delårsredovisningar och årsredovisning ur Hypergene få ut en så överskådlig och användbar analys som möjligt. Detta möjliggör en mer systematisk rapportering, där taggade kategorier på sikt kan lyftas ut direkt till årsredovisningen.

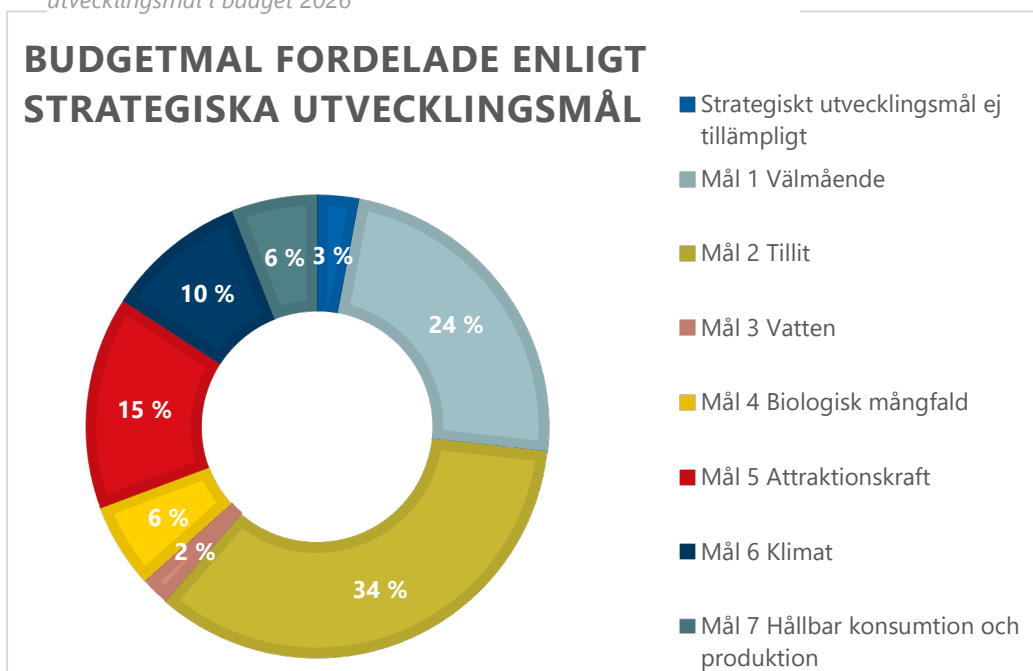
Inkluderingen av de strategiska utvecklingsmålen är en pågående process och har potential att förbättras. Det kan konstateras att de strategiska utvecklingsmålen är hela Ålands mål, och inte "ägs" fullt ut av landskapsregeringen. De olika målformuleringarna är inte tekniskt utformade på ett likalydande sätt och utformades inte heller från början

för att passa in i ett budgetprogram, varför arbetet med att gruppera budgetmål ibland kan tyckas långsökt. För att uppväga detta kommer processen redan inför 2027 att utvecklas. Hittills har funnits en möjlighet att välja "strategiskt utvecklingsmål ej tillämpligt" och ett sådant alternativ behöver ännu i fortsättningen finnas för att undvika långsökta konstruktioner. Målet med integreringen i budget- och årsredovisning är att genom uppställda budgetmål kunna utläsa den strategiska riktningen för landskapsregeringens arbete kommande år. För budget 2026 ser fördelningen ut som följer:

Tabell 1 Sammanfattning budgetmål per strategiskt utvecklingsmål budget 2026

Antal budgetmål per strategiskt utvecklingsmål	
Mål 1 Välmående	24
Mål 2 Tillit	35
Mål 3 Vatten	2
Mål 4 Biologisk mångfald	6
Mål 5 Attraktionskraft	15
Mål 6 Klimat	10
Mål 7 Hållbar konsumtion och produktion	6
Nollalternativet	3
TOTALT	101

Tabell 2 Grafisk presentation av budgetmål grupperade enligt strategiskt utvecklingsmål i budget 2026

Landskapsrevisionen granskar årligen landskapsregeringens förverkligande av målsättningar såsom beskrivet i årsredovisningen. Landskapsrevisionen utvecklar kontinuerligt sin granskning av landskapsregeringens måluppföljning och förverkligande.

Landskapsregeringen utvecklar **ägarstyrningen** med målet att utvecklings- och hållbarhetsagendan ska vara en integrerad del av bolagens verksamhet. Detta innebär att landskapsägda bolag förväntas ta fram både hållbarhetsplaner och hållbarhetsrapporter som ingår i den ordinarie årsredovisningen. Det framgår redan av landskapsregeringens ägarpolicy.⁷ Finansavdelningen avser att utveckla sin ägarstyrningspolicy och -praxis i linje med OECD:s riktlinjer för statligt ägda bolag- *Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises* från 2024.⁸ Arbetet med hållbar ägarstyrning stöds av finansavdelningens möjlighet att delta i den nordiska arbetsgruppen *Nordic State-Owned Enterprises Sustainability*. Finansavdelningen avser att utöva aktiv ägarstyrning och följa upp bolagens hållbarhetsarbete årligen.

I avsnitt 3.2 ingår redovisning av landskapsägda bolags hållbarhetsarbete (40 procent ägarandel eller mer).

Den offentlig upphandlingen inom landskapsförvaltningen är decentraliserad, från 2027 sker en samordning så att upphandlingskompetensen samlas vid finansavdelningen. De upphandlande enheterna är dock fortsatt decentraliserade även efter samordningen och finansavdelningen kommer att erbjuda ett upphandlingsstöd på motsvarande sätt som idag. Landskapsförvaltningen köper in varor, tjänster och byggentreprenader för tiotals miljoner euro per år. Den kollektiva kunskapen inom hållbar upphandling kan stärkas ytterligare genom att hållbarhetshänsyn integreras i ett tidigt skede av varje upphandling. I nuvarande handbok i offentlig upphandling för landskapet Åland⁹ som senast uppdaterades 2019 ingår en checklista för hållbara upphandlingar på Åland. Finansavdelningens upphandlingsstöd har initierat ett arbete för att stärka hållbarhetsaspekterna i offentlig upphandling. Detta är ett viktigt verktyg för att styra resurser mot långsiktigt hållbara lösningar och främja innovation inom både privat och offentlig sektor. I samband med att handboken uppdateras kan kommunikationsinsatser gällande hållbara offentliga konsumtionsmönster och -val göras i enlighet med delmål 7.3 Alla offentliga organisationer praktiserar hållbar offentlig upphandling.

⁷ Ålands landskapsregering (2024), *Landskapsregeringens ägarpolicy*, 14.11.2024.

⁸ OECD (2024), *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises 2024*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/18a24f43-en>.

⁹ Ålands landskapsregering (2019), *Handbok i offentlig upphandling för landskapet Åland*, uppdaterad 2.12.2019.

För att kunna öka investeringarna i en samhällsutveckling i linje med agendans mål har ett arbete med att koordinera landskapsregeringens arbete med **extern finansiering** inletts. Syftet är att identifiera och mobilisera EU-medel och andra externa resurser som kan bidra till att förverkliga landskapsregeringens ambitioner. Extern finansiering, såsom EU-stöd, används för att delfinansiera utvecklingsprojekt och investeringar. Den externa finansieringen bidrar även till värdefulla kontakter och kunskapsutbyten. Kunskap om finansieringsmöjligheter sprids systematiskt inom förvaltningarna, vilket stärker det gemensamma arbetet. Myndighetsöverskridande samarbete utvecklas genom gemensamma mål, resurser och system i linje med Utvecklings- och hållbarhetsagendan.

Med början i budgeten för år 2025 och åter i budgeten för 2026 finns en skrivning under varje politikområde som ger politikområdena i uppdrag att ansöka om minst 500 000 euro från externa källor så som EU:s fonder. För att säkerställa att externa medel används på ett effektivt och ändamålsenligt sätt är det avgörande att ansökningarna utgår från den egna verksamhetens faktiska behov och strategiska mål. Olika finansieringsprogram förutsätter olika stora egenfinansieringsandelar och själva ansökningsprocessen och projektledningen i sig kostar resurser i tid. Både storleken på ansökta medel och erfarenhet av att driva projekt varierar mellan avdelningarna, varför landskapsregeringen planerar att tillsätta en tvärspektoriell arbetsgrupp för att samla den kollektiva kunskapen på området. Se också bilaga 8.4.

Finansavdelningen ansvarar även för det långsiktiga finansieringsavtal som har ingåtts mellan lotsfunktionen (Föreningen bärkraft.ax Åland r.f.) och Ålands landskapsregering för perioden 2026–2029.¹⁰ **Föreningen bärkraft.ax Åland r.f.**, som delar namn med nätverket, är arbetsgivare för personal vid nätverkets lotsfunktion. Dess syfte är att främja en hållbar och bärkraftig utveckling på Åland. För att uppnå detta ska föreningen genom sin verksamhet bidra med:

- Inspiration och samordning
- Råd kring arbetsmetoder
- Utveckling och förvaltning av engagemang
- Kompetensutveckling
- Konkreta verktyg för att förverkliga agendan

¹⁰ Finansieringsavtal mellan Ålands landskapsregering och bärkraft.ax Åland r.f. för tiden 1.1.2026-31.12.2029.

Föreningen fullföljer sitt syfte genom att långsiktigt erbjuda lots- och samordningsstöd till medaktörer och andra organisationer, såsom kommuner, myndigheter, företag och föreningar.¹¹

Medlemmarna i föreningen bärkraft.ax rf utgörs av allmännyttiga föreningar, myndigheter, branschorganisationer och stiftelser med hemort på Åland. Enligt avtalet ska den årliga finansieringen om 72 000 euro (penningautomatmedel) användas för löner, aktiviteter, kontorskostnader och övriga administrativa utgifter. Föreningen åtar sig att upprätthålla en heltidstjänst med det primära uppdraget att – genom ett uppsökande arbetssätt – informera, samordna och stimulera bärkraft-nätverkets medaktörer (företag, kommuner, föreningar, skolor och andra organisationer) i deras arbete med att bidra till utvecklings- och hållbarhetsagendans förverkligande samt stärka Ålands konkurrenskraft. Finansavdelningen stämmer regelbundet av ansträngningarna för att uppnå agendans förverkligande med lotsfunktionen.

Lagstiftningsanalys KORA ska löpande analysera hur den gällande lagstiftningen påverkar möjligheterna att uppnå respektive strategiskt utvecklingsmål och vilka konsekvenser nya lagstiftningsinitiativ har för målen. KORA ska också identifiera eventuella behov av revidering och ny lagstiftning. Lagstiftningsanalysen är ett område med utvecklingspotential fram till 2030, där de processer som föregår lagberedningens arbete är väsentliga.

Lagberedningen är fristående från landskapsregeringens allmänna förvaltning. Enligt budget 2026 inordnas lagberedningens arbete med integrering av utvecklings- och hållbarhetsagendan liksom tidigare år till respektive författningsarbete som lagberedningen är involverad i. I de flesta fall förväntas agendans visioner och idéer bli analyserade och beaktade redan i ett tidigt skede av beredningsprocessen, det vill säga redan innan ett författningsärende når lagberedningen. Det fortsatta beredningsarbetet förutsätter dock att en uppföljning görs i förhållande till de visioner som agendan ger uttryck för samt att detta beaktas på lämpligt sätt i författningsberedningen.

Ärenden förs normalt över till lagberedningen genom att en lagpromemoria upprättas och ärendet föredras inför ansvarig minister. I denna promemoria ska konsekvenserna av ett initiativ analyseras. De konsekvenser som finns uppräknade i lagstiftningspromemorian är följande: ekonomiska, administrativa, miljö-, jämställdhets-, barn-, jämlikhet, sysselsättning och arbetsliv samt andra samhällseliga konsekvenser. Konsekvensanalyser ska även inkludera sambandet med utvecklings- och

¹¹ Stadgar för bärkraft.ax Åland rf, 15.8.2023, §§ 2-3, se:
https://www.barkraft.ax/sites/default/files/attachments/page/foreningen_barkraft_stadgar.pdf

hållbarhetsagendan. Den konsekvensanalys som bör finnas i en lagstiftningspromemoria där bland annat kopplingen till utvecklings- och hållbarhetsagendan finns, är av väsentlig betydelse för hur det slutliga författningsinitiativet utformas. Vissa av de aspekter som lyfts fram i konsekvensanalysen är inte direkt kopplade till agendan men beröringspunkter finns alltid på ett eller annat sätt. Lagberedningen bedömer att det är ytterst sällan som en konkret referens till utvecklings- och hållbarhetsagendan görs, trots att kopplingar finns i lagstiftningspromemorian. För att inhämta politisk reflektion på väckta initiativ hos lagberedningen, tas som regel promemorian upp av respektive fackavdelning inom allmänna förvaltningen inklusive Regeringskansliet till enskild föredragning inför ansvarig ledamot.

Arbetet med utveckling av löpande lagstiftningsanalys kan inte göras med lagberedningens resurser, men konsekvensanalysen generellt i författningsförslag förbättras kontinuerligt, bland annat genom nyligen uppdaterade rekommendationer om vilket innehåll en fristående lagstiftningspromemoria ska ha. Det finns en allmän rekommendation hos lagberedningen att lagberedningsarbetet ska redogöra för relevanta hållbarhetsmål i den allmänna motiveringen till författningsförslagen samt de konsekvenser som till exempel ett lagförslag kan ha i förhållande till uppnåendet av dessa. Landskapsregeringen bedömer att det inom den löpande lagstiftningsanalysen och inom konsekvensbedömningen för vart och ett lagförslag finns utvecklingspotential fram till 2030.

Den fysiska strukturutvecklingen på Åland är en viktig del av i förverkligandet av agendan, särskilt i relation till mål om klimat, resurshantering och social sammanhållning. I utvecklings- och hållbarhetsagendan står om landskapsregeringens roll i förverkligandet av agendan (avsnitt 3.2): "Landskapsregeringen säkerställer att det sker en övergripande samordning av mark- och vattenanvändningen." Mot ovanstående bakgrund tillsatte landskapsregeringen en övergripande styrgrupp för fysisk strukturutveckling 2018. Arbetet med att ta fram ett helhetsperspektiv för mark- och vattenanvändningen på Åland konkretiserades genom programmet fysisk strukturutveckling och den omfattande underlagsrapporten "Den fysiska strukturen på Åland – Naturgivna förutsättningar, bebyggelse, infrastruktur, teknisk försörjning och planeringsberedskap" 2018. Senare följdes denna grupp av en förvaltningsintern arbetsgrupp för fysisk strukturutveckling.¹² Inom ramen för denna grupp har arbetet med fysisk strukturutveckling och övergripande strategiska styrnings- och planeringsfrågor fortsatt.

¹² ÅLR 2020/288.

Arbetsgruppen beslutade år 2023 att fastställa en förvaltningsintern färdplan för fysisk strukturutveckling – Åland 2023–2030. Se också bilaga 8.4.

År 2022 skapades också **”Forum för planering, fysisk strukturutveckling och infrastrukturprojekt”** som ett samarbetsforum mellan Ålands landskapsregering och kommunerna på Åland. Detta är ett forum för dialog och samarbete mellan landskapsförvaltningen och kommunerna gällande kommunövergripande planeringsfrågor. Det fungerar också som ett kunskapshöjande och samarbetsbefrämjande forum. Representanter från varje kommun, både tjänstemän och förtroendevalda, bjuds in att delta i forumet. Från och med år 2025 har tematiken för fora hämtats ur de delmålen i Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda som tangerar frågor kring fysisk strukturutveckling.

Kommunikation Trots tillkomsten av många styrdokument på strategisk nivå, och åtgärder på operativ nivå som bygger på utvecklings- och hållbarhetsagendan finns en stor utmaning i kommunikationen kring vad landskapsregeringen gör för att uppnå agendan. Landskapsregeringen ser en potential i att förtydliga kopplingen till utvecklings- och hållbarhetsagendan i sin löpande kommunikation utåt. Samtidigt har utvecklings- och hållbarhetsrådet 2025 beslutat om en strategisk satsning på kommunikation under 2026-2027. Syftet är att bidra till sammanhållning och ”vi-känsla” i det åländska samhället, detta genom att markant öka kännedomen om utvecklings- och hållbarhetsagendan och dess beståndsdelar hos den breda allmänheten.¹³

Ramlagstiftning om process I det klimatpolitiska meddelandet lyfts en ramlagstiftning om arbetsprocessen. Organiseringen och strukturen för arbetet med de strategiska utvecklingsmålen i utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland är etablerad och även internationellt uppmärksammas. En naturlig följd kunde vara att förankra detta i lagstiftning. En omfattande reglering riskerar dock minskad flexibilitet och att ge mer planering och rapportering. En ramlag skulle i stället kunna beskriva grundstrukturen och säkerställa Ålands långsiktiga engagemang. Detta skulle stärka och förtydliga arbetet, men samtidigt inte i grunden förändra strukturen eller leda till en ökad arbetsbelastning och byråkrati. Om en ramlag stiftas kunde den exempelvis omfatta hur mål antas, landskapsregeringens plan för mandatperioden, uppföljning vartannat år och ett i lag inrättat rådgivande organ. Såsom tidigare aviserats bereder landskapsregeringen frågan vidare.

¹³ Utvecklings- och hållbarhetsrådets protokoll 14.11.2025, se <https://drive.google.com/drive/folders/1QyLJs1KA8slULivyhGtPNCnuwskyH7EM>

2.2 Arbete med de strategiska utvecklingsmålen inom landskapsregeringen

Landskapsregeringen kan använda sig av strategier och program för att omfatta en större tematisk policyenhet som kräver insatser under flera år. Strategier och program är begrepp som är relativt synonyma i landskapsförvaltningen. I praktiken tas strategier fram för att ange en riktning för arbetet under en längre period, och i flera fall arbetas färdplaner eller åtgärdsprogram/planer fram med checklistor över konkreta åtgärder som bockas av efterhand. Ur strategier och program kan sedan projekt födas som del av uppfyllandet. Sedan agendans antagande har alla strategier som tagits fram byggts vidare på agendan. Tillsammans stakar strategierna och programmen ut färdplanerna för landskapsregeringens implementering av utvecklings- och hållbarhetsagendan de kommande åren. Några av strategierna behöver revideras, andra behöver få nya åtgärdsplaner – men sammantaget är landskapsregeringens avsikt att fokusera på samordning, förankring, uppföljning och implementering av de redan antagna dokumenten. Det uppdaterade färdplansverktyget på hemsidan www.barkraft.ax/fardplaner utgör här ett viktigt verktyg, och samarbetet och kommunikationen inom bärkraftsnätverket är källan till uppföljning och implementering.

De sju strategiska utvecklingsmålen per 2030 är följande:

- 1 Välmående människor vars inneboende resurser växer
- 2 Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället
- 3 God vattenkvalitet
- 4 Ekosystem i balans och biologisk mångfald
- 5 Attraktionskraft för boende, besökare och företag
- 6 Kraftigt minskad klimatpåverkan
- 7 Hållbar konsumtion och produktion

Mål 6 har reviderats år 2022 därför att det tidigare målet om "Markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet" till stora delar uppnåddes i och med att Långnabba vindpark togs i drift. Samtidigt konstaterades att IPCC:s rapport AR6¹⁴ föranledde ett fokus också för Ålands del på minskad negativ klimatpåverkan.¹⁵ De sju strategiska utvecklingsmålen har 40 delmål som tagits fram i olika etapper under åren 2018-2023. Delmålen har tagits fram av de av landskapsregeringen utsedda externa målsansvariga i samarbete med ledande tjänstemän och processledare inom förvaltningen samt deras nätverksgrupper med representanter från olika sektorer.

¹⁴ Inter-governmental Panel on Climate Change, Assessment Report 6, 9.8.2021, se <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>.

¹⁵ Protokoll fört vid Utvecklings- och hållbarhetsrådets möte 14 januari 2022.

Delmålen har godkänts av utvecklings- och hållbarhetsrådet. Utvecklings- och hållbarhetsrådet (hädanefter "rådet") utses av respektive sektorer, ett system som har utvecklats över tid och senast är fastlagt i det mandat för rådet som antogs inför mandatperioden 2026-2027. Rådets arbete kan sägas vara ett uttryck för deliberativ demokrati, alltså den demokrati som bygger på samtal och som äger rum mellan val. Rådet är en plattform för samtal mellan representanter för de folkvalda, näringslivet inklusive lantbruket, konsten och kulturen, utbildningen på olika nivåer, civilsamhället/föreningslivet och kommunerna.

Lagtinget har politiskt ägandeskap för agendan. Det finns en potential att utveckla detta politiska ägandeskap ytterligare. Lagtinget föreslås därför anta en central roll i framtagandet av de mål som ska gälla efter 2030, se avsnitt 6.

Att jobba med hållbar utveckling innebär att hålla fokus på alla samverkande faktorer samtidigt. Ofta går mål in i varandra och överlappar. Därför presenteras i det följande de mål som samverkar mest med varandra under samma rubrik, då strategier som tas fram ofta bidrar till uppfyllandet av flera av målen.

Figur 3 Visionen och de sju strategiska utvecklingsmålen

2.2.1 Hälsans, kulturens, idrottens, utbildningens och demokratins mål

Strategiskt utvecklingsmål 1 Välmående människor vars inneboende resurser växer
Strategiskt utvecklingsmål 2 Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället

De två första strategiska utvecklingsmålen i utvecklings- och hållbarhetsagendan har många överlappningar och därför arbetar också de målsvariga ministrarna samt ledande tjänstemän och processledare för mål 1 och 2 tillsammans. Under dessa mål återfinns vi delmål för fysisk och psykisk hälsa, kultur, idrott, utbildning och demokrati. Delmålen spänner över ministerportföljerna för utbildnings- och kulturministern, civilministern samt social- och hälsovårdsministern. För perioden 2026-2028 ansvarar därför dessa tre ministrar för arbetet med att uppfylla målen. Både mål 1 och 2 har externa nätverksgrupper med representanter för de för målen relevanta organisationerna inom offentlig, privat och tredje sektor. Dessa nätverksgrupper har initierat en dialog som följer budgetåret bland annat så att de målsvariga ministrarna utifrån denna dialog kan bilda sig en uppfattning om behov, prioriteringar och planer i samhället i ett tidigt skede inför kommande budgetår (2027).

I tillägg till processer som reviderar lagstiftning finns på området för mål 1 och 2 på strategisk nivå 17 strategier eller program antingen antagna eller under framtagande, samt en handlingsplan. De flesta strategier operationaliseras genom åtgärdsplaner. Alla dessa strategier kopplar uttryckligen till utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland och då i synnerhet till mål 1 och 2. I bilaga 8.2 finns sammanfattningar av var och en av dessa.

- **Folkhälsostراتيجية för Åland 2023-2030**
- **Cykelstrategi för Åland 2025-2030**
- **Ålands landskapsregerings alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelpolitiska program 2025-2028 (ANDTS-program)**
- **Strategi för framtidens hälso- och sjukvård, under framtagande**
- **Agenda för jämställdhet 2019-2030**
- **Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020-2030** samt Istanbulkommittén
- **Ett tillgängligt Åland- Ålands landskapsregering Funktionshinderspolitiska programmet år 2022-2025**
- **Ett äldrevänligt Åland – Program för äldrepolitiken 2023-2030**
- **Strategi för barn och unga, under framtagande**
- **Handlingsplan för hbtqi-personers lika villkor i det åländska samhället 2026-2031**
- **Landskapsregeringens integrationsfrämjande program 2024-2027: ett tryggt, öppet och framtidssäkert Åland**

- **Vår demokrati – Landskapsregeringens demokratistrategi för perioden 2025-2031**
- **Utbildningspolitiskt program**
- **Digitaliseringsstrategi** under framtagande och **IT-strategin**
- **Ålands väg framåt 2024 – 2030: Kulturpolitisk strategi för Åland 2024–2030**
- **Bibliotekspolitisk strategi** under framtagande
- **Unesco- strategi**, under framtagande

Vad gäller **idrott** har Landskapsregeringen överfört befogenheter till Ålands idrott i enlighet med idrottslagen (1983:42) för landskapet Åland.

2.2.2 Vattnets och naturens mål

Strategiskt utvecklingsmål 3 God vattenkvalitet

Strategiskt utvecklingsmål 4 Ekosystem i balans och biologisk mångfald

Inom landskapsregeringen har det under 2025 bildats ett samarbete mellan miljöbyrån och näringsavdelningen kring alla frågor som rör vatten och natur under arbetsnamnet "Status Vatten & Natur". Samarbetets syfte är ett effektivare utbyte och dokumentation kring de många tangerande processer som är på gång avseende frågor om vatten och natur. I samarbetet ingår också Fastighetsverket och under 2026 kommer även infrastrukturavdelningen med sina planeringsfrågorna, som innefattar bland annat framtagandet av en grönstrukturplan.¹⁶ Mål 3 och 4 faller inom närings- och miljöministrarnas ministerportfölj varför målsvaret sedan tidigare ligger på den ministerposten. Inför 2026 kompletteras målsvaret med infrastrukturministern eftersom både mål 3 och 4 har varsitt delmål som uttryckligen handlar om planeringsprocesser. Tidigare har mål 3 och 4 haft en gemensam nätverksgrupp under de externa målsvariga som fortfarande träffas informellt.

Inom ramen för detta arbete har ett antal strategier, åtgärdsplaner, processer och projekt identifierats som bidragande till uppfyllande av de strategiska utvecklingsmålen 3 och 4. Flera lagstiftningshelheter är under revidering. På strategisk nivå finns åtminstone sju strategier och program, men inom vatten- och naturvård är det också vanligt att det finns krav på handlings- eller åtgärdsplaner i lag, fyra planer på operativ nivå har identifierats. I bilaga 8.3 finns sammanställningar av var och en av dessa tematiska helheter.

¹⁶ "Grönstruktur" är ett samlat begrepp för en struktur som består av små och stora gröna områden av olika karaktär och funktion; ett helhetsbegrepp på landskapets ekologiska funktioner, i syfte att säkerställa en långsiktig överlevnad av livsmiljöer och arter, genom att spridningsmöjligheter säkerställs. Blåstrukturen inkluderas i grönstrukturplanen – främst rinnande vatten och sjöar men även vissa kustzoner viktiga för djurlivet såsom fisklekplatser och viktiga fågelområden.

- **Vattenlagen** (1996:61) revideringsprocess
- **Den åländska vatten- och avloppsplanen (VA-planen) och ny VA-lagstiftning**
- **Den regionala vattenförsörjningsplanen för Åland**
- **Vattenåtgärdsprogram för Åland för perioden 2028-2033.**
- **Naturskydd 2026–2030: Landskapsregeringens strategi för naturskydd och -restaurering**, på remiss i februari 2026
- Både **naturvårdslagen** och **miljöskyddslagen** är i behov av revidering under mandatperioden enligt regeringsprogrammet. Även arbetet med **genomförandet av EU:s naturrestaureringsförordning 2022/896** är på gång.
- **Programmet för frivilligt biotopskydd på Åland**
- **Handlingsplan för bekämpning av främmande arter på Åland**
- **Jakt och viltvård samt åtgärdsplan för ejderstammen på Åland**
- **SkogsÅland2027; Skogen – Näring för ett hållbart Åland**
- **Kolsänkor på Åland**
- **Avskogningsförordningen** (EU förordning 2023/1115) och **kolkreditsförordningen** (EU förordning 2024/3012).
- **Grön – (och blåstruktur) för Åland** under framtagande
- **Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021 - 2027**
- **För ett hållbart och lönsamt vattenbruk: Ålands vattenbruksstrategi 2021–2030**
- **Fiskevården**
- **EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP), tidigare Ålands landsbygdsutvecklingsprogram (LBU-program)**
- **Arbetet med att främja livsmedelsproduktion**

På operativ nivå utförs följande projekt:

- **Vattenförbättrande åtgärder inom jordbruket**
- **Nästa generation naturbeten**
- **WildhabLIFE** är ett tilltänkt projekt inom naturvård
- **VikarLIFE**
- **Life IP Biodiversea**
- **Rent Vatten 2030**
- **EmpowerUs**
- **Marina Vattenvägar-projektet**
- **Resilient Sea**
- Fiskeribyrån stöder också tre större **fiskodlingsprojekt**

2.2.3 Konkurrenskraftens och den hållbara tillväxtens mål

Strategiskt utvecklingsmål 5 Attraktionskraft för boende, besökare och företag

Det strategiska utvecklingsmålet 5 om attraktionskraft har sedan år 2023 bara ett delmål, att Åland ska ha 35 000 invånare. Huvudindikatorerna omfattar dock förutom befolkningsförändring även arbetsplatser i företag och övernattande gäster i kommersiella logianläggningar. Målet faller inom närings- och miljöministrernas ministerportfölj, men då målet trots sitt enda delmål är sektorsövergripande och tangerar både utbildning och integration, delar från och med år 2026 även utbildningsministern och social- och hälsovårdsministern målsvaret. Målet hade tidigare en aktiv nätverksgrupp under ledning av landskapsregeringens dåvarande attraktionskraftsstrateger och den externa målsvariga.

Det centrala budskapet i mål 5 är att Åland har plats för fler. Det är ett hållbarhetsmål som handlar om att skapa ett samhälle som människor vill vara en del av, oavsett om det gäller att bo här, besöka oss eller göra affärer. Siffran på 35 000 invånare år 2030 är i sig inte det viktiga, utan det är idén om ett öppet, välkomnande och livskraftigt samhälle som står i centrum. I statusrapport 6 konstateras att om vi uppnår de övriga sex hållbarhetsmålen, då är Åland ett attraktivt samhälle. Ett attraktivt samhälle är också ett konkurrenskraftigt samhälle. Landskapsregeringen anser att det inte finns någon motsättning mellan att arbeta för rent vatten, natur i balans och minskad klimatpåverkan och att samtidigt bjuda in fler människor att upptäcka Åland, permanent eller tillfälligt. Motsatsen är lika tydlig. Ingen vill bosätta sig, besöka eller investera i ett samhälle där människor inte mår bra, där tilliten brister, där naturen är förorenad och där inga steg tas mot fossilfrihet och hållbar industri. Därför är mål 5 också ett mål för konkurrenskraft och hållbar tillväxt.

Att vara konkurrenskraftig idag innebär att vara inbjudande, samarbetsvillig och relevant – som handelspartner, projektpartner och samhälle. Åland ska inte växa på bekostnad av andra, utan i samverkan med sin omgivning, både nära och långt bort. Tillväxt innebär att något ökar – men enligt hållbarhetsagendan ska det som ökar inte ske på bekostnad av naturen eller människors välbefinnande.

I underlaget till åländsk tillväxtstrategi¹⁷ konstateras att politiken strävar efter ett samhälle med växande befolkning och ekonomi. Fokus ligger ofta inte på tillväxten i sig,

¹⁷ Lindström, B. (2025) *Mot en exportorienterad tillväxtstrategi Underlag för en åländsk tillväxtstrategi 2026 – 2035*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/Tillv%C3%A4xtpolitikRapport%20BL%2015_1_2_2025.pdf

utan på att undvika det man uppfattar som konsekvenserna av låg tillväxt – som stagnation, arbetslöshet, sociala problem och svårigheter att finansiera välfärden. Målet är att använda tillväxtens resurser för att nå andra samhällsmål, exempelvis minskad arbetslöshet och stärkt välfärd. Detta syns även i EU-kommissionens argument för ökad ekonomisk tillväxt. Således kan man konstatera att i den mån det finns ett övergripande samhällsekonomiskt mål för Åland är detta att uppfylla utvecklings- och hållbarhetsagendan. Samtidigt kan man vända på steken: i och med utvecklings- och hållbarhetsagendan har det åländska samhället mål, mål som omvandlar oro för stagnation till framtidsstro - och undviker att samhället backar in i framtiden.

I linje med det ovan konstaterade – att ett uppnående av övriga sex hållbarhetsmål skapar ett attraktivt samhälle – konstateras också i underlaget för en åländsk tillväxtstrategi att produktivitet och konkurrenskraft kan stärkas även genom indirekta åtgärder, som offentligt finansierad forskning, utbildning och insatser för att underlätta rekrytering av nyckelpersonal. Detta gör att tillväxtpolitikens mål blir komplexa och ofta berör områden som normalt inte kopplas till företagsutveckling (men som däremot hör till området för strategiskt utvecklingsmål 1 och 2): exempelvis skattepolitik, infrastruktur, arbetsmiljölagar samt utbildning och forskning. Även välfärdsområden som sjukvård, socialförsäkringar, barnomsorg och kultur kan ha betydelse för näringspolitiken.

För att uppnå detta mål finns ett antal initiativ som beskrivs närmare i bilaga 8.4. Det handlar om följande:

- **Möjligheter till finansiering och stöd för företag och organisationer på Åland**, förmedlade av näringsavdelningen
- **Ålands strukturfondsprogram 2021-2027** två strategiska insatsområden:
 - **Entreprenörskap, digital utveckling och innovation med finansiering från ERUF**
 - **Kompetens för alla med finansiering från ESF+**
- **EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) för perioden 2023–2027 och det tidigare Landsbygdsutvecklingsprogram (LBU)**
- **Leader-metoden**
- **Samarbetet inom fysisk strukturutveckling.**
- **Effektiviserad samordning av extern finansiering**
- **Platsvarumärket Åland**
- **Färdplan för hållbar turism 2030**
- **Exportbaserad tillväxtstrategi** under framtagande

2.2.4 Klimatets mål

Strategiskt utvecklingsmål 6 Kraftigt minskad klimatpåverkan

Åland har åtagit sig att hålla den globala temperaturökningen väl under 2 °C och att sträva efter att begränsa ökningen till 1,5 °C. Detta mål är avgörande för att undvika allvarliga och oåterkalleliga konsekvenser för människor, ekosystem och samhällen. Om målen inte nås riskerar vi en framtid med extremväder, stigande havsnivåer, förlust av biologisk mångfald, försämrad livsmedels- och vattensäkerhet och avfolkning av obeboeliga områden. Mot denna bakgrund arbetar Ålands landskapsregering för att Åland ska nå de uppsatta klimatmålen och klimatneutralitet senast 2035.

Som ett led i detta arbete har landskapsregeringen beslutat att samla klimatpolitiken i ett klimatpolitiskt meddelande som givits till lagtinget 2026. Syftet med det klimatpolitiska meddelandet är att beskriva bakgrunden till, samla och förtydliga landskapsregeringens klimatpolitik, eftersom den omfattar flera sektorer och sakområden. Det klimatpolitiska meddelandet har tagits fram parallellt med framtagandet av detta meddelande. Arbetet har koordinerats så att strategiskt utvecklingsmål 6, kraftigt minskad klimatpåverkan, samt delar av strategiskt utvecklingsmål 7, hållbar konsumtion och produktion, i huvudsak behandlas inom det klimatpolitiska meddelande. För arbetet med mål 6 och delmål 7.9 hänvisas därför till det klimatpolitiska meddelandet.

Under perioden 2026–2027 är infrastrukturministern målsansvarig tillsammans med närings- och miljöministern, då klimatarbetet även inkluderar arbetet med kolsänkor.

2.2.5 Resursanvändningens mål

Strategiskt utvecklingsmål 7: Hållbar konsumtion och produktion

Våra konsumtions- och produktionsmönster på Åland är något som spänner över de andra sex strategiska utvecklingsmålen. Med konsumtion avses såväl privatpersoners, offentliga sektorns, företagens liksom andra organisationers konsumtion av både varor och tjänster. Landskapsregeringen har begränsade möjligheter att påverka detta mål på ett övergripande plan då självstyrelsen inte omfattar t ex skattebehörighet. Trots detta finns ändå möjligheter, i synnerhet i samarbete med andra samhällsaktörer, att styra den åländska konsumtionen i en hållbar riktning. Vad gäller de konsumtionsbaserade utsläppen i koldioxidekvivalenter per capita (en minskning av dessa utgör delmål 7.9) finns en redogörelse inkluderad i det klimatpolitiska meddelandet, bilaga 5.1.

Genom att kartlägga material- och energiströmmar på Åland och sluta dem till kretslopp kan sådant som tidigare betraktats som avfall blir en resurs. På EU-nivå ska förutsättningar skapas för en cirkulär omställning på EU:s gemensamma marknad. En stor del av den lagstiftning som reglerar cirkulär ekonomi, som till exempel ekodesign, kemikalier och avfall, beslutas på EU-nivå. En ny rättsakt om cirkulär ekonomi, *Circular Economy Act*, förväntas bli antagen under 2026. Akten är en del av strategin för cirkulär ekonomi och syftar till att etablera en gemensam marknad för sekundära råmaterial, öka tillgången på högkvalitativt återvunnet material och stimulera efterfrågan på dessa material inom EU. Det åländska strategiska arbetet inom cirkularitet bevakar och beaktar utvecklingen på EU-nivå. För åren 2026–2027 finns fyra målansvariga ministrar för detta vitt omspännande mål: närings- och miljöministern, infrastrukturministern, social- och hälsovårdsministern samt finansministern. Vid behov kan en tidigare verksam nätverksgrupp med representanter ur offentlig, privat och tredje sektor sammankallas.

Ett antal styrdokument på strategisk nivå är aktuella för genomförandet av mål 7, sammantaget fem strategier och program samt en plan. De sammanfattas i bilaga 8.5:

- **Cirkulariets- och avfallsplan för landskapet Åland** under revidering
- **Strategi för att förhindra att plast och mikroplast sprids i miljön**
- **Strategi för hållbart byggande: Ett hållbart och attraktivt åländskt byggnadsbestånd med en hälsosam inomhusmiljö**
- **Ålands hållbara livsmedelsstrategi**
- **Arbetet med djurskydd**
- **Handlingsprogram för en hållbar användning av växtskyddsmedel på Åland**
- **Nationell strategi för marknadskontroll i Finland 2026-2029**
- **Det nationella luftvårdsprogrammet 2030**

Följande projekt bidrar på det operativa planet till uppfyllande av mål 7:

- **Projektet Baltic Reed**
- **Waste to Value-projektet**
- **BLISS: Building Living Labs for Island Sustainable Solutions**, ansökt men beviljad reservlisteplats

I tillägg inkluderar mål 7 även offentlig upphandling genom delmål 7.3 "Alla offentliga organisationer praktiserar hållbar offentlig upphandling". Landskapsregeringens ansträngningar för hållbar offentlig upphandling beskrivs i avsnitt 2.1 och även i det klimatpolitiska meddelandet bilaga 4.13.

2.3 Leva som man lär: förvaltningens interna policyarbete

Det övergripande målet för förvaltningen är att fungera som ett effektivt och kompetent verktyg för regeringen i styrningen av Åland och genomförandet av dess politik. Grunderna för god förvaltning regleras i förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland.

Arbetet i den allmänna förvaltningen ska präglas av tre värdegrundsprinciper: öppet, jämlikt och professionellt. Den allmänna förvaltningens ledningsgrupp behandlar årligen, efter dialog med ledningsforum (forum för personer med ledande ställning inom den allmänna förvaltningen) den allmänna förvaltningens gemensamma syfte och mål där specifika mål, åtgärdsplaner samt åtgärder inför inkommande period och år fastställs. För åren 2024-2026 har Ålands landskapsregerings allmänna förvaltning följande förvaltningsövergripande mål:

1. Öka den arbetsrelaterade hälsan och skapa goda arbetsmiljöförhållanden, trygghet och välmående
2. Skapa ökad trygghet i tjänstemannarollen
3. Öka digitala tjänster för medborgare och anställda
4. Utveckla ledarskapet
5. Förbättra den interna- och externa kommunikationen
6. Personal- och kompetensförsörjning (kompetenskartläggning och rekryteringsplanering)

Till sin vägledning har den allmänna förvaltningen även utvecklat en rad policier, av vilka flera har direkt relevans för hållbarhetsarbetet. Bland flera andra kan nämnas Alkohol- och drogpolicy; Fordonspolicy; Jämställdhet- och likabehandlingsplan; Ledarskap och medarbetarskap; Plan för uppföljning vid sjukfrånvaro; Rekryteringspolicy; Trakasserier och osakligt bemötande; Utbildningsplan; Räddningsplan för självstyrelsegården; Språkpolicy; Säkerhetspolicy för allmänna förvaltningen; Antikorrupsionspolicy; Policy för användning av AI; Integritetspolicy; Riktlinjer för distansarbete; Riktlinjer för resor; Kommunikationsstrategi, Riktlinjer för möten och konferens. I tillägg har man nyligen uppdaterat en miljöpolicy för den allmänna förvaltningen genom att sammanställa riktlinjer i andra policydokument.

3 Underställda myndigheter och landskapsägda bolags implementering av agendan

3.1 Underställda myndigheter

Alla underställda myndigheter har i redogörelser angett att de omfattar utvecklings- och hållbarhetsagendan. En majoritet av de myndigheter som inte är enpersonsmyndigheter är också aktivt delaktiga i olika delar av samarbetsnätverket bärkraft.ax. Sammantaget kan konstateras att utvecklings- och hållbarhetsagendan anger en gemensam riktning för myndigheternas arbete, som används aktivt i verksamhetsplanering, val av fokusområden och budgetering. Aktivitetsgraden beror naturligt på hur nära myndighetens uppdrag kommer ett eller flera strategiska utvecklingsmål och delmål, men alla myndigheter beaktar målen i sin planering på ett eller annat sätt. Nedan en sammanfattning av myndighetsspecifika insatser på området för Utvecklings- och hållbarhetsagendan.

Datainspektionen arbetar för att stärka och tillgodose invånarnas rättsskydd och rättssäkerhet. 2020-talet är EU:s digitala årtionde med enorma tekniska och lagstiftningsmässiga förändringar. Ambitionen framåt är att digitaliseringen och integritetsskyddet ska gå hand i hand. Datainspektionens bidrag till uppnåendet av agendan är att öka vars och ens känsla av kapacitet att påverka de egna förhållandena och öka tilliten till myndigheterna. Datainspektionens arbete medför också attraktionskraft för inflyttning så, att invånarnas rättsskydd och rättssäkerhet ligger på minst samma nivå som regionerna runt omkring oss.

Fordonsmyndigheten står i beråd att ta i bruk ett nytt fordonsregister och implementera e-tjänster för körkortsregistret för att minska antalet fysiska besök och öka rättssäkerheten. Genom digitalisering kommer myndigheten att lättare kunna följa upp avgasvärdena och andra miljöpåverkande faktorer. Bättre uppföljning bidrar väsentligt till uppnående av delmål 6.2, att vägtrafiken skall minska växthusgaser med 50 procent jämfört med 2005. Fordonsmyndigheten minskar kontinuerligt klimatavtryck, hittills bl a genom solpanelsinstallationer och elbil.

Högskolan på Åland (HÅ) arbetar målmedvetet för att vara en aktiv samhällsaktör för hållbar utveckling. Alla utbildningsprogram kopplar sedan hösten 2025 till FN:s Agenda 2030 och de 17 globala målen följs också upp. FUI-verksamheten styrs kraftigt av tre fokusområden: tillgänglig hälsa, framtidens företagsamhet och energiomställning, alla tre med hållbarhet som bas. HÅ har tagit fram sin första hållbarhetspolicy 2024. HÅ

arbetar framförallt med mål 1 välmående och 5 attraktionskraft, genom att erbjuda kompetenshöjande undervisning och livslångt lärande i samarbete med arbetsliv och akademi, t ex genom medlemskap i den europeiska universitetsalliansen EUNICoast. Härigenom identifieras möjligheter till samhällspåverkan (mål 2). God vattenkvalitet, samt ekosystem i balans och biologisk mångfald har i olika mån bemötts i projektet Kolsänkor (mål 3 rent vatten och 4 biologisk mångfald). Genom lanseringen av Drivhuset Åland, som är en del av den innovationshub som utgörs av hela högskolan, höjs attraktionskraften för boende, besökare och arbetsliv, samt näringslivet på Åland (mål 5 attraktionskraft). Många FUI-projekt samt utbildningsprogram, tacklar frågan om minskad klimatpåverkan (mål 6) och hållbar konsumtion och produktion (mål 7).

Landskapet Ålands pensionsfond har en placeringsplan som inkluderar etiska och miljömässiga riktlinjer. Fondens mål är att placera medel ansvarsfullt och främja hållbar utveckling, utan att kompromissa med avkastning och risk. Ett proaktivt arbete med miljöansvar, socialt ansvar och god förvaltningssed (ESG) ses som medel till god riskjusterad avkastning. De flesta förvaltare som anlitas lämnar hållbarhetsredovisningar och följer FN:s principer för ansvarsfulla investeringar (UNPRI). Fonden får årligen omfattande ESG-material och hållbarhetsbetyg på placeringarna. På lång sikt vill fonden öka andelen beslut som främjar hållbar utveckling och prioritera aktörer som gynnar miljön.

Den största delen av placeringarna sker utanför Åland, vilket gör att den direkta lokala effekten av olika hållbarhetsaspekter är begränsad. Fonden har dock investerat bland annat i miljöteknik, förnybar energi, bioindustri och *impact*-fonder¹⁸ samt i vindkraftsparken Långnabba, vilket ökat Ålands självförsörjning av förnybar energi. En ny fondförvaltare har nyligen rekryterats för att bland annat utveckla ESG-rapporteringen och skapa en helhetsrapport över placeringsportföljen. Hittills har fonden inte arbetat utifrån hållbarhetsagendans strategiska mål, men ESG har länge varit en integrerad del av placeringsverksamheten. Med ökade resurser planeras en konkret implementering av dessa mål under perioden 2026–2030.

Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) bedömer att uppnåendet av mål 1 och 2 hör till kärnverksamheten. AMS arbetar för att främja sysselsättning och kompetensutveckling, motverka diskriminering och skapa en regionalt balanserad arbetsmarknad. Genom studiestödet bidrar AMS till delmål om tillgång till bildningsformer (delmål 1.2) och sysselsättning (delmål 1.3). Åland Living är en del av AMS verksamhet och verkar för att Åland ska upprätthålla ett positivt inflyttningsmönster, med målsättningen att öka antalet inflyttade i enlighet med det mål

¹⁸ Impact-fonder är fonder där investeringarna görs med avsikt att generera positiv, mätbar social och miljömässig nytta, utöver den finansiella avkastningen.

som har formulerats för år 2030 i agendans mål 5, attraktionskraft. En central del av verksamheten är samarbetet med näringsliv och arbetsgivare för att attrahera och behålla både kompetens och nya invånare, där information och flyttvägledning utgör viktigt inslag.

Ålands energimyndighets arbete fokuserar på energiverksamhet och energirelaterade frågor. Energiomställning och effektivisering är en av nyckelfrågorna till reduktion av klimatrelaterade utsläpp och minskad temperaturhöjning i atmosfären. I princip alla energirelaterade verksamhetsområden har och genomgår en övergång till mera hållbar verksamhetsutövning, detta till stor del genom att EU strikt kräver att en rad olika direktiv implementeras i den nationella lagstiftningen. Idag blir även övergången allt mera en ekonomisk fråga där det är lönsamt att välja mera hållbara lösningar. Myndigheten har en person anställd och är integrerad med landskapsregeringens infrastrukturavdelning och därmed allmänna förvaltningens hållbarhetsarbete.

Ålands folkhögskola har utarbetat en plan för att integrera visionen "Alla kan blomstra" och de sju strategiska målen i styrning, pedagogik och praktik under perioden 2026–2030. På strategisk nivå ska verksamhetsplanen ha en tydlig koppling till hållbarhetsagendan och folkhögskolan profileras som en kulturskola med hållbarhetsfokus. På pedagogisk nivå kombineras kultur och hållbarhet i kursutbudet, och lärandet är flexibelt och projektbaserat. På den praktiska nivån ska skolområdet vara en modell för hållbarhet och delaktigheten främjas genom bl a studeranderåd och samarbete inom bärkraft.ax, Ålands gymnasium och nordiska folkhögskolor. Folkhögskolan ska våga investera i områden som stärker skolans relevans om 5-10 år och vara en förebild för hållbar utveckling i praktiken.

Ålands gymnasium har knutit sin verksamhetsplan till de strategiska utvecklingsmålen, särskilt mål 1. Inom utbildning och pedagogik stärks undervisningen genom digitaliserad antagning, tidiga stödinsatser och nya program som främjar integration och framtida sysselsättning. Ålands gymnasiums utbildning ska svara mot arbets- och näringslivets föränderliga behov och högskolors krav. Arbetsmiljö och välbefinnande är ett annat fokusområde, där gymnasiet arbetar för en attraktiv organisation med god arbetsmiljö och moderna HR-processer. Investeringar planeras i IT-infrastruktur, simulatorer och energieffektiva lösningar som både höjer utbildningskvaliteten och minskar klimatpåverkan. Möjligheten att kompostera eget bioavfall utreds. Ansökan och antagning integreras mot nationella system för att framtidssäkra och öka rättssäkerheten.

Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS) har en nyckelroll i förverkligandet av agendan. Genom sitt uppdrag att erbjuda jämlik, trygg och kvalitativ vård bidrar ÅHS främst till målen om välmående och delaktighet. ÅHS vision "Välmående genom delaktighet" ligger nära agendans mål 1 och 2. Arbetet med patientrådet är ett viktigt inslag för att stärka delaktigheten. Utvecklings- och hållbarhetsagendan beaktas som ett av flera styrdokument i verksamhetsplaneringen, vid sidan av bland annat regeringsprogrammet, folkhälsostrategin och de lagstadgade samverkansavtalen. Under 2023–2024 genomfördes en kartläggning av hållbarhetsutmaningar, och nästa steg är att tillsätta en arbetsgrupp för att ta fram åtgärdsplaner. Detta arbete har dock fördröjts på grund av implementeringen av ett nytt vårdinformationssystem och krav på resultatförbättringar.

Ålands kulturdelegation bidrar till social och kulturell hållbarhet genom stöd till kulturprojekt och aktörer. Delegationen har till uppgift att förverkliga landskapsregeringens kulturpolitiska strategi som även omfattar kulturarvet, vilket stärker identitet och lokal stolthet samt stimulerar kreativt näringsliv och innovation. Kulturdelegationen utser en medlem till utvecklings- och hållbarhetsrådet och bidrar konkret främst till delmålen tillgång till kvalitativ konst och kultur (1.2) delaktighet (2.7) och kulturen som förenande kraft (2.8).

Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHM) är en central kunskapsorganisation inom miljö- och hälsoskydd samt social-, hälso- och sjukvård, med uppdrag att förebygga miljöskador samt skydda människors hälsa och djurs välfärd. Myndigheten erbjuder veterinärvård dygnet runt, ackrediterade laboratorietjänster och arbetar genom prövning, tillsyn, rådgivning och information för ett hållbart Åland. I verksamhetsplanen för 2026 fokuserar ÅMHM på välmående människor, delaktighet och attraktionskraft, med egna mål om effektiv myndighetsutövning, rättssäkerhet och en attraktiv arbetsmiljö. Arbetet omfattar digitalisering av tjänster, utveckling av kvalitetssystem och investeringar i ny utrustning. Genom tillsyn och analyser bidrar myndigheten till god vattenkvalitet, biologisk mångfald, minskad klimatpåverkan och hållbara produktionsmönster, vilket stärker både miljömässig och social hållbarhet.

Ålands musikinstitut har sedan 2016 integrerat hållbarhetsmålen i verksamheten med fokus på välmående, delaktighet och attraktionskraft. Utbudet har breddats genom workshops i musik och dans, och en ny likabehandlingsplan stärker jämställdhetsarbetet. Digitala lösningar för distansundervisning utvecklas genom internationella samarbeten såsom Central Baltic-projektet ACROSS. Institutet har investerat i nya lokaler och energieffektivisering och planerar att konsolidera lärarstrukturen, bredda ämnesutbudet och öka fysisk tillgänglighet.

Ålands ombudsmannamyndighet huvudsakliga bidrag till förverkligandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan utgörs av att identifiera och synliggöra strukturella hinder som påverkar individers rätt till hälsa, inflytande, kompetensutveckling, opartisk behandling samt möjlighet till meningsskapande. Myndigheten bedriver ett kontinuerligt arbete med samtliga delmål inom strategiskt utvecklingsmål 2 om tillit och delaktighet. För perioden 2026–2030 avser myndigheten att även fortsättningsvis delta i det samordnade arbetet inom ramen för bärkraftsamarbetet, genom aktiv medverkan i nätverksgruppen för strategiskt utvecklingsmål 2. Under år 2025 genomfördes en diskrimineringsstudie, vilken myndigheten planerar att följa upp genom en kompletterande och något fördjupad studie under kommande period, 2026–2030.

Ålands polismyndighet antog 2024 en vision och strategi med målet att "alla i det åländska samhället ska känna sig trygga och väl bemötta av polisen" år 2030. Detta ska uppnås genom förebyggande arbete på alla nivåer, professionella insatser, respekt för formkrav och effektiva åtgärder mot samhällsskadliga fenomen. Arbetet är nära kopplat till agendans mål om trygghet, social inkludering och delaktighet.

Polisen fokuserar på att bygga tillit genom förebyggande insatser, särskilt inom ungdomsverksamhet och trafikövervakning, samt genom samarbete med skolor och fritidsgårdar. Hållbarhetsperspektivet beaktas även i arbetsmetoder och resursval, exempelvis energieffektiva fordon och satsningar på solenergi. Den nyinrättade alarm- och lägescentralen stärker beredskap och samarbete vid större händelser.

Inför 2026 prioriteras proaktiv ungdoms- och trafikpolisverksamhet, nätverk mot lokal och allvarlig brottslighet, anpassning till Europas förändrade säkerhetsläge och utveckling av målstyrning för effektivitet. Fram till 2030 ska polisen bidra till ett tryggt och hållbart samhälle i linje med visionen "Alla kan blomstra". Detta inkluderar att mäta och utveckla tilliten till myndigheter, anpassa resurser till geopolitiska förändringar och stärka samarbetet med andra myndigheter som Gränsbevakningen och Tullen. Vid uppdateringen av strategin 2029 ska hållbarhetsaspekterna fortsatt integreras.

Ålands Sjösäkerhetscentrum – Alandica Shipping Academy (ASA) utbildar för en säker och hållbar framtid inom sjöfarten. Centret är en ledande aktör inom sjösäkerhetsutbildning och erbjuder kurser som uppfyller internationella standarder, bland annat STCW-certifieringar, brandbekämpning, livräddning och avancerade säkerhetsövningar. Genom att kombinera praktisk träning i realistiska miljöer med modern teknik bidrar ASA till att höja kompetensen hos både åländska och internationella sjöfartsaktörer.

Hållbarhetsarbetet är en integrerad del av verksamheten. ASA stödjer utvecklings- och hållbarhetsagendan och bidrar särskilt till strategiskt utvecklingsmål 5 om attraktionskraft, genom att erbjuda utbildningar som stärker Ålands position som ett

centrum för sjösäkerhet och innovation. Tidigare har myndigheten haft större resurser att aktivt delta i bärkraftsamarbetet som medaktör, men engagemanget kvarstår även med dagens förutsättningar. Från och med 2026 inleds en integrering med Högskolan på Åland, vilket planeras vara slutfört under andra halvan av 2027. Då upphör myndigheten i sin nuvarande form och blir en del av högskolans utbildnings- och hållbarhetsarbete. Detta steg stärker kopplingen mellan akademisk kompetens och praktisk sjösäkerhetsträning, vilket är avgörande för framtidens hållbara sjöfart.

Ålands statistik- och utredningsmyndighet (ÅSUB) är central för uppföljning och indikatorer. ÅSUB producerar aktuell statistik för beslutsfattande och för forskning. Statistiken är en viktig hörnsten i en demokrati och stärker tilliten till beslutsprocesserna. Hållbar utveckling är ett av tre horisontella fokusområden i myndighetens verksamhetsprogram som gäller fram till och med 2027. De övriga två fokusområdena är jämställdhetsperspektivet samt självstyrelsen och demokratiperspektivet. ÅSUB ingår i nätverket Bärkraft.ax och myndighetens personalpolitik beaktar agendans mål, medarbetarna ges goda förutsättningar för ett hållbart arbetsliv. ÅSUB medverkar i den uppdateringen av huvudindikatorerna för agendan och rapporterar till landskapsregeringen. De indikatorer som består av statistiska uppgifter och resultat från studier från ÅSUB publiceras på ÅSUB:s webbplats. Temaområdet Hållbar utveckling på webbplatsen täcker även många av FN:s indikatorer för de 17 globala målen för hållbar utveckling. Därutöver produceras en mängd statistik om ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet inom den offentliga statistiken.

3.2 Bolag och organisationer som omfattas av landskapsregeringens ägarstyrning

Som tidigare nämnts förutsätter landskapsregeringens ägarpolicy hållbarhetsarbete av de landskapsägda bolagen samt affärsverk och offentligrättslig förening. I följande redogörelse för de landskapsägda bolagens arbete med utvecklings- och hållbarhetsagendan inkluderas de bolag där landskapet har en ägarandel på 40 procent eller mer. Bolagen har ombetts att bland annat redogöra för sin syn på hållbarhetsarbetets betydelse för konkurrenskraften.

Kraftnät Åland Ab ägs till 100 procent av landskapsregeringen under finansavdelningens ägarstyrningsansvar. Kraftnät Åland är från landskapsregeringens sida både en kommersiell verksamhet och ett strategiskt innehav, dock med ett specialuppdrag kopplat till myndighetsuppgifter. Verksamheten fokuserar inte primärt på bolagets egen hållbarhet och konkurrenskraft utan mer på hur hela Åland kan vara hållbart och konkurrenskraftigt. Naturligt sett till bolagets uppdrag är hållbarhetsarbetet

fokuserat runt målet om kraftigt minskad klimatpåverkan (mål 6) genom möjliggörande av ökad användning av förnybar energi på Åland. Man jobbar även för att öka driftsäkerhet och resiliens inom energiförsörjningen och minska användning av fossila bränslen för fordon och reservkraft i bolagets verksamhet. Bolaget har inte upprättat hållbarhetsplan eller -rapport ännu, men medverkar i landskapsregeringens energikommission och Ålands näringslivs energiutskott. Kraftnät Ålands utvecklingsarbete finns beskrivet i bilaga 4.15 till det klimatpolitiska meddelandet.

Landskapets fastighetsverk är ett affärsverk som ägs till 100 procent av landskapsregeringen och står under finansavdelningens ägarstyrningsansvar. Det utgör ett strategiskt innehav med specialuppdrag.

För Fastighetsverket är hållbarhetsfrågorna centrala och påverkar i hög grad hur verksamheten uppfattas. Fastighetsverkets hållbarhetsstrategi¹⁹ bygger dels på de egna kärnvärderingarna och grundläggande verksamhetsstrategi, dels på de strategiska utvecklingsmålen i Åland utvecklings- och hållbarhetsagenda och dess relevanta delmål. Fastighetsverkets verksamhet koncentreras till mål 3, 4, 6 och 7.

Hållbarhet ska genomsyra kulturen. Verket arbetar aktivt med ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet på flera sätt. Exempel på detta är fortsatta energieffektiviseringar, inklusive installation av solpaneler; inkrementella förbättringar av tillgänglighet i samband med byggprojekt; långsiktiga och kloka ekonomiska beslut, exempelvis vid materialval samt ansvarsfull upphandling för att motverka risker som snedvridning av marknaden eller i värsta fall korruption. Ett strategiskt mål är att bygga och renovera på ett hållbart, resurssnålt och cirkulärt sätt. Fastighetsverkets klimatarbete finns beskrivet i bilaga 4.12 till det klimatpolitiska meddelandet. Inom klimat har Fastighetsverket målet att bli en föregångare inom hållbar fastighetsförvaltning och för detta har konkreta mål ställts upp bland annat för minskade utsläpp. Fastighetsverket ska enligt den egna hållbarhetsstrategin också vara en föregångare inom hållbart nyttjande av naturresurser, t ex genom att markernas ska förvaltas på ett sådant sätt att deras grundkaraktär bevaras och naturvärden behålls. Fastighetsverket ansvarar för skötseln av landskapets naturreservat i samarbete med miljöbyrån. Ett arbetslag stationerat på Nätö sköter reservaten tillsammans med tillsyningsmän som arbetar på uppdrag av Fastighetsverket runt om på Åland.

Arbetet inom markvården och naturreservaten har fokuserat på att minska eldning av ris och gräs, öka återanvändning av material och övergå till eldrivna redskap. Buskar och träd flisas och används på vandringsleder för att skydda marken och förbättra

¹⁹ Fastighetsverkets hållbarhetsstrategi fins inkluderad på sidorna 12-13 i Fastighetsverkets uppförhandekod "Att jobba på Fastighetsverket" 2022, se https://www.fastighetsverket.ax/sites/default/files/attachments/subject/att_jobba_pa_fastighetsverket_slutlig_141202022.pdf

besöksupplevelsen. Gräset från slåttern komprimeras för enklare transport och används som djurfoder eller kompost. Elverktyg minskar utsläpp och buller, vilket skapar en bättre miljö. Tillsammans med miljö- och kulturbyrån har nya vandringsleder med informationsskyltar lanserats, och sommarjobb samt praktikplatser erbjuds för att öka ungas förståelse för naturvård och kulturarv.

Fastighetsverket är medaktör i bärkraftnätverket och har en representant i arbetsgruppen för koordinering och rapportering (KORA). Man följer också upp de åtgärder som planerats och utvecklar ständigt sätt att mäta hållbarhetsarbetet.

Fastighetsverket har ägarstyrningsansvar över **Fastighets Ab Söderkåkar**, som är en kommersiell verksamhet och till 100 procent ägd av landskapsregeringen. Dessutom omfattar ansvaret **Fastighets Ab Dalnäs**, där ägarandelen är 40,05 procent, samt **Fastighets Ab Godby Center** med en ägarandel på 42,58 procent.

Hållbarhetsfrågornas betydelse för konkurrenskraften varierar beroende på målgrupp och bolag. För Fastighets Ab Söderkåkar spelar dessa frågor en begränsad roll, eftersom bolaget erbjuder lägenheter i Söderby och Frebbenby där hyresgästerna är mycket priskänsliga. Det är därför osannolikt att hållbarhet är ett avgörande argument vid val av bostad. För bolaget är energibesparingar däremot viktiga, både för ekonomin och miljön. Ett exempel är att oljepannan i Söderby har ersatts med en värmepump, medan huset i Frebbenby har direktverkande el kompletterad med några solpaneler. I övrigt används den åländska residualmixen, och inga nya miljöförbättrande åtgärder är planerade.

För Fastighets Ab Dalnäs är hållbarhetsfrågorna relativt viktiga. Bolaget har tre lägenhetskoncept i norra Mariehamn, och delar av målgruppen värderar sannolikt hållbarhet högt. Investeringar har gjorts i solceller, men övriga insatser är små, exempelvis inköp av energieffektiva hushållsmaskiner. Inga specifika miljöåtgärder är planerade, men inom social och ekonomisk hållbarhet sker förbättringar, såsom takrenoveringar och mindre åtgärder för ökad tillgänglighet. Hållbarhetsarbetet redovisas indirekt, bland annat genom rapportering av sociala insatser och effekterna av solceller.

För Godby Center är hållbarhetsfrågorna som konkurrensfördel begränsade när det gäller ekologisk hållbarhet, medan ekonomisk och i viss mån social hållbarhet har större betydelse. Diskussioner om solpaneler pågår, och bolaget redovisar genomförda hållbarhetsåtgärder.

Långnäs Hamn Ab ägs till 100 procent av landskapsregeringen och står under finansavdelningens ägarstyrningsansvar. Ägandet i det här bolaget är för landskapsregeringen både en kommersiell verksamhet, ett strategiskt innehav (samhällsnytta). Långnäs Hamn bedömer inte att det egna hållbarhetsarbetet inom

bolaget har någon betydelse för framtida konkurrenskraft, däremot har det hållbarhetsarbete som bedrivs tillsammans med kunderna större betydelse. Bolaget arbetar aktivt med målet om kraftigt minskad klimatpåverkan (strategiskt utvecklingsmål 6) genom att den egna produktionen av fossilfri energi ökar så att verksamheten blir helt klimatneutral med nettonollutsläpp till 2030. Bolaget bedömer dock att detta mål kanske kan nås redan 2026-27. Man planerar även för förbättrad rapportering av växthusgasutsläpp (GHG) dels för presentation av utsläpp inom *scope 1* (direkta källor som ägs och kontrolleras av företaget, t ex egen förbränning) och 2 (indirekta utsläpp från produktion av köpt energi), dels förbättrad datainsamling rörande *scope 3*-utsläpp (alla övriga indirekta utsläpp i värdekedjan som inte ingår i *scope 2*). Långnäs hamn är inte aktiva inom bärkraftnätverket. Man har inte ännu upprättat en hållbarhetsplan men däremot en hållbarhetsrapport. Som bilaga till det klimatpolitiska meddelandet ingår en fullständig redogörelse för Långnäs Hamns klimatarbete.

Paf – Ålands penningautomatförening rf är en offentligrättslig förening som omfattas av landskapets ägarstyrning, under finansavdelningens ansvar som kommersiell verksamhet med specialuppdrag. Hållbarhetsarbetet är viktigt för Pafs trovärdighet och anseende, bland annat för att attrahera kompetent arbetskraft. Paf har valt tre prioriterade hållbarhetsområden där störst bidrag kan göras: ansvarsfullt spelande, en hållbar arbetsplats och miljömässig hållbarhet. Hållbarhetsramverket är dessutom anpassat till Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda samt FN:s globala mål för hållbar utveckling (SDGs).²⁰

Då branschen per se kan ses som kontroversiell ur ett socialt hållbarhetsperspektiv, blir Pafs arbete med spelansvar och miljömässig hållbarhet viktiga faktorer som skiljer Paf ifrån de övriga bolagen. Paf särskiljer sig även från övriga spelbolag eftersom vinsten går tillbaka till samhället i form av Paf-medel.

Pafs målsättning är att bibehålla en ledande position inom arbetet med spelansvar i spelbranschen med ytterligare förbättringar. Paf ska miljömässigt uppnå SBTi (*Science Based Targets initiative*) *Near-term targets* senast 2030 och *Net-Zero* 2040, och minska klimatpåverkan i enlighet. Paf ska hålla en ledande position inom miljöarbete i spelbranschen samt lokalt på Åland. Paf ska fortsättningsvis vara en positiv faktor för samhället genom den inverkan som Pafs överskott i form av Paf-medel bidrar till. Paf är aktiv medlem i storföretagens nätverksgrupp i bärkraftnätverket och har upprättat både en hållbarhetspolicy och en hållbarhetsrapport (som en del av sin årsredovisning).

Åda Ab ägs till hälften av Ålands landskapsregering (medan den andra hälften ägs kollektivt av Ålands kommuner och offentligrättsliga organ). Det lyder under

²⁰ Paf Group management, *Sustainability Policy*, internt dokument, behandlas årligen och uppdateras vid behov.

finansavdelningens ägarstyrningsansvar och är ett strategiskt innehav. För Åda är hållbarhetsarbetet en direkt förutsättning för bolagets framtida konkurrenskraft eftersom det säkerställer långsiktig leveransförmåga, kostnadseffektivitet, regelefterlevnad och förtroende hos ägare och kunder. Åda ska under perioden 2026–2030 stärka hållbarheten i hela sitt uppdrag genom att leverera stabil, säker och långsiktigt hållbar digital infrastruktur som möjliggör effektiv offentlig service dygnet runt. Bolaget har också för avsikt att säkerställa kostnadseffektiva, standardiserade och gemensamma lösningar som minskar dubbelarbete och stärker användningen av offentlig resurser. Man ska också stödja offentlig sektor i att följa lagkrav, policyer och säkerhetsstandarder inom bl a informationssäkerhet, AI, moln och dataskydd. Åda bidrar till att minska klimat- och resursavtryck genom energieffektiva tjänster och förlängd livscykel på IT-utrustning (mål 6 och 7). Åda bidrar till digital kompetensutveckling, inkluderande tjänster och ett tryggt digitalt samhälle för invånare, verksamheter och medarbetare (mål 1 och 2) samt ämnar vara en stabil och attraktiv arbetsgivare med fokus på kompetens, hälsa, arbetsmiljö och långsiktig utveckling (mål 1 och 5). Det långsiktiga målet är att stärka samhällsnytta, effektivitet och digital motståndskraft för hela det offentliga Åland – på ett ekonomiskt, organisatoriskt och socialt hållbart sätt.

Åland Post Ab ägs till 100 procent av landskapsregeringen under finansavdelningens ägarstyrningsansvar. Innehavet är kommersiellt, strategiskt och tillika specialuppdrag. Åland Post är en aktiv medaktör i nätverksgruppen för storföretagen i bärkraftnätverket. Posten bedömer att det i dagsläget är ett fåtal kunder som kräver fossilfria transporter, men allt annat lika kommer efterfrågan att öka. Posten ser en utmaning i att göra affärsmässigt hållbara investeringar på att teknikutvecklingen är förhållandevis snabb och att världs/geopolitik och skattebeslut är oberäknliga. Under perioden fram till 2030 är avsikten att stegvis övergå mot fossilfria drivmedel för fordonen och minska förbrukningen i terminalen i Sviby, samtidigt som man fortsätter anpassa verksamheten till ökad digitalisering. Åland Post har upprättat både hållbarhetsplan och -rapport. Bolagets hållbarhetsarbete delas in i områdena miljö, medarbetare och samhälle. På miljöområdet finns ett mål att vara fossilfria senast 2035. För medarbetarna finns en uppförandekod och jobbar med hälsoarbete och personalvård. I sitt samhällsuppdrag gör Åland Post långsiktiga investeringar för att skapa förutsättningar för en hållbar tillväxt som ger fortsatt god avkastning till vårt samhälle i form av dividender, skatter och arbetsplatser.²¹

Ålands Radio och Tv Ab (ÅRTV) är ett public service-bolag till 100 procent ägt av landskapsregeringen och under regeringskansliets ägarstyrningsansvar. Innehavet är för

²¹ Åland Post, Hållbarhet, se <https://www.alandpost.ax/om-oss/hallbarhet#page-section-3>

landskapsregeringen såväl kommersiell verksamhet som också strategiskt med specialuppdrag.

ÅRTV bevakar hållbarhetsfrågor journalistiskt, men inte som ett led av ett formellt åtagande, då ett sådant vore inkompatibelt med det redaktionella oberoendet. Däremot är demokratifrågor, kopplade till hållbarhetsmålet "Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället", centrala för bolaget i form av demokratiuppdraget. Detta återspeglas i strategin fram till 2030, med visionen:

"Vi bidrar till ett insatt, engagerat och tillitsfullt Åland" och missionen:

"ÅRTV värnar självstyrelsen och demokratin genom att granska den åländska makten.

ÅRTV står i allmänhetens tjänst och erbjuder nyheter, berättelser, diskussioner och underhållning."

Två hållbarhetsmål har direkt bäring:

- Mål 1 – Välmående människor: Viktigt för personalpolitik i en kreativ, snabb miljö.
- Mål 6 – Kraftigt minskad klimatpåverkan: Energieffektivitet prioriteras vid investeringar. Bolaget har satsat på solenergi, vilket minskar fossilberoendet och sänker kostnader, även om alla gröna investeringar inte är ekonomiskt lönsamma. Exempel: sändarstationen i Smedsbole är nästan självförsörjande på sol under ljusa timmar.

Fram till 2030 ska ÅRTV skapa en god arbetsmiljö och främja personalens utveckling och kreativitet; förvalta och utveckla demokratiuppdraget samt minska energiförbrukning och fossilberoende genom investeringar och åtgärder. ÅRTV har en hållbarhetsplan som sträcker sig över åren 2025-2029 som följs upp årligen i den hållbarhetsredovisning som presenteras tillsammans med verksamhetsberättelsen för bolaget.²²

Ålands skärgårdsrederi Ab (Axferries) ägs till hälften av Ålands landskapsregering. Det lyder under finansavdelningens ägarstyrningsansvar och är både ett strategiskt och ett kommersiellt innehav. Utgångspunkten för Axferries' hållbarhetsarbete är säkerhet och miljövänlig teknik. Säkerheten för passagerare och personal är alltid högsta prioritet. Axferries satsar på mer elektrifierade och moderna lösningar till fartygen, utbildad personal och miljövänlig teknik för att minska klimatpåverkan och skydda vår unika skärgårdsmiljö. Axferries ser en möjlighet att elektrifiera fartygen och på så vis uppnå hållbarhet och nästan helt utsläppsfri trafik på rent kommersiella grunder. Om Axferries vinner kommande upphandling av trafik är planen att med ett långsiktigt trafikavtal som bas elektrifiera största delen av fartygsflottan, något som kommer att leda till utsläppsminskningar om minst 85 procent. Axferries är inte aktiv inom bärkraft-nätverket och har heller inte ännu upprättat en hållbarhetsplan eller -rapport.

²² Ålands Radio och TV Ab, Om bolaget, Hållbarhetsplan, se <https://alandsradio.ax/om-bolaget>

4 Partnerskap mellan offentlig ekonomi i balans och hållbarhetsagendan

Ålands hållbarhetsvision omfattar såväl nuvarande och kommande generationer som naturen i sin helhet. Det pågående förverkligandet av visionen förutsätter en stabil offentlig ekonomi.

Vi kan inte äta av vårt finansiella, ekologiska eller sociala kapital och lämna skuldbördan till framtiden. Sedan agendans antagande investerar vi både på kort och lång sikt i en framtid med goda sociala förutsättningar och i att den åländska naturen inte påverkas negativt av mänskliga aktiviteter. Genom det finanspolitiska ramverket med budgettak har vi ett verktyg för en stabil offentlig ekonomi på medellång sikt. Verktöget kräver dock handfast politisk styrning för att vara verkningsfullt.

Omprioriteringar av offentliga resurser som medför nedskärningar inom vissa områden, företagsstimulerande åtgärder och hållbar utveckling kan synas inkompatibla.

Utmaningen är inte unik för Åland utan är densamma för hela världen, varför flera nya ekonomiska resonemang som redogörs för nedan har utvecklats under de senaste åren. De har gemensamt att de vill bredda fokus från enbart BNP till en ekonomi, eller resurshushållning, inom planetens gränser. Än så länge är BNP den mest använda indikatorn för samhällsutveckling. Det är dock nödvändigt att vi lyckas samordna en ekonomi i balans med resurshållningen, inom planetens gränser.

4.1 De fyra hållbarhetsprinciperna och planetära gränser

Genom utvecklings- och hållbarhetsagendan har Åland valt att definiera målet "ett hållbart samhälle" enligt *de fyra hållbarhetsprinciperna*. De fyra hållbarhetsprinciperna är vetenskapligt framtagna och utgör systemvillkor för ett samhälle som är långsiktigt hållbart.²³

Den första principen innebär att vi inte får orsaka systematiskt ökande koncentrationer av ämnen från jordskorpan, såsom fossila bränslen och tungmetaller. Den andra principen handlar om att undvika systematiskt ökande koncentrationer av ämnen som produceras av samhället, exempelvis syntetiska kemikalier och plast. Den tredje

²³ Karl-Henrik Robèrt et al. presenterade de fyra hållbarhetsprinciperna (eller systemvillkoren) i samband med utvecklingen av The Natural Step-ramverket, se t.ex.

Robèrt, K.-H. (2000). Tools and concepts for sustainable development, how do they relate to a general framework for sustainability? *Journal of Cleaner Production*, 8(3), 243–254. [https://doi.org/10.1016/S0959-6526\(00\)00011-1](https://doi.org/10.1016/S0959-6526(00)00011-1)

principen innebär att vi inte får orsaka systematiskt ökande degradering av naturen genom fysiska metoder, som skogsavverkning och överfiske. Slutligen betonar den fjärde principen att vi inte får skapa strukturella hinder för människors hälsa, inflytande, kompetens, opartiskhet och meningsskapande, vilket är grunden för social hållbarhet.

De planetära gränserna är ett vetenskapligt ramverk som identifierar nio kritiska processer i jordens system som reglerar planetens stabilitet och motståndskraft. Syftet är att definiera ett "säkert handlingsutrymme" för mänskligheten. Om vi överskrider dessa gränser ökar risken för abrupta och irreversibla miljöförändringar som hotar livsvillkoren på jorden. Gränserna omfattar bland annat klimatförändringar, biologisk mångfald, markanvändning, sötvattenanvändning, havsförsurning, ozonskiktets uttunning, aerosoler, nya kemikalier samt kväve- och fosforcykler. Ramverket introducerades av Johan Rockström och kollegor i en artikel i Nature 2009²⁴ och har sedan dess uppdaterats flera gånger.

Medan de fyra hållbarhetsprinciperna som Åland har antagit är normativa, ger de planetära gränserna globala vetenskapliga tröskelvärden. Hållbarhetsprinciperna kan ses som ett strategiskt ramverk för att vi ska hålla oss inom de planetära gränserna.

4.2 Initiativ till ramverk för en ekonomi inom de planetära gränserna

Bruttonationalprodukten (BNP) visar det ekonomiska utrymmet för mer välfärd, inte om ekonomin är uppbyggd på ett miljömässigt och socialt hållbart sätt. Simon Kuznets, som utvecklade BNP-måttet poängterade 1934 att BNP inte är en indikator på välfärd. I det underlag till en åländsk tillväxtstrategi²⁵ som tagits fram under 2025 beskrivs att BNP med rätta kritiserats som ett grovt mått på social välfärd eftersom det inte inkluderar oavlönat arbete och svårsmåttbara effekter som miljöpåverkan eller den offentliga sektorns roll. Trots detta används BNP och förädlingsvärde fortfarande som de mest accepterade indikatorerna för ett samhälles utvecklingsnivå, tillväxt och välfärd. För att komplettera bilden används ibland BNI – bruttonationalinkomst, som bättre visar medborgarnas samlade inkomster och köpkraft. Även sysselsättning, investeringar, befolkningsutveckling och inflyttning fungerar som kompletterande mått på tillväxtförmåga.

²⁴ Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. *et al.* (2009) A safe operating space for humanity. *Nature* 461, 472–475 . <https://doi.org/10.1038/461472a>

²⁵ Lindström, B. (2025) *Mot en exportorienterad tillväxtstrategi Underlag för en åländsk tillväxtstrategi 2026 – 2035*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/Tillv%C3%A4xtpolitikRapport%20BL%2015_1_2_2025.pdf, s.14.

Röster höjs nu för att vi behöver omdefiniera måttet på framsteg. FN har i maj 2025 tillsatt en högnivåexpertgrupp på temat "*Beyond GDP*", vilken i november 2025 publicerade en interimrapport.²⁶ Orsaken är att länderna i FN signalerat att de vill bort från ett överdrivet beroende av BNP-måttet. Huvudkomponenter i denna satsning är utveckling av nya mått som inkluderar naturresurser och sociala värden, integrering av dessa mått i ekonomisk styrning och budgetarbete samt samarbete kring metoder. Ett liknande arbete gjordes också av OECD under pandemin.²⁷

I linje med FN:s satsning har de senaste åren flera intressanta modeller och resonemang kring hållbarhetsmål och behovet av att tillväxt håller sig inom de planetära gränserna tagits fram. Dessa är bland andra den s k *Earth4All-modellen* som analyserar hur mänskligt välbefinnande kan utvecklas på en planet med begränsade resurser; *Doughnut Economics* (på svenska ibland "munkekonomi") och *Wellbeing Economy* som representerar två moderna ekonomiska ramverk vars syfte är att utmana och bredda traditionellt tillväxtresonemang. På senare tid har begreppet "*crocodile economics*", eller "krokodilekonomi" använts för att beskriva det scenario där kurvorna för BNP och utsläpp divergerar, dvs att ekonomin växer samtidigt som utsläppen minskar, likt käftarna på en krokodil. Begreppet populariserades av Exponential Roadmap Initiative²⁸ och manifesterades vid klimattoppmötet COP 30 i Belém 2025. Det tydligaste mönstret för *crocodile economics* syns i Europa, men även i Amerika, Asien och Sydafrika. Dessa tidiga "krokodilekonomier" är viktiga eftersom de har banat väg för att andra länder ska kunna följa efter snabbare. Genom att skapa marknader, skala upp teknologier och pressa ned kostnader har de gjort omställningen mer tillgänglig för dem som kommer därefter. Samtidigt börjar även företag tillämpa samma logik. Men även om höginkomstländer har lyckats minska sina utsläpp samtidigt som ekonomin vuxit, sker detta i en takt som ligger långt ifrån vad Parisavtalet kräver. I nuvarande tempo skulle det ta i genomsnitt över 220 år att minska utsläppen med 95 procent.²⁹ Tanken om frikoppling är dock inte ny. Text för 20 år sedan publicerades den första Stern-rapporten som slog fast att ingen motsättning mellan klimatåtgärder och ekonomisk utveckling föreligger, snarare är förhållandet det motsatta: tillväxt kan endast

²⁶ Förenta Nationerna (2025) Interim report of the High-Level Expert Group on Beyond GDP - November 2025.

²⁷ OECD (2020), *Beyond Growth: Towards a New Economic Approach*, New Approaches to Economic Challenges, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/33a25ba3-en>.

²⁸ Gaffney, O., Falk, J., & Wangler Björk, K. (2025). *Crocodile economics: Decoupling emissions from growth* (Version 1.0), se <https://exponentialroadmap.org/wp-content/uploads/2025/10/Crocodile-Economics-ERI-analysis.pdf>

²⁹ Vogel, J., & Hickel, J. (2023). *Is green growth happening? An empirical analysis of achieved versus Paris-compliant CO₂-GDP decoupling in high-income countries*. *The Lancet Planetary Health*, 7(9), e759–e769. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(23\)00174-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(23)00174-2)

upprätthållas om den är miljömässigt hållbar. I sin nya bok från 2025³⁰ konstaterar Lord Stern att världen sedan dess tagit steg framåt när det gäller koldioxidprissättning, grön innovation och investeringar samt internationellt samarbete, men inte alls i den takt och omfattning som krävs. Utsläppen har fortsatt att öka, klimatkrisen fördjupas och det blir allt tydligare att den är sammanflätad med krisen kring förlusten av biologisk mångfald. Stern betonar att de flesta investeringar och innovationer som behövs för en ny, hållbar tillväxt kommer från den privata sektorn, och att detta ses som en av de största investeringsmöjligheterna sedan den industriella revolutionen. Samtidigt krävs stark offentlig politik för att skapa rätt förutsättningar, vilket EU:s Green Deal är ett exempel på. Ett annat, regionalt exempel att inspireras av, som Stern lyfter fram, är Baskiens nettonoll-kluster. När staten gör det enkelt för människor att använda ren teknik – som när Tyskland tog bort tillståndsregler för små solpaneler, vilket ledde till att 1,5 miljoner balkonger fick solpaneler – ökar också efterfrågan snabbt. Privat kapital och offentligt ledarskap kan driva på en snabb och effektiv grön omställning.

Dessa exempel på nyskapande ekonomiska resonemang presenteras kort i bilaga 8.1. Syftet med genomgången är att belysa att nya ekonomiska modeller finns, inte att föreslå att Åland ska anta något av dessa ramverk. I vissa fall arbetar Åland i linje med dessa modeller, i andra fall kan Åland låta sig inspireras ytterligare. Här kan konstateras att utvecklings- och hållbarhetsagendan har 25 huvudindikatorer, som tillsammans breddar och definierar det åländska välfärdsbegreppet..

4.3 Hur rör detta Åland?

För vårt åländska sammanhang gjordes i statusrapport 4, "Ålands väg under och ur coronakrisen" flera analyser av Ålands nuläge och framtid kantad av de kriser som definierar vår samtid. Bland annat beskrevs det positiva sambandet mellan BNP-tillväxt och koldioxidutsläpp: när ekonomin växer ökar utsläppen, och när ekonomin krymper minskar det,³¹ ett samband som troligen också råder mellan förlust av biologisk mångfald och ökad BNP-tillväxt. Coronakrisen 2020 illustrerade detta tydligt då både BNP och utsläpp föll kraftigt, men detta bara som ett "hack i kurvan". Historiska erfarenheter (t.ex. finanskrisen 2008–2009) visar att utsläppen snabbt ökar igen när ekonomin återhämtar sig. För att bryta sambandet krävs att kurvan börjar luta nedåt, dvs "frikoppling", vilket innebär att teknologiska förändringar och investeringar i hållbarhet måste gå snabbare än BNP-tillväxten. Utan en sådan omställning kommer ekonomisk återhämtning att leda till ökade utsläpp och försvåra klimatmålen.

³⁰ År 2006 kom den första, 700 sidor långa rapporten på klimatförändringens ekonomi huvudförfattad av ekonomen Nicolas Stern och beställd av Storbritanniens finansdepartement (HM Treasury). År 2025 har Stern publicerat en uppdaterad version i bokform: Stern, N. (2025) *The Growth Story of the 21st Century: The Economics and Opportunity of Climate Action*. London: LSE Press. Se: <https://doi.org/10.31389/lsepress.tgs>.

³¹ Johansson, E. (2021). *Statusrapport 4*. Bärkraft.ax. Se https://www.barkraft.ax/sites/default/files/attachments/page/statusrapport_4.pdf

I samma statusrapport behandlades också näringslivets och förändringens roll i hållbar utveckling. I statusrapporten lyftes att ett livskraftigt näringsliv är en central del av hållbar utveckling, men att dess roll i att stödja andra samhällsfunktioner ofta förbises. Sjukvården, till exempel, är beroende av ett starkt näringsliv – antingen genom skatteintäkter eller genom att människor har tillräckliga inkomster för att själva bekosta vård. På Åland arbetar omkring 40 procent av befolkningen inom offentliga tjänster som finansieras av skattemedel, vilket i grunden möjliggörs av företagens verksamhet.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet³² förde i maj 2024 en temadiskussion på temat "Ekonomi i ett hållbart samhälle". Lantrådet Katrin Sjögren uttalade bland annat att agendan är ett utmärkt ramverk för att driva en helhetsomfattande politik, att agendan är Ålands samhällskontrakt, och att svårigheten är att hantera de intressekonflikter som uppstår i förhållande till målen, vilket i sin tur ställer krav på motiveringar till beslut. Finansminister Mats Perämaa redogjorde i samma temadiskussion för att lagen om det finanspolitiska ramverket trädde i kraft 2024 och att det innebär att landskapsregeringens budgetprocess förändrades i grunden. Sedan dess utgår budgeten från ett av lagtinget fastställt årligt kostnadstak. Vidare uttalade finansministern att även om kostnadstaket sannolikt blir relativt lågt under perioden 2025–2027 kommer det att finnas betydande offentliga medel, totalt i storleksordningen 375 miljoner euro årligen, att använda för att investera i ett hållbart samhälle.

I temadiskussionen konstaterade rådet att en del likställer hållbar samhällsekonomi med ekonomisk tillväxt i form av ökad BNP. Den ekonomiska tillväxten anses då vara hållbar så länge den ökar. I det fallet kan ekonomisk tillväxt tillåtas ske på bekostnad av social och miljömässig hållbarhet. Andra beskriver ekonomi och hållbarhet som en samhällsutveckling där ekonomiska aktiviteter inte får medföra negativa konsekvenser för social och miljömässig hållbarhet. Eftersom Åland genom utvecklings- och hållbarhetsagendan uttryckt vikten av att mäta också framsteg och utmaningar för att nå de strategiska utvecklingsmålen genom huvudindikatorer bortom BNP, har Åland tagit de första stegen mot frikoppling i enlighet med krokodilekonomin.

Landskapsregeringen ser implementeringen av utvecklings- och hållbarhetsagendan som en strategisk investering för Ålands framtid på både kort och lång sikt. Det handlar inte endast om att samhället ger människor goda förutsättningar och att skydda natur, miljö och klimat – det handlar även om att skapa nya arbetstillfällen och en ny form av

³² Utvecklings- och hållbarhetsrådet, se <https://www.barkraft.ax/natverket/utvecklings-och-hallbarhetsradet>

trygghet för kommande generationer. Genom att satsa på utbildning, innovation, förnybar energi, minskade utsläpp, naturskydd och cirkulär ekonomi stärker vi vår konkurrenskraft. Det här banar väg för en hållbar tillväxt. Landskapsregeringen integrerar agendans mål i den ekonomiska planeringen, stödjer innovation och företag med hållbara affärsmodeller samt investerar i kompetensutveckling. Intentionen är tydlig: Åland ska vara ett föregångsexempel för hur små samhällen kan kombinera en stabil samhällsekonomi med social och miljömässig hållbarhet.

I detta ingår att belysa, diskutera och hantera intressekonflikter som uppstår på grund av affärsmodeller som i olika utsträckning är socialt och/eller miljömässigt ohållbara. Exempel på intressekonflikter med agendan kan vara verksamheter som använder omfattande mängder fossila bränslen, har leverantörer med inhumana arbetsvillkor eller släpper ut stora volymer av näringsämnen i våra vatten. Det krävs integrerade strategier som bidrar till att ohållbar affärsverksamhet kan fasas ut under ordnade former.

Parallellt avser landskapsregeringen att i linje med Ålands vision stärka vårt fokus på andra välmående- och delaktighetsindikatorer samt miljömässiga indikatorer t ex genom att lyfta fram trendutvecklingen för de strategiska utvecklingsmålen huvudindikatorer i samband med årsredovisning.

5 Ålandsexemplet, självstyrelsen och hållbar utveckling

Den åländska autonomin ger särskilda möjligheter att forma en hållbar samhällsutveckling utifrån de åländska behoven och förutsättningarna. Ålandsexemplet består av demilitariseringen, neutraliseringen och självstyrelsen där nationalitets- och minoritetsskyddet ingår. Ålandsexemplet har genom århundradet inte bara stått pall för, utan också utvecklats, i takt med samhällsomvälvningar. Självstyrelsen har också tagit sig an ämnet hållbar utveckling som respons till vår tids utmaningar. Självstyrelsen inklusive den egna lagstiftningsbehörigheten möjliggör att Åland kan påverka utvecklingen i en hållbar riktning och genom småskaligheten kan alla sektorer på Åland samverka inom nätverket bärkraft.ax. Allmänna förvaltningen vid landskapsregeringen har formulerat sitt gemensamma syfte och mål genom "vårt VARFÖR" som att "Självstyrelsen och värnandet av självstyrelsen är vårt varför och vår möjlighet att skapa förutsättningar för att utveckla det åländska samhället och ge alla ålänningar möjligheterna till goda liv där alla kan blomstra. Vårt varför är även att förvalta demokratin och rättsstaten på Åland genom vårt arbete inom allmänna förvaltningen."³³

Ålandsexemplet är ett exempel på fredlig lösning av en konflikt. Fred är närvarande i Ålands hållbarhetsarbete och -vision, både genom den geografiska plats där arbetet äger rum och genom devisen "alla kan blomstra" – vilket innebär att vi sluter fred med oss själva, varandra och den övriga naturen. Freden existerar, i Johan Galtungs klassiska definition, både som negativ – frånvaro av väpnad konflikt, samt som positiv – samhälleliga strukturer som är våldsförebyggande och främjar social rättvisa.³⁴ Vi behöver alltså i den positiva meningen fylla freden med innehåll. Fred är förutsättningen för att kunna arbeta med hållbar utveckling och samtidigt innebär ett arbete med hållbar utveckling att skapa positivt fredsinnehåll. Många var de aktörer som bidrog till Ålandslösningen i Nationernas förbund 1921. Ålandsexemplet är alla deras fredsexempel. Åland är Finlands och Sveriges fredsexempel, men också signatärmakterna till 1921 års konvention har bidragit till detta fredsexempel: ett fredsexempel i Norden, i EU och nu också i Nato. Det som utvecklats från Nationernas Förbunds beslut 1921 och framåt är freden som vi på Åland förvaltar gemensamt med de nationer som respekterat Ålands status sedan dess. Idag behöver vi mer än kanske någonsin tidigare understryka att denna fred är vår förutsättning för att arbeta mot ett hållbart Åland – ett Åland som är det bästa vi kan tänka oss och som bidrar till sin omvärld såsom omvärlden bidragit till Åland.

³³ ÅLR 2024/8566, Allmänna förvaltningens gemensamma syfte och mål.

³⁴ Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.

President Tarja Halonen har under många år jobbat aktivt med FN:s Agenda 2030. Hon har sagt att "hållbar utveckling är ett hus med 17 dörrar – vilken dörr du än väljer kommer du in i samma hus". Detta pedagogiska sätt att uttrycka sig kring de 17 globala målen kan också användas för Åland. Åland bidrar till hållbarhetshusets grundfundament genom fredsexemplet, fred genom de internationella avtal och nationella rättsakter som utgör grunden för Ålandsexemplet. Vi hjälper till att bygga hållbarhetshusets väggar tegelsten för tegelsten- där vårt bidrag är Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda med vision och mål. Alla kan bidra till att alla får plats i samhällshuset, ingen ska lämnas utanför. För det offentliga Åland betyder det lilla ordet "kan" i "Alla *kan* blomstra" att strukturella hinder för allas blomstrande ska undanröjas, så att alla faktiskt kan ta sig in i huset om de så önskar. Ålands arbete sker under det tak som FN:s medlemsländer lagt i form av Agenda 2030.

Förutom sin ställning i det nordiska samarbetet har Åland ingen formell utrikespolitisk behörighet, men har genom sin status ändå länge verkat i internationella fora. Ålandsexemplet är vida känt i kretsar av samhällsvetare och diplomater. Efter att landskapsregeringen år 2024 skickade in en frivillig granskning till FN, en så kallad "*voluntary review*" angående Ålands implementering av Agenda 2030 har intresset för Ålands hållbarhetsarbete både internationellt och akademiskt accelererat. Bland annat har ett globalt "*Everyone Can Flourish*"-projekt etablerats. År 2025 valdes Åland också ut som ett av 20 pilotområden i EU-kommissionens forskningsprojekt 2030CATALYSTS. Man ville särskilt titta på regioner som utmärkt sig i arbetet med att förverkliga de 17 globala målen i FN:s Agenda 2030 för att kartlägga hur styrning och ansvarsfördelning ser ut för att uppnå målen. Det här utmynnar under år 2026 i en tvärgående analys och rekommendationer för implementering, där självstyrelse, förstådd som juridisk, skattemässig och politisk självstyrelse, kommer vara en av analysdimensionerna. Projektet beräknas vara klart i slutet av 2026 och ge Åland såväl värdefull kunskap som möjligheter till nya partnerskap. Förutom detta samverkar Åland också i nordiska sammanhang för hållbar utveckling, fr o m 2026 bland annat i ett projekt som drivs av Nordregio. Sedan tidigare finns också ett samförståndsavtal med Island för området för hållbar utveckling. För mer information om hållbar utveckling i externpolitiken, se också avsnitt 7.

I och med självstyrelsen har Åland ett spetskompetensområde i form av samhällsvetenskaper i mikroskala – väldigt många människor arbetar och utvecklas inom offentlig sektor. Sett till BNP är den offentliga sektorn Ålands näst största sektor (efter näringslivet) och samhällseliga tjänster är den största sektorn sett till sysselsättningen. När Åland funderar på nya exportmarknader är således självstyrelsen i sig en produkt att

paketera, förädla och marknadsföra – inte minst den sammanlagda kompetens inom självstyrelsefrågor, offentlig rätt, folkrätt, statskunskap och offentlig förvaltning som det åländska samhället besitter.

Förmågan att styra och förvalta sig själv är Ålands superkraft.

6 Processen för framtagande av mål för perioden 2031-2040

Tidsramen för utvecklings- och hållbarhetsagendans sju strategiska utvecklingsmål löper ut i december 2030. I det följande redogör landskapsregeringen för hur processen för framtagande av mål för perioden 2031-2040 läggs upp.

Den avslutande delen av processen omfattar att landskapsregeringen, i sitt fjärde meddelande om agendans genomförande till lagtinget år 2030, redogör för förslag till mål för perioden 2031–2040 och att lagtinget behandlar dessa förslag.

Processens startpunkt utgörs av agendans statusrapport 8, som publiceras under andra halvåret 2028. Rapporten bör innehålla en analys av hur långt genomförandet av nuvarande mål och delmål per 2030 har nått. Det bör även framgå vilka interna och omvärldsfaktorer som är relevanta att beakta fram till 2040 för att ett till fullo hållbart samhälle, i enlighet med hållbarhetsprinciperna, ska kunna uppnås till år 2051.

Med statusrapport 8 som utgångspunkt inbjuds allmänheten till att, under första halvåret 2029, delta i en bred diskussion om vilka mål som ska gälla för perioden 2031-2040. Allmänheten involveras på ett sätt som gör att en väsentlig del av befolkningen blir delaktig. Intergenerationella dialoger, med unga och äldre som visdomskällor, genomförs. Människor från alla olika sektorer i samhället behöver få komma med input. Bärkraft-nätverket föreslås anordna workshops för medaktörerna (kommuner, föreningar, företag, skolor och andra organisationer) i syfte att inhämta synpunkter från alla samhällssektorer. Deltagande av lagtingets ledamöter i den breda diskussionen är väsentligt.

Det insamlade materialet bearbetas och ett första förslag till mål för perioden 2031-2040 behandlas av utvecklings- och hållbarhetsrådet under tredje kvartalet 2029. Efter rådets behandling tar landskapsregeringen vid genom beredning av sitt fjärde meddelande om implementeringen av agendan. Avsikten är att meddelandet lämnas till lagtinget för behandling under första kvartalet 2030. Detta möjliggör en grundlig behandling i lagtinget av förslaget till mål för perioden 2031-2040. Avsikten är att målen träder ikraft från och med januari 2031.

Tidslinje - översikt:

(2026, kvartal 4	Statusrapport 7 publiceras)
2028, kvartal 4	Statusrapport 8 publiceras
2029, kvartal 1-2	Bred diskussion hos allmänheten
2029, kvartal 3	Utvecklings- och hållbarhetsrådet behandlar första förslag till mål
2029, kvartal 4	Landskapsregeringen bereder meddelande inklusive förslag till mål
2030, kvartal 1	Landskapsregeringen lämnar meddelande till lagtinget
2030, kvartal 1-2	Lagtinget behandlar meddelandet inklusive förslag till mål

7 Nationell och internationell samverkan för varaktig global fred

Landskapsregeringen gick under 2022, med anledning av det markant förändrade säkerhetspolitiska läget, in för att långsiktigt verka för att bidra till varaktig global fred. Ett av de sätt Åland kan bidra till arbetet för global fred är genom nationellt och internationellt samarbete samt kunskapsutbyte kring hållbar utveckling i allmänhet och 'alla kan blomstra'-modellen i synnerhet. Efter att landskapsregeringen under 2024 lämnade rapporten *'Everyone Can Flourish on the Islands of Peace'* till FN har grunderna för ett internationellt *'Everyone Can Flourish'*-projekt lagts under 2025. Institutioner med global räckvidd, såsom FN-organet UN-Habitat, civilsamhällets globala paraplyorganisation FORUS International samt Harvard Human Flourishing Program, är anslutna till projektet.

Projektet stöds av Finland. Statsrådets kansli, utrikesministeriet och miljöministeriet deltar i samarbetet. Inom landskapsregeringen ansvarar infrastruktur- och klimatministern för Ålands del i projektet.

Projektets syfte är att:

- (i) Underlätta vidareutvecklingen av visionen, konceptet och 'governance'-modellen genom samskapande och forskning.
- (ii) Tillhandahålla information om konceptet.
- (iii) Bidra till den globala debatten om vad som ska följa efter FN:s Agenda 2030 respektive till den globala diskussionen om post-BNP.
- (iv) Stimulera en internationell rörelse bestående av intresserade nationella, regionala och lokala regeringar, mellanstatliga organisationer, civilsamhällesorganisationer, ungdomsorganisationer, näringslivsorganisationer samt akademiska institutioner.

Under 2026 kommer projektet att publicera ett så kallat *white paper* som introducerar *'Everyone Can Flourish'* för en internationell publik. I samband med publiceringen öppnar en hemsida med motsvarande innehåll.

Landskapsregeringens avsikt är att från och med 2026 och framåt utgör *'Everyone Can Flourish'* ett viktigt element i Ålands externpolitik. Det innebär att landskapsregeringen när det anses lämpligt i det nordiska samarbetet, EU, vid nationella och internationella besök samt i övriga externa sammanhang lyfter fram *'Everyone Can Flourish'*, dels som en modell som kan bidra till varaktig fred, dels som en möjlig samarbetsplattform.

Parallellt med 'Everyone Can Flourish'-projektet deltar Åland i EU:s *Joint Research Centres (JRC)* forskningsprojekt 2030CATALYSTS. Projektet utforskar bland annat 'governance'-modeller för implementering av FN:s Agenda 2030 och syftar till att förbättra implementeringen på regional nivå i Europa. JRC publicerar projektets slutrapporter i slutet av 2026.

Åland deltar också i nordiska sammanhang för hållbar utveckling, fr o m 2026 bland annat i ett projekt som drivs av Nordregio. Sedan tidigare finns också ett samförståndsavtal med Island för området för hållbar utveckling. Landskapsregeringen deltar i Finlands nationella kommission för hållbar utveckling. Kommissionen leds av statsministern och dess sekretariat är placerat vid statsrådets kansli. Kommissionen strävar efter att förankra de strategiska målen för hållbar utveckling i den nationella politiken, offentlig förvaltning och den samhällseliga praktiken. Åland samverkar löpande med kommissionens sekretariat.

8 Bilagor

8.1 Ramverk för ekonomi inom de planetära gränserna

Den s k *Earth4All-modellen* analyserar hur mänskligt välbefinnande kan utvecklas på en planet med begränsade resurser. I boken "En jord för alla: ett manifest för mänsklighetens överlevnad"³⁵ illustrerar Rockström et al hur ekonomisk tillväxt är positiv upp till ungefär 15 000 USD per person, eftersom den bidrar till att minska fattigdom och förbättra hälsa. När denna tröskel överskrids ger ytterligare tillväxt däremot små eller inga förbättringar i livskvalitet och leder istället till ökade miljömässiga påfrestningar, exploatering av naturresurser, livsstilssjukdomar som fetma, hjärt- och kärlsjukdomar samt ökad psykisk ohälsa och sociala spänningar. Som svar på frågan "Hur kan välbefinnandet för alla förbättras samtidigt som riskerna för att destabilisera biosfären minskas?" bygger Stoknes et al. har 2025³⁶ vidare på *Earth4All-modellen* och presenterar två framtidsscenarier kallade "*Too Little Too Late*" och "*The Giant Leap*". De visar att ett fortsatt fokus på BNP riskerar att öka ojämlikhet och undergräva planetära gränser. Författarna rekommenderar därför ett skifte från tillväxt till välbefinnande genom investeringar i utbildning, hälsa, jämställdhet och hållbar energi.

Doughnut Economics (på svenska ibland "munkekonomi") och *Wellbeing Economy* representerar två moderna ekonomiska ramverk vars syfte är att utmana och bredda traditionellt tillväxtresonemang. *Doughnut Economics*, utvecklad av Kate Raworth 2017,³⁷ bygger på idén att ekonomin ska hålla sig inom två gränser: en social grund som säkerställer mänskliga behov och en ekologisk yttergräns som respekterar planetens hållbarhet. Modellen visualiseras som en "*doughnut*" där målet är att skapa ett samhälle som är både rättvist och miljömässigt hållbart. Vetenskapliga studier, bland annat av Rockström et al. om planetära gränser, ger stöd för denna ansats. Modellen uppdaterades nyligen genom en artikel i *Nature*³⁸ där författarna argumenterar för det faktum att medan BNP mer än fördubblats under perioden 2000 – 2022, har detta enbart bidragit till att minska mänsklig utsatthet i mycket liten utsträckning.

³⁵ Rockström, J., Gupta, J., Gaffney, O., et al. (2023). *En jord för alla: Ett manifest för mänsklighetens överlevnad*. Natur & Kultur.

³⁶ Stoknes, P. E., Collste, D., E. Cornell, S., Callegari, B., Spittler, N., Gaffney, O., & Randers, J. (2025). The Earth4All scenarios: human wellbeing on a finite planet towards 2100. *Global Sustainability*, 8, e22. doi:10.1017/sus.2025.10013

³⁷ Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Läs mer: <https://doughnuteconomics.org/about-doughnut-economics>

³⁸ Fanning, A.L., Raworth, K. (2025) Doughnut of social and planetary boundaries monitors a world out of balance. *Nature* **646**, 47–56, <https://doi.org/10.1038/s41586-025-09385-1>

*Wellbeing Economy*³⁹ fokuserar på att omdefiniera ekonomisk framgång bort från BNP-tillväxt till indikatorer som hälsa, jämlikhet och livskvalitet. Forskare som Costanza⁴⁰ och Stiglitz⁴¹ har argumenterat för att välbefinnande bör stå i centrum för politiska beslut. Flera regeringar, bl a Skottland och Nya Zeeland har redan implementerat strategier som prioriterar social rättvisa och ekologisk balans framför traditionell tillväxt. I regeringsnätverket WeGo, som är knutet till *Wellbeing economy*, ingår även Finland och Island.⁴²

Exponential Roadmap Initiative har introducerat begreppet "*crocodile economics*", eller krokodilekonomi, där kurvorna för BNP och utsläpp divergerar, dvs att ekonomin växer samtidigt som utsläppen minskar.⁴³ Enligt en rapport från 2024 har 49 länder redan uppnått detta mönster, medan 115 länder inte har det.⁴⁴

Lord Stern framhåller i sin bok från 2025⁴⁵ att klimatförändringar fortfarande utgör det största marknadsmisslyckandet i historien och att kraftfulla och tidiga åtgärder är ekonomiskt lönsamma. Rapporten betonar att investeringar i klimatåtgärder är billigare än kostnaderna för att inte agera och att klimatpolitik bör ses som en tillväxtstrategi snarare än ett hinder. Omställningen till en koldioxidsnål ekonomi skapar innovation, jobb och hälsovinster. En central slutsats är att det är möjligt att frikoppla BNP-tillväxt från utsläpp, vilket redan sker i många länder tack vare billigare förnybar energi, elektrifiering och effektivisering.

Stern menar att förståelsen för orsakerna bakom dagens klimat- och biodiversitetskriser fördjupats under de senaste årtiondena. Det har blivit tydligt att internationella och nationella målsättningar måste spegla värden som hållbarhet, motståndskraft och rättvisa, och på dessa grunder visa hur vi kan skapa ett nytt sätt att tänka kring tillväxt och utveckling. Samtidigt har synen på utveckling förändrats – från att tidigare fokusera på BNP-ökning till att inkludera bredare mått som de tidigare millenniemålen (MDGs)

³⁹ Wellbeing Economy Alliance, <https://weall.org/>.

⁴⁰ Costanza, R. et al. (2014). *Development: Time to leave GDP behind*. Nature.

⁴¹ Stiglitz, J., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

⁴² Wellbeing Economy Governments, WeGo, se <https://weall.org/wego>.

⁴³ Gaffney, O., Falk, J., & Wangler Björk, K. (2025). *Crocodile economics: Decoupling emissions from growth* (Version 1.0), se <https://exponentialroadmap.org/wp-content/uploads/2025/10/Crocodile-Economics-ERI-analysis.pdf>

⁴⁴ Freire-González, J., Padilla Rosa, E. & Raymond, J.L. World economies' progress in decoupling from CO₂ emissions. *Sci Rep* 14, 20480 (2024). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-71101-2>

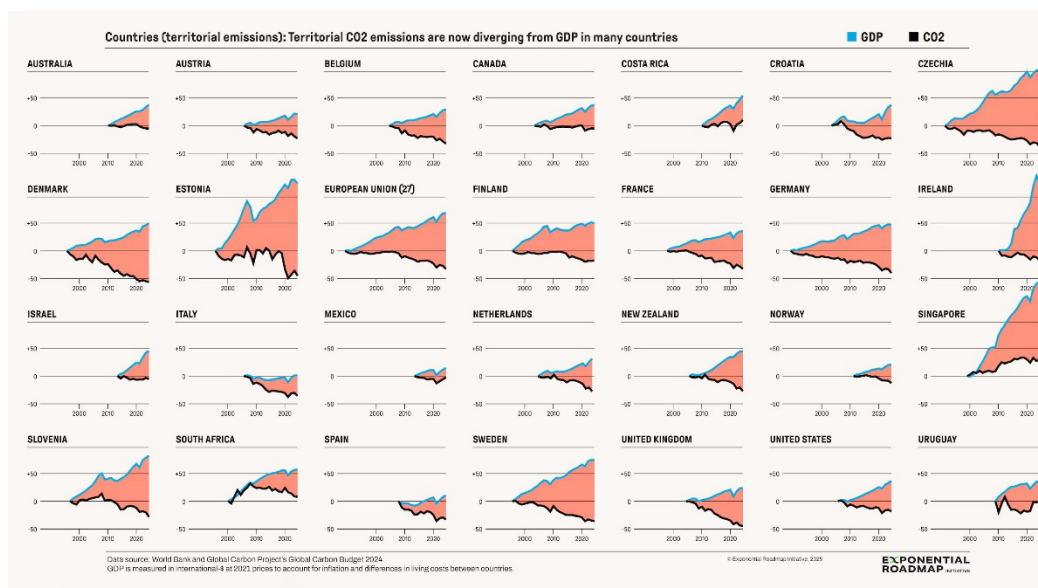
⁴⁵ År 2006 kom den första, 700 sidor långa rapporten på klimatförändringens ekonomi huvudförfattad av ekonomen Nicolas Stern och beställd av Storbritanniens finansdepartement (HM Treasury). I november 2025 har Stern publicerat en uppdaterad version: Stern, N. (2025) *The Growth Story of the 21st Century: The Economics and Opportunity of Climate Action*. London: LSE Press. Se: <https://doi.org/10.31389/lsepress.tgs>.

och de globala hållbarhetsmålen (SDGs). Detta skifte markerar en insikt om att verklig utveckling inte bara handlar om ekonomiska indikatorer, utan också om att förbättra mänskligt välbefinnande i stort samt att skydda miljön för kommande generationer. Klimatet och den biologiska mångfalden är djupt sammanvävda. De drivs av samma mänskliga aktiviteter som förstärker varandra negativt. Förbränning av fossila bränslen bidrar inte bara till klimatförändringar utan även till direkta skador på ekosystem och människor genom föroreningar. Klimatförändringar leder vidare till förlust av arter och ekosystemtjänster genom förändrade temperaturer, nederbördsmonster och havsförsurning i en takt som ligger bortom många arters anpassningsförmåga.

Extremväder som stormar och bränder förvärrar förlusten av livsmiljöer. Samtidigt gör minskad biologisk mångfald att skogar, hav och andra ekosystem förlorar sin förmåga att binda kol, vilket i sin tur påskyndar klimatförändringarna. Dessa sammanlänkade processer påverkar också andra globala risker, som pandemier och spridning av sjukdomar mellan djur och människor.

För att hantera dessa sammanflätade kriser krävs massiva investeringar, omfattande innovation samt systemiska och strukturella förändringar. Ekonomins roll blir att utforma incitament och institutioner som rättar till marknadsmisslyckandena, styr investeringar till hållbara lösningar och möjliggör snabb omställning. Tiden är kritisk – fördröjningar förvärrar riskerna och ökar kostnaderna.

Sterns centrala budskap är att denna omställning inte bara är möjlig, utan att den också kan skapa en betydligt mer attraktiv form av tillväxt. De investeringar och innovationer som krävs för att minska utsläpp och anpassa samhällen kan samtidigt driva fram en ny ekonomi som är hållbar, resistent och inkluderande. Det finns tydliga beröringspunkter mellan denna syn och idéer inom degrowth-rörelsen, som ofta betonar välbefinnande framför BNP, resurseffektivitet och cirkulär ekonomi. Men Stern argumenterar för att dessa åtgärder inte kräver en uttrycklig nedväxtdoktrin: de är fullt förenliga med – och kan integreras i – en modern och hållbar tillväxtagenda.

Figur 4 Procentuell förändring i BNP och territoriella koldioxidutsläpp sedan divergenspunkten i 27 länder runt om i världen samt Europeiska unionen. Från Exponential Roadmap Initiative som använt datakällorna Världsbanken och Global Carbon Budget 2024

När Ålands landskapsregering lämnade in en frivillig granskning ('voluntary review') angående implementeringen av de globala målen till FN 2024,⁴⁶ bjöds civilsamhället in att kommentera Ålands strävan mot ett hållbart samhälle. I sitt kapitel gav civilsamhället ett antal rekommendationer. På temat "ekonomi och cirkulär ekonomi" lyfte en av rekommendationerna att i Ålands budget befrämja "mjuka värden" i linje med ekonomiska ramverk såsom "Doughnut-modellen". Civilsamhället föreslog också att framtida inkomster från vindkraft skulle länkas till en medborgarfond såsom Alaskas permanenta fond, för att möta kommande generationers behov.

⁴⁶ Ålands landskapsregering. (2024). *Everyone can flourish on the Island of Peace: Åland Voluntary Review 2024*. Se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Everyone%20Can%20Flourish%20on%20the%20Island%20of%20Peace%20-%20%C3%85land%20Voluntary%20Review%202024_0.pdf

8.2 Hälsan, kulturen, idrotten, utbildningen och demokratins mål: sammanfattning

Strategiskt utvecklingsmål 1 Välmående människor vars inneboende resurser växer
Strategiskt utvecklingsmål 2 Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället

I tillägg till processer som reviderar lagstiftning finns på området för mål 1 och 2 på strategisk nivå 17 strategier eller program antagna eller under framtagande, samt en handlingsplan. De flesta strategier operationaliseras genom åtgärdsplaner. Alla dessa strategier kopplar uttryckligen till utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland och då i synnerhet till mål 1 och 2:

Folkhälsostrategi för Åland 2023-2030⁴⁷ ska tjäna som ramverk för åtgärder för att främja en bättre och mer jämlik hälsa på Åland under perioden 2023–2030. Målgruppen är hela Ålands befolkning, utifrån resonemanget att måttliga förbättringar av levnadsvanorna bland många har större effekt på folkhälsan än stora förändringar hos ett fåtal. Strategin betonar förebyggande insatser, samverkan mellan olika samhällsaktörer och ett långsiktigt perspektiv för att minska hälsoklyftor. Fokus ligger på att främja hälsosamma levnadsvanor, stärka psykisk hälsa och säkerställa att miljön stödjer ett aktivt och tryggt liv. Genom kunskapsbaserade åtgärder och inkluderande processer ska strategin bidra till ökad livskvalitet och välbefinnande för hela befolkningen. Samtidigt som folkhälsostrategin lanserades fattades beslut om ett åtgärdspaket för att främja fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor på Åland under perioden 2023–2025. Ansvarig för framtagande, genomförande och uppföljning av strategin är främst hälso- och sjukvårdsbyrån, men flera andra byråer inom landskapsregeringens förvaltning, ÅHS och aktörer i tredje sektorn är också involverade.

Det första åtgärdspaketet⁴⁸ inkluderade följande:

- Informationskampanj om hälsosamma matvanor och fysisk aktivitet: Här kan bl a nämnas kampanjen "Heja" som inleddes våren 2024 och går ut på att få befolkningen att följa de rekommendationer som finns gällande fysisk aktivitet för barn och vuxna. Kampanjen är fortlöpande.

⁴⁷ ÅLR 2023/6570, *Folkhälsostrategi för Åland 2023-2030*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Folkh%C3%A4lsostrategi%20f%C3%B6r%20%C3%85land%202023-2030%2C%20240823.pdf>

⁴⁸ ÅLR 2023/6601, *Åtgärdspaket 2023-2025 för att främja fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor i linje med målsättningarna i Folkhälsostrategi för Åland 2023-2030*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/%C3%85tg%C3%A4rdspaket%202023-2025%2C%20240823.pdf>

- Åtgärder för barn och unga inom ramen för projektet Barn och ungas hälsa och välmående
- Ett projekt som byggde på idén om fritidspeng har inletts år 2025 och planeras att fortgå till och med 2027. Projektet ÅL-IN fritids övergripande syfte är att skapa en åländsk motsvarighet till nordiska hobbymodeller, att ge fler barn och unga möjligheten till en meningsfull, avgiftsfri och hållbar fritid i anslutning till skoldagen.⁴⁹ Målet är att fr o m 2028 övergår verksamheten från projekt till ordinarie verksamhet.
- Resurs för styrning av kost- och nutritionsfrågor: År 2024 inleddes arbetet med att omsätta de nordiska näringsrekommendationerna till verklighet i den åländska vardagen, från offentliga kök till befolkningens individuella matvanor. Syftet var att skapa en resurs som kan koordinera styrning av kost- och nutritionsrelaterade frågor i landskapet. Projektet slutrapporteras under 2026.

Övriga områden som ingick i åtgärds paketet 2023-2025 är beredning av ungdomslag som säkerställer tillgång till fritidsaktiviteter för alla barn och unga; mätning och återkoppling gällande fysisk förmåga hos barn genom MOVE!; samt primär- och sekundärprevention inom vården.

Dessutom har projektet "barn och ungas hälsa och välmående" genomförts på Hälso- och sjukvårdsbyrån. Projektet startade i slutet av 2022 och slutförs under 2026. Tolv aktiviteter som initierats i projektet redovisas i en delrapport från projektet,⁵⁰ såsom rekommendationer kring barn och ungas skärmtid som också t ex deltagande i Generation Pep. Projektet har på ett naturligt sätt kopplats samman med folkhälsostrategiarbetet, trots att projektet inleddes innan folkhälsostrategin antogs.

Den första statusuppdateringen för folkhälsostrategin har gjorts 2025.⁵¹ Statusuppdateringen fastslår att det inte har skett några dramatiska förändringar under strategins första två år gällande de flesta indikatorerna. Medellivslängden har fortsatt öka. I övrigt har de få indikatorer som förändrats tydligt tyvärr gått åt fel håll. Dock är det väntat att inga stora förändringar sker i uppföljningen eftersom strategin är långsiktig. Detta betyder att de områden som prioriterades i folkhälsostrategin år 2023 fortsatt är prioriterade.

⁴⁹ ÅLR 2024/7159, *Projektplan ÅL-IN Fritid*, se

https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/030_051124-bilaga-projektplan-al-in-fritid.pdf

⁵⁰ ÅLR 2025/146, *Delrapport projekt Barn och ungas hälsa och välmående: Analys av faktorer som påverkar barn och ungas psykiska mående och översikt av relaterade projektaktiviteter*, se

<https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Delrapport%20projekt%20Barn%20och%20ungas%20h%C3%A4lsa%20och%20v%C3%A4lm%C3%A5ende.pdf>

⁵¹ ÅLR 2025/7818, *Implementering av Folkhälsostrategi för Åland 2023-2030, Statusuppdatering år 2025*.

Ett andra åtgärds paket för perioden 2026- 2027 ⁵²har arbetats fram på basen av strategins uppföljning. I åtgärdsprogrammet ingår att

- implementera landskapets kommande kost- och nutritionsplan, med särskilt fokus på offentliga måltider.
- utveckla uppdaterat informationsmaterial om risker med alkohol, riktat till vuxna allmänheten, vårdprofessionerna och andra aktörer inom alkoholarbetet. Informationsmaterialet förväntas identifiera och kommunicera olika risknivåer.
- stärka arbetet på Åland genom fler tidiga och samordnade insatser till barn och unga som har utmaningar i familjen
- komplettera de åländska rekommendationerna för barn och ungas digitala vanor på fritiden så att de speglar bestämmelser i eventuell ny EU-lagstiftning samt för att i möjligaste mån synkronisera de åländska rekommendationerna med rekommendationer som finns i övriga Norden, i första hand Finland och Sverige.
- inventera pågående levnadsvanearbete inom vården, samt öka kunskapen och skapa en bättre struktur inom hälso- och sjukvården för att identifiera och åtgärda ohälsosamma levnadsvanor.

För perioden 2028-2029 planeras ett tredje åtgärds paket.

Cykelstrategi för Åland 2025-2030⁵³ färdigställs våren 2026. Även denna strategi är ett led i genomförandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan, folkhälsostrategin samt landskapsregeringens nollvision för trafiksäkerhet (inga dödsfall eller allvarliga skador i trafiken). Förutom välmående-målet (mål 1) är cykelstrategin ett lysande exempel på när olika hållbarhetsmål samverkar då den även har positiva effekter på målet om kraftigt minskad klimatpåverkan (mål 6, delmål 6.2 om lägre växthusgasutsläpp från trafiken) och målet om hållbar konsumtion och produktion (mål 7, delmål 7.9 om konsumtionsbaserade utsläpp). Uttryckligen är ett syfte för strategin också att på sikt stärka Ålands attraktionskraft för såväl boende som turister (mål 5).

Strategin ska skapa bättre förutsättningar för ett säkert, attraktivt och hållbart cyklande på Åland – både för vardagscyklister och besökare. Det är ett vägledande dokument som ska samordna planering, utveckling och underhåll av cykelinfrastruktur över hela Åland. Den innehåller mål, insatsområden och förslag på åtgärder som ska främja cykling som transportmedel, fritidsaktivitet och hälsofrämjande inslag i vardagen. Visionen är att Åland ska bli en ledande cykelregion. Vägnätsbyrån har tagit fram strategin, i samarbete med hälso- och sjukvårdsbyrån.

⁵² ÅLR 2025/7819, Åtgärds paket 2026-2027 i linje med målsättningarna i Folkhälsostrategi för Åland 2023-2030.

⁵³ ÅLR 2025/1218, Cykelstrategi för Åland 2025-2030,, ej ännu antagen.

Ålands landskapsregerings alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelpolitiska program 2025-2028 (ANDTS-program)⁵⁴ Programmets mål är att förebygga och begränsa negativa effekter av ANDTS-bruk för att främja ett hälsosamt och tryggt liv. Det bygger vidare på det tidigare programmet (2022–2024) med sex delmål, där två har utökats till att även omfatta skadliga digitala vanor, särskilt för barn och unga. Fokus ligger på att stärka skyddsfaktorer, förebygga risker, upptäcka skadligt bruk och erbjuda vård. Programmet anger struktur för genomförande och uppföljning samt förbereder ett separat åtgärdsprogram med konkreta insatser. En parlamentarisk kommitté och en operativ samverkansgrupp följer arbetet under programperioden. ANDTS-programmet kopplar även till folkhälsostrategin genom att folkhälsostrategin lyfter vissa ANDTS-frågor som bedömts i behov av särskild fokus i målet att främja hälsosamma levnadsvanor.

Strategi för framtidens hälso- och sjukvård I enlighet med regeringsprogrammet ska en hälso- och sjukvårdsstrategi fram till år 2040 utformas. Strategin ska utgöra grund för beslut om framtidens vård, organisation, styrning, kompetensförsörjning, prioriteringar och fastighetsbehov. Parallellt inleds arbetet med att revidera hälso- och sjukvårdslagen.

Agenda för jämställdhet 2019–2030⁵⁵ Ålands jämställdhetsarbete har kommit långt genom lagstiftning och politiska åtgärder, men det återstår mycket innan alla har lika makt, inflytande och möjligheter. Agenda för jämställdhet utgår från Utvecklings- och hållbarhetsagenda men förtydligar ramverket gällande jämställdhetsarbetet. På Åland ska kvinnor och män, flickor och pojkar, ha lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Jämställdhet handlar om kön, makt, rättvisa, frihet och demokrati men är också en drivkraft för tillväxt, hållbar utveckling och kvalitet i verksamheten. Utifrån detta arbetar landskapsregeringen efter sex strategiska inriktningar: 1) En jämn fördelning av makt och inflytande 2) Ekonomisk jämställdhet 3) Jämställd utbildning 4) Jämn fördelning av det oavlönade hem- och omsorgsarbetet 5) Jämställd hälsa 6) Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Agendan har arbetats fram av regeringskansliet. Agendan konkretiseras genom årlig handlingsplan som integreras i landskapsregeringens årliga budget.

⁵⁴ ÅLR 2025/751, *Alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelpolitiskt program för åren 2025-2028*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/ALRs_ANDTS-politiska_program_2025-2028_%20060225.pdf

⁵⁵ Ålands landskapsregering, *Agenda för jämställdhet 2019-2030*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/2019-agenda-for-jamstalldhet-med-ordlista.pdf>

Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030⁵⁶ är en del av agenda för jämställdhet och vidareutvecklar dess sjätte strategiska inriktning. En central del av att kvinnor och män ska ha samma makt och frihet att forma samhället och sina liv är nolltolerans mot våld i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor är ett globalt problem och ett tydligt uttryck för ojämna maktförhållanden. Arbetet kräver både skydd och stöd till utsatta samt förebyggande insatser som utmanar normer och attityder som möjliggör våld. Den här strategin fokuserar på fyra övergripande områden: 1) Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld i nära relationer 2) Förbättrad upptäckt av våld samt starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn 3) Effektivare brottsbekämpning mot våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor 4) Förbättrad kunskap och metodutveckling inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, särskilt avseende våldsprevention med ett särskilt fokus på kopplingen mellan maskulinitet och våld. Strategin har arbetats fram av regeringskansliet.

Istanbulkommittén, kommittén för implementering och uppföljning av Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet är Ålands samverkansorgan för det övergripande arbetet med våld i nära relationer. Kommittén tillsattes 2021 och blev permanent 2023. Den fungerar som styrgrupp med ansvar för samordning och uppföljning av arbetet. Den består av jämställdhetsministern som ordförande, en specialsakkunnig som sekreterare samt chefer och representanter från myndigheter och institutioner som möter våldsutsatta, såsom KST, polisen och ÅHS.

Ett tillgängligt Åland – Funktionshinderspolitiska programmet år 2022–2025⁵⁷ är ett åtgärdsprogram med fem övergripande fokusområden, 29 underliggande temaområden med tillhörande mål och totalt 58 åtgärder. Många utmaningar inom Ålands funktionshinderspolitik handlar om tillgänglighet – inte bara fysisk miljö, utan även information, kommunikation, tjänster och attityder som påverkar delaktighet. Programmet löpte ut 2025. I enlighet med regeringsprogrammet tas ett nytt funktionshinderspolitiskt åtgärdsprogram fram efter att utvärdering av det tidigare genomförts. Nytt är att FN-kommittén som bevakar konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har gett sina observationer på Finland och Ålands första rapport om genomförande av konventionen.⁵⁸ FN-kommittén betonar att Åland

⁵⁶ Ålands landskapsregering, *Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020-2030*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/strategi-gallande-nolltolerans-mot-vald-i-nara-relationer-2019-2030vn.pdf>

⁵⁷ ÅLR 2021/9924

⁵⁸ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, FN-kommitténs slutliga iakttagelser om Finlands första rapport enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), 2024, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/FN%20kommitte%C2%B4ns%20slutliga%20iakttagelser%20om%20Finlands%20f%C3%B6rsta%20rapport.pdf>

behöver stärka tillgänglighet, förbättra statistik och uppföljning, samt säkerställa delaktighet och medvetandegörande för personer med funktionsnedsättning. Dessa observationer ska inkluderas i det kommande funktionshinderspolitiska åtgärdsprogrammet. Det är socialvårdsbyrån som tar fram åtgärdsprogrammet.

Ett äldrevänligt Åland – Program för äldrepolitiken 2023–2030⁵⁹ är det första i sitt slag för Åland. Genom programmet skapas bättre förutsättningar för att arbeta långsiktigt, tvärsektorielt och målinriktat för att förbättra äldres situation och delaktighet i det åländska samhället. Programmet utgår från äldre som en resurs i samhället. Den övergripande visionen är ett åldersvänligt och inkluderande åländskt samhälle, där alla kan delta på lika villkor, leva sitt liv som individen själv önskar och leva så självständigt som möjligt. Programmet bygger på åtta målsättningar, vilka ska vara uppfyllda när programperioden tar slut 2030. Insatser krävs både på individ- och samhällsnivå. Det är socialvårdsbyrån som tagit fram programmet. Ett separat åtgärdsprogram fram till 2027, med totalt 40 åtgärder baserade på de politiska målsättningarna, antogs 2024.⁶⁰

Strategi för barn och unga Sedan hösten 2023 har det funnits en plan⁶¹ för framtagandet av en strategi för barn och unga. I enlighet med regeringsprogrammet är målsättningen att arbeta fram en övergripande strategi som innefattar riktlinjer och åtgärder för att skapa en långsiktig och förvaltningsövergripande plan som en del av utvecklings- och hållbarhetsagendan och förverkligande av barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention. Strategin ska bland annat omfatta åtgärder som trygg och säker barnomsorg och grundskola, tillräckligt stöd och insatser för barn med funktionsnedsättning, kostnadsfritt gymnasium, förberedande undervisning för nyanlända ungdomar i gymnasieåldern och meningsfull fritid för alla barn. Socialvårdsbyrån leder arbetet. En tvärsektorieell arbetsgrupp har tillsatts 2026 för att samordna landskapsregeringens olika insatser för barn och unga, så att dessa initiativ bildar en helhet och stärker ungas delaktighet i samhällsutvecklingen. Arbetsgruppens ska även bistå arbetet med en eventuell ny ungdomslag. Målet med lagen är att skapa en modern och ändamålsenlig lagstiftning som främjar ungas rättigheter.

⁵⁹ ÅLR 2023/7075, *Ett äldrevänligt Åland – Program för landskapsregeringens äldrepolitik 2023–2030*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/Aldrepolitiskt_program_2023.pdf

⁶⁰ ÅLR 2023/7085, *Åtgärdsprogram för landskapsregeringens äldrepolitik 2024–2027*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/Atgardsprogram_2024-2027%2C%20130224.pdf

⁶¹ ÅLR 2023/7797, *Plan för en strategi för barn och unga*,

Handlingsplan för hbtqi-personers lika villkor i det åländska samhället 2026–2031

är Ålands andra handlingsplan efter att den första för perioden 2019–2025 löpt ut.⁶² Syftet med handlingsplanen är att ge verktyg för ett mer tillgängligt, tryggt och inkluderande samhälle för hbtqi-personer samt stöd vid planering av verksamheter. Arbetet omfattar att motverka diskriminering och våld, främja lika rättigheter, öka kunskap, stödja civilsamhället och stärka hbtqi-personers hälsa och välbefinnande. Handlingsplanen bidrar till ökad förståelse för målgruppens behov och lyfter frågor som annars riskerar att förbises.

Målet med den uppdaterade planen för 2026–2031 är att utvärdera tidigare åtgärder, uppdatera nulägesinformation och lagstiftning samt föreslå nya insatser. Planen innehåller en inledning med begrepp och kontext, följt av kapitel om våld, diskriminering och kränkningar samt sektorsvisa delar för hälsa, socialvård, utbildning, arbetsliv och landskapsregeringen. En bilaga ger en checklista för föreningar och arbetsplatser för att bli mer hbtqi-vänliga. Insatserna omfattar universella, gruppsspecifika och individanpassade åtgärder. Det finns fortsatt behov av ökad kunskap om hbtqi-personers situation på Åland, särskilt kring hälsa, bemötande och delaktighet. Regeringskansliet har tagit fram planen tillsammans med en arbetsgrupp med representanter från Regnbågsfyren, Mariehamns stad, DO och KST.

Landskapsregeringens integrationsfrämjande program 2024-2027: ett tryggt, öppet och framtidssäkert Åland⁶³ finns föreskrivet i landskapslagen om främjande av integration (ÅFS 2012:74, § 28) och ska uppdateras vart fjärde år. Målet för nuvarande program är att skapa ett tryggt, öppet och framtidssäkert Åland där alla invånare, oavsett bakgrund, känner sig delaktiga och har möjlighet att bidra. Programmet bygger på tre grundprinciper: trygghet, öppenhet och framtidssäkerhet. Det innebär att stärka språkundervisning och utbildning, underlätta inträde på arbetsmarknaden och stödja företagande, samt främja social delaktighet, hälsa och kulturutbyte. Barn och unga är ett särskilt fokusområde med insatser för skolgång, fritid och psykiskt välbefinnande. Genom tvärsaktoriellt samarbete mellan myndigheter, kommuner, civilsamhälle och näringsliv ska programmet genomföras och följas upp med indikatorer för språk, sysselsättning, delaktighet och trygghet. Programmet innehåller åtgärder. Regeringskansliet ansvarar för framtagandet av programmet. Ett integrationsråd är tillsatt och fungerar som ett rådgivande organ för landskapsregeringen i integrationspolitiska frågor.

⁶² Ålands landskapsregering, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika villkor i det åländska samhället 2019-2025*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/hbtqi-handlingsplan-for-lika-villkor.pdf>

⁶³ ÅLR 2024/2867, Landskapsregeringens integrationsfrämjande program 2024-2027: ett tryggt, öppet och framtidssäkert Åland

Vår demokrati – Landskapsregeringens demokratistrategi för perioden 2025-

2031⁶⁴ fastställdes 2024 som den första i sitt slag på Åland. Demokratistrategin klargör målsättningarna för demokratiutvecklingsarbetet och demokratipolitiken på längre sikt. Strategin fokuserar på landskapsregeringens åtgärder men har relevans för hela det åländska samhället. Varje person och organisation kan genom strategin uppmuntras att fråga sig – vad gör vi för att främja vårt demokratiska samhälle?

De sex övergripande målsättningarna i strategin är följande: 1) Demokratin ska vara levande och kännetecknas av delaktighet 2) Demokratin ska intressera och engagera 3) Demokratin ska vara välfungerande och uthållig 4) De demokratiska institutionerna ska vara öppna, transparenta och förtroendeingivande 5) Det demokratiska samtalet ska vara livligt men tryggt 6) Det demokratiska samhället ska vara jämställt, jämlikt och fritt från diskriminering.

Regeringskansliet har tagit fram strategin men inom landskapsregeringen finns också en permanent arbetsgrupp för demokratiutveckling som arbetar kontinuerligt. Utgående från strategins målsättningar specificeras och fastställs landskapsregeringens demokratiutvecklande åtgärder i åtgärdsprogram som är specifika för respektive mandatperiod.⁶⁵ Ett demokratipolitiskt meddelande kommer vid slutet av mandatperioden.

Utbildningspolitiskt program för landskapet Åland - Kompetens 2030 är en revidering av utbildningspolitiska programmet som sträckte sig fram till 2025. Revideringen blir klar under 2026 och gäller för perioden 2026–2030. Utbildningsbyrån ansvarar för revideringen. En ny gymnasielag är under antagande och även barnomsorgs- och grundskolelagen revideras under 2026.

Digitaliseringsstrategi För att samhället ska utvecklas på ett jämlikt sätt måste digitaliseringen vara gemensam och inkluderande. I regeringsprogrammet ingår utvecklandet av en medborgarportal, framtagande av ett ramverk för landskapsregeringens digitalisering för att förtydliga regler, riktlinjer och rekommendationer samt löpande riktlinjer för molntjänster och AI. En informationshanteringslag är under planering. En övergripande digitaliseringsstrategi

⁶⁴ ÅLR 2024/2865, *Vår demokrati – Landskapsregeringens demokratistrategi för perioden 2025-2031*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/Demokratistrategi.pdf>

⁶⁵ För perioden 2025-2027: ÅLR 2024/8198, *Åtgärdsprogram (2025 – 2027) för landskapsregeringens demokratistrategi*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/%C3%85tg%C3%A4rdsprogram%20f%C3%B6r%20demokratistrategin.pdf>

arbetas fram under 2026 av digitaliseringsenheten. **Den befintliga IT-strategin**⁶⁶ är under revidering och kommer att vara ett underlydande dokument till digitaliseringsstrategin.

För genomförande av delar av digitaliseringen har externa medel sökts från bl a Central Baltic och Horizon-programmen. I samarbete med tredje sektor-aktörer genomförs en kampanj om stöd för användning av digitala tjänster och verktyg för att motverka digitalt utanförskap.⁶⁷

Ålands väg framåt 2024 – 2030: Kulturpolitisk strategi för Åland 2024–2030 är övergripande och sträcker sig över två mandatperioder. Den åtföljs av årliga handlingsplaner. Strategin utvärderas i halvtid år 2027 och revideras vid behov inför fortsättningen. Under 2029/2030 utvärderas strategin på nytt och arbetet med en ny strategi påbörjas. Strategin har nio mål: 1) Armlängdsprincipen förverkligas fullt ut (med avseende på kulturdelegationen och dess sakkunnignämnder) 2) utvecklad statistik för konst och kultur 3) Tryggande, utökade och träffsäkrare stödinsatser 4) Välmående genom särskilda insatser för prioriterade målgrupper 5) Ökad tillgänglighet genom digital teknik 6) Förbättrade verksamhetsförutsättningar och förstärkning av befintliga resurser 7) Hållbar utveckling av kulturarvet 8) Gränsöverskridande samarbeten och ökad internationell kännedom 9) Bättre försörjningsmöjligheter inom konst- och kulturfältet. För att förverkliga flera av dessa målsättningar startades vid kulturbyrån projektet **”Innovativ kompetens med bredd och spets”** med det uttalade syftet att höja kompetensen hos enskilda kulturutövare som bland annat kan utgöras av egenföretagare och frilansare inom konst- och kulturfältet.

Ett Central Baltic-finansierat projekt vid Kulturbyrån är **UCL Baltic (Underwater Cultural Landscapes)** syftar till att påvisa hur man knyter det maritima kulturarvet till hållbarhetsagendan. Målet är att utveckla en metodik som ska hjälpa till att identifiera, skydda, bevara och på ett hållbart sätt använda kulturlandskap under vatten över nationsgränserna. Projektet pågår 2025-2026.

Den samlade kulturarvslagstiftningen ska ses över enligt regeringsprogrammet. Syftet är bland annat att tydliggöra kulturdelegationens ställning gentemot landskapsregeringen och även formen för myndigheten. En museilag kan tydliggöra ett museums uppdrag där Ålands museum kan få en central ställning för kvalitetssäkringen av museiverksamheten.

⁶⁶ IT-strategi för Ålands landskapsregering 2018, utarbetad av Åda Ab.

⁶⁷ Bärkraft.ax, Stöd för användning av digitala tjänster och verktyg, se <https://www.barkraft.ax/digitaltstod>

Bibliotekspolitisk strategi Biblioteksväsendet har inte inkluderats i den kulturpolitiska strategin utan planen i enlighet med regeringsprogrammet är att en separat bibliotekspolitisk strategi ska antas. Alla invånare ska ha tillgång till allmänna bibliotek oavsett var på Åland man bor. Biblioteken ger utbildning, information, möjliggör fritt bildande av egna åsikter och åsiktsyttringar, och bidrar till att alla invånare kan fungera som demokratiska individer i en föränderlig värld. Biblioteken är också plattformar för kulturevenemang och möten ute i kommunerna. Det tidigare förslaget till bibliotekspolitisk strategi 2021 uppdateras under 2026 med målsättningen att antas och kompletteras med handlingsplaner för hur biblioteken ska nå de strategiska målen. Därefter påbörjas arbetet med uppdatering av den åländska bibliotekslagen. Biblioteksförordningen uppdaterades 2024.

Unesco-arbetet År 2021 blev Åland den 12:e associerade medlemmen i Unesco (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) och därmed inkluderad i ett samarbete med Unesco-medlemsländerna inom utbildning, vetenskap och kultur. Unesco har placerat Rederiaktiebolaget Gustaf Eriksons arkiv på sin lista över världsminnen. På Unescos lista över immateriellt kulturarv finns också den nordiska klinkbåtstraditionen som upprätthålls bland annat på Åland. Unesco-arbetet utgår från kulturbyrån och ett förslag till Unesco-lagstiftning har tagits fram för Åland. Det finns en Unesco-kommission sammansatt av sakkunnigmedlemmar från kultur-, vetenskaps-, utbildnings, och journalistikfälten på Åland. Under 2026 ska en Unesco-strategi slutföras som kommer att åtföljas av åtgärdsplaner.

Idrott Idrottslagen 1983:42 för landskapet Åland är över fyrtio år gammal och ska enligt regeringsprogrammet revideras. Ett program för idrott, motion, hälsa och en aktiv fritid fanns för perioden 2018-2022 men det finns i dagsläget inga planer på att förnya programmet. Många av dessa målsättningar och satsningar finns inom andra strategiska program. Ålands landskapsregering stöder idrottssektorns utveckling genom att bevilja verksamhets- och investeringsstöd till föreningar och organisationer inom ramen för tillgängliga penningautomatmedel.

Ålands idrottsförbund rf (Ålands Idrott) är en samarbetsorganisation för den åländska idrotts- och motionsrörelsen. Ålands idrott har en handlingsplan för hållbarhetsmål som påvisar hur Ålands idrott bidrar till att förverkliga de sju strategiska utvecklingsmålen.

8.3 Vattnet och naturens mål: sammanfattning

Strategiskt utvecklingsmål 3 God vattenkvalitet

Strategiskt utvecklingsmål 4 Ekosystem i balans och biologisk mångfald

Ett antal strategier, åtgärderplaner, processer och projekt bidrar till uppfyllande av de strategiska utvecklingsmålen 3 och 4. Flera lagstiftningshelheter är under revidering. På strategisk nivå finns åtminstone sju strategier och program, men inom vatten- och naturvård är det också vanligt att det finns krav på handlings- eller åtgärdsplaner i lag. Fyra planer på operativ nivå har identifierats.

Vattenlagen (1996:61) har varit föremål för revidering sedan 2015 för att göra lagstiftningen mer enhetlig, tydlig och lättförståelig. Behovet av revidering gäller främst bestämmelser om kvalitetsnormer. Målet är att integrera parallella regelverk – det ursprungliga systemet från 1996 med kvalitetsnormer (och paragrafen om de s k särskilda kvalitetsnormerna) och det senare systemet baserat på EU:s vattendirektiv (2000/60/EG) och havsmiljödirektiv (2008/56/EG) – till en sammanhängande helhet. Nuvarande dubbla system har skapat oklarheter i tolkningen.

Arbetet har pågått länge med flera remissrundor (2016, 2019, 2022–2023) och politiska förankringsprocesser. En ny lagstiftningspromemoria tas fram efter ett beslut från hösten 2025, med syfte att förenkla lagförslaget, ta bort paragrafer utan EU-krav och harmonisera miljökrav med riket. Anpassning sker även till Weser-domen⁶⁸ och rikets lagändringar från januari 2025. Projektdirektiv fastställdes 14.10.2025. Revisionen är omfattande och berör centrala delar kopplade till tillståndsgivning. Bland annat ska paragraf 57 om belastningsberäkning tas bort och ersättas med enklare digitala sammanställningar. Samarbete med Finland och införande av FICOS (*Finnish Coastal System*) -modellen planeras. Paragraf 33 om åtgärdsbehov tas bort, då detta regleras i vattenförvaltningsdokumentet. Statusklassificering och åtgärdsprogram ska fortsatt styras via lagens 5:e kapitel. Den politiska målsättningen är att slutföra revisionen under nuvarande mandatperiod (Sjögren II).

Den åländska vatten- och avloppsplanen (VA-planen)⁶⁹ är en långsiktig strategi för perioden 2025–2040 som syftar till att säkerställa hållbar dricksvattenförsörjning och effektiv avloppshantering. Det är ett måldokument för hela Åland som ska ligga till grund för kommunernas VA-handlings- och åtgärdsplaner. VA-samarbetet har

⁶⁸ Weser-domen (EU-domstolen, mål C-461/13) klargör hur EU:s ramdirektiv för vatten ska tillämpas. Vattenstatus måste beaktas strikt i tillståndsprövning och planering.

⁶⁹ Ålands Vatten, 2024, "VA-plan 2025-2040". Alla delar av planen finns att hämta från <https://www.vatten.ax/va-samarbetet/va-plan-2025-2040>

uppdaterat VA-planen och landskapsregeringen har varit delaktig i finansieringen. Det övergripande målet är: "Ett hållbart VA-system ska tillfredsställa dagens behov samtidigt som det säkerställer tillgång till rent dricksvatten och fungerande avloppshantering för kommande generationer." Planen består av fyra delar: 1) en VA-policy med strategiska mål, 2) en åtgärdsplan med 176 konkreta insatser, 3) en nulägesöversikt av infrastrukturen samt 4) en prognos fram till 2050. Fokus ligger på miljöskydd, klimatanpassning, digitalisering, samverkan mellan kommuner och landskapsregeringen samt rättvisa VA-taxor. Man bedömer att investeringar på över 200 miljoner euro behövs, och digitala lösningar som smarta vattenmätare och gemensamma databaser är en central del. Utmaningar är föråldrad infrastruktur, klimatförändringar och extremväder, luckor i data om avloppssystem och dagvatten, personresurser på kommunal nivå, höjda taxor och tillsyn av enskilda avlopp.

Planen har varit på remiss under 2024–2025 och ligger nu hos kommunerna för godkännande, med målet att skapa en robust och framtidssäker VA-struktur för Åland. VA-planen utgör ett underlag för den **nya VA-lagstiftning** som arbetas fram parallellt inom landskapsregeringen.

Den regionala vattenförsörjningsplanen för Åland⁷⁰ är ett projekt som antogs av landskapsregeringen i november 2025 för att säkra en långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning för Ålands befolkning. Planen ska kartlägga nuvarande vattenresurser, organisation och ansvar, analysera framtida behov och identifiera regionalt viktiga vattenförekomster, inklusive yt- och kustvatten. Bakgrunden är Ålands Vattens finansieringsförfrågan till Ålands landskapsregering från 2023 om ett nytt vattenverk för avsaltning av havsvatten från Östersjön och landskapsregeringens önskan att först utreda alternativa lösningar. Ett särskilt fokus ligger på att utreda Östra Kyrksundet som potentiell ny vattentäkt. Arbetet omfattar riskbedömningar kopplade till klimatförändringar samt förslag på skyddsåtgärder och prioriteringar. Projektet samordnas med andra initiativ som VA-planen 2025–2040, förvaltningsplanen för vatten, diverse grundvattenprojekt och beredskapsplaner. Tidsplanen sträcker sig till slutet av 2026, med ett utkast klart vid årsskiftet 2025 och remissrunda våren 2026. Målet är att skapa en robust, klimatanpassad och samordnad strategi för Ålands framtida vattenförsörjning.

Vattenåtgärdsprogram för Åland för perioden 2028-2033. Arbetet med nästa vattenåtgärdsprogram för Åland sker inom ramen för EU:s vattendirektiv (2000/60/EG) och följer den sexåriga förvaltningscykeln. Den nuvarande perioden är 2022–2027, och

⁷⁰ Ålands landskapsregering, 2025, Protokoll nr 73/2025, Enskild S4. Se: <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/protocol/nr73-2025-enskild-S4.pdf>

förberedelser inför nästa programperiod 2028–2033 har redan inletts. Syftet med åtgärdsprogrammet är att säkerställa att alla vattenförekomster uppnår god status enligt EU:s kvalitetsfaktorer. Arbetet omfattar identifiering av väsentliga vattenfrågor, riskbedömningar och framtagande av åtgärder som kan vara juridiska, administrativa eller fysiska, exempelvis förbättrad dagvattenhantering och restaurering av vattenmiljöer. Inför det nya vattenåtgärdsprogrammet har redan ett digitalt samråd och flera interna samråd med landskapsregeringens avdelningar hållits. Utifrån dessa samråd har en bruttolista med åtgärdsförslag från 2026 tagits fram. Arbete genomförs med att uppdatera den gamla åtgärdslistan. Sedan ska bruttolistan behandlas politiskt varpå den går ut på remiss första halvan av 2027. Det slutliga åtgärdsprogrammet ska enligt miljöbyrån fastställas senast i slutet av 2027. Programmet kommer att samordnas med andra initiativ som VA-planen, vattenförsörjningsplanen och projektet *Rent vatten 2030*, för att skapa en helhetsstrategi för perioden 2028–2033. Målet är att uppnå en långsiktigt hållbar vattenförvaltning som är anpassad till klimatförändringar och regionala behov. Redan nu står det klart att vattendirektivets måldatum för god vattenkvalitet år 2027 inte kommer att hålla och det pågår en uppdatering av delar av vattendirektivet.⁷¹ Uppdateringen kommer troligen innebära möjlighet till förlängning av direktivets uppfyllande med 6- och 12-årsperioder på samma sätt som nuvarande system, eller t o m ännu längre vid särskilda skäl.

Naturskydd 2026–2030: Landskapsregeringens strategi för naturskydd och - restaurering ska bidra till uppfyllande av EU:s målsättningar i strategin för biologisk mångfald 2030, där det fastslås att 30 procent av alla land- och vattenområden inom EU ska skyddas på något sätt. 10 procent av alla land- och vattenområden, ska vara strikt skyddade medan de övriga 20 procent kan omfattas av mindre strikta bestämmelser. Detta arbete är en integrerad del av Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda, direkt knutet till delmål 4.3 och 4.4. samtidigt som det bidrar till genomförandet av EU:s och konventionen om biologisk mångfalds (CBD) mål om skydd, restaurering och hållbart nyttjande av arter, biotoper och ekosystem. Ett strategiutkast var ute på remiss under senhösten 2024. Under remissen inkom 21 remissvar från kommuner, föreningar samt fastighetsverket och flera av landskapsregeringens byråer. Strategidokumentet uppdaterades utifrån remissvaren och delades även in i 2 dokument: 1) strategi och 2) färdplan med tillhörande bilagor. Under våren 2025 tillsattes en referensgrupp för naturskydd och beredning av Ålands del av den nationella restaureringsplanen. Ordförandeskapet för gruppen finns hos landskapsregeringens miljöbyrå och medlemmarna i gruppen består av representanter

⁷¹ Europeiska rådet, pressmeddelande: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/09/23/water-pollution-council-and-parliament-reach-provisional-deal-to-update-priority-substances-in-surface-and-ground-waters/>

från föreningarna Archipelago Pares, Ålands Fiskare, Ålands Producentförbund, Ålands Skogsvårdsförening, Ålands Natur och Miljö och Ålands Fågelskyddsförening. Under processen efter remissen och genom arbetet i referensgruppen har strategidokumentet uppdaterats. Ändringarna som har genomförts är bland annat tillförande av ett avsnitt med definitioner, utvidgade texter om strikt skydd och andra typer av marker skyddade via mindre strikta bestämmelser samt frivilliga initiativ för naturskydd och -restaurering. Nytt är också en övergripande vision om prioriterade målsättningar för naturskyddet på Åland. Efter politisk behandling går strategin ut på remiss igen via offentlig delgivning. Strategin färdigställs under våren 2026 och efter det ska arbetet med färdplanen inledas.

Både **naturvårdslagen** och **miljöskyddslagen** är i behov av revidering under mandatperioden enligt regeringsprogrammet.⁷² Även arbetet med **genomförandet av EU:s naturrestaureringsförordning 2022/896** är på gång. Åland samarbetar med Finland då Åland ska ingå i Finlands restaureringsplan. Arbetet med åtgärder är klart i riket och hela planen ska för Ålands del vara klar i maj 2026. Planen ska förbättra naturens tillstånd i olika miljöer som skogar, myrar, jordbruksmarker, stränder och vattenområden. Arbetet bereds av miljöministeriet och jord- och skogsbruksministeriet och sker i dialog med allmänheten med stöd av en referensgrupp som inkluderar aktörer från jordbruk, skogsbruk, fiske och miljöorganisationer.

Programmet för frivilligt biotopskydd på Åland⁷³ syftar till att bevara värdefulla naturmiljöer som inte omfattas av lagstadgat skydd enligt naturvårds- eller skogsvårdslagen. Genom programmet kan markägare frivilligt skydda specifika skogliga naturtyper under en begränsad tid mot ekonomisk ersättning, samtidigt som de behåller äganderätten. Bakgrunden är att många biotoper med höga naturvärden saknar fullständigt skydd, trots att vissa är hänsynskrävande enligt lag. En inventering 2001–2003 visade att dessa biotoper omfattade drygt 1 000 hektar, främst mossar och myrar. Sedan november 2023 finns en ny naturvårdsförordning som stärker skyddet för flera biotoper, men behovet av ytterligare frivilliga insatser kvarstår. Det frivilliga biotopskyddet har varit populärt och det kommer in fler ansökningar än det finns pengar att dela ut. Till viss del sammanfaller ansökningarna med de skyddsvärda områdena. Programmet harmoniserar med EU:s biodiversitetsstrategi och skogsstrategi för 2030, som kräver ökat skydd av land- och havsområden, samt med finska initiativ som Metso- och Helmiprogrammen. Budgetmedel för det frivilliga biotopskyddet finns

⁷² S.23.

⁷³ ÅLR 2023/3078, Program för frivilligt biotopskydd, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/Program%20f%C3%B6r%20frivilligt%20biotopskydd%20160525_0.pdf

med för 2026 och tanken är att programmet ska vara årligen återkommande med olika prioriteringar.

Handlingsplan för bekämpning av främmande arter på Åland⁷⁴ antogs 2021 i enlighet med landskapslagen (2020:113) om ändring av landskapslagen om naturvård men står under 2026 i beråd att uppdateras. Miljöbyrån leder arbetet med uppdateringen.

Bekämpningen av invasiva arter, både växter och djur, intensifieras i enlighet med regeringsprogrammet.⁷⁵ Landskapet bekämpar tysk lönn på sina egna fastigheter. År 2025 introducerades appen Crowdsorsa för att sporra allmänhetens bekämpning av lupiner och jättebalsamin. Genomslaget för användning av appen i samband med bekämpning var begränsad p g a av att landskapet har väldigt smala vägområden som allmänheten kan utföra bekämpningen på. År 2026 ska markägare kontaktas för att få samtycke för bekämpning på privata marker också. Från och med 1.9.2025 har listan över arter som betraktas som invasiva utökats genom den uppdaterade förordningen om invasiva arter (ÅFS 2023:53). De arter som finns med på listan är förbjudna att släppa ut i miljön, inneha, föda upp eller odla, transportera, släppa ut på marknaden, förmedla, sälja eller på annat sätt överlåta. Från och med 2026 ska kommunerna involveras mer i arbetet med bekämpning av invasiva arter på sina fastigheter och marker.

Mårdhund är exempelvis ett invasivt rovdjur som enligt bedömare är fullt möjligt att utrota på Åland, till skillnad från mink som är svårare. Målet för **jakt och viltvård** är att verka för en god jaktkultur med aktiv viltvård, bra möjligheter till övningskytte och sunda viltstammar i landskapet. Viltet är en närproducerad naturtillgång som bör förvaltas och nyttjas på ett hållbart sätt. Till detta hör till exempel information, rådgivning, insamling av viltdata, lagstiftningsåtgärder samt stöd till jaktvårdsföreningarnas verksamhet.

Jaktvårdsföreningarnas arbete med aktuella viltdata ska stödjas och jägarkåren ska förse med information och utbildning, speciellt när det gäller skydds- och viltvårdsåtgärder för sjöfågel, hjortdjursförvaltning och arbete mot invasiva arter.⁷⁶ En **åtgärdsplan för ejderstammen på Åland**⁷⁷ antogs 2017. Åtgärdsplanen för

⁷⁴ Protokoll fört vid enskild föredragning, nr 84, 14.12.2021.

⁷⁵ Ss.22-23.

⁷⁶ Ålands landskapsregering, Budget för 2026, 650 jakt och viltvård, hämtat från <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/BF0120252026.pdf>

⁷⁷ Ålands landskapsregering, 2017, *Åtgärdsplan för ejderstammen på Åland (somateria mollissima)*, Bilaga 1 till N4a17P01_13042017, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/atgardsplan_for_ejderstammen_pa_aland.pdf

ejderstammen är ett av få strategiska eller operativa dokument som inte explicit hänvisar till utvecklings- och hållbarhetsagendan. Däremot svarar den direkt an till delmål 4.3. om bekämpande av invasiva arter. Ökad predation på ådor har identifierats som en av de största orsakerna bakom ejderstammens nedgång. Genom en effektivare kontroll av mårddhund, mink och räv i viktiga häckningsområden skapas förutsättningar för lyckade häckningar. Genom åtgärdsplanen skulle också en utökad uppföljning av sjöfågelstammarna säkerställa en komplett bild över ejderstammens utveckling på Åland. Jaktvårdsföreningarna fick i uppdrag att, i samarbete med markägarna, utse lämpliga områden där en effektivisering av predatorkontrollen ska säkerställa att områdena hålls fria från mårddhund, mink och räv. I dessa områden inventeras sedan sjöfågelstammarna årligen för att följa sjöfågelstammarnas utveckling. Ålands fågelskyddsförening och jaktvårdsföreningarna utför också kompletterande inventeringar. Nu jobbar de således systematiskt med bekämpningen.

Under 2025 gjordes försök att utrota mårddhund helt från en kommun, Kökar, av två skäl: dels att få bort mårddunden helt från en kommun, dels för att kunna kalkylera hur mycket det kostar att genomföra en sådan operation på professionell skala, d v s euro/areal. Tidigare har bekämpningen finansierats med jaktvårdsmedel men sedan några år tillbaka görs den med landskapsmedel. Arbetet är fördelat så att miljöbyrån ansvarar för bekämpning av invasiva växter medan jaktvårdsenheten ansvarar för bekämpningen av invasiva däggdjur.

SkogsÅland2027; Skogen – Näring för ett hållbart Åland⁷⁸ är Ålands första skogsvårdsprogram som omfattar åren 2018–2027. Programmet utvecklades av en arbetsgrupp med representanter från olika intressentgrupper på Åland så som skogsindustrin, skogsägare samt miljöorganisationer. Det fokuserar på att främja hållbart skogsbruk i ett småkuperat skärgårdslandskap där cirka 60 procent av landarealen utgör produktiv skogsmark. Målen omfattar att öka förståelsen för ett aktivt skogsbruk på Åland, att programmet ska bidra till en ökad lönsamhet och nya arbetsplatser inom skogsnäringen där en ökad aktivitet leder till betydande samhällsekonomiska kringeffekter. Skogsprogrammet utgör ett sektorspecifikt bidrag till utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland. Vidare är programmet en förutsättning för en fortsatt certifiering av åländska skogsprodukter enligt PEFC (*Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes*) och FSC (*Forest Stewardship Council*).

Landskapsregeringens övergripande målsättning är att upprätthålla ett hållbart skogsbruk på Åland. Detta innefattar förutom ekonomisk virkesproduktion även att man

⁷⁸ ÅLR 2016/4293, SkogsÅland2027; Skogen – Näring för ett hållbart Åland, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/skogsaland_2027.pdf

beaktar av den biologiska mångfalden, landskapsvärden, vattenvärden, fornminnesvärden och skogens mångsidiga sociala funktioner som jakt, svamp- och bärplockning samt övrigt friluftsliv.

Landskapsregeringen ämnar under 2026 att påbörja arbetet med att utveckla ett nytt skogsvårdsprogram som ska ersätta SkogsÅland2027 efter 2027. Målsättningen kommer att vara att öka produktion, skogsskötsel och kolbindning. Bl a ska nya skogsbruksmetoder för att öka den biologiska mångfalden prövas. Det nya programmet ska ta sin utgångspunkt i senaste riksskogstaxering (RST13) som Naturresursinstitutet Luke påbörjade på Åland 2023. Som underlag för utvecklingen av programmet har skogsvårdsföreningen tagit fram en rapport för lönsamt och klimatsmart åländskt skogsbruk⁷⁹ samt Högskolan på Åland en slutrapport om skogen som kolsänka.⁸⁰ Landskapsregeringen ser enligt regeringsprogrammet skogen och skogsbruket som en viktig del i klimatomställningen. Ett aktivt skogsbruk med kontinuerlig röjning ger bättre växtkraft och kraftigare träd som kan avverkas som byggmaterial. Landskapsregeringen vill se trä som byggnadsmaterial i större utsträckning.

Sammanfattningsvis bygger Ålands skogspolitik vidare på SkogsÅland2027:s fokus på hållbart och multifunktionellt skogsbruk, men den kommande strategin revideras för att möta skogssektorns utmaningar efter 2027. Det är skogsvårdsbyrån som ansvarar för framtagandet av ett nytt program.

Kolsänkor på Åland-projektet tog avstamp i strategiskt utvecklingsmål 6 om kraftigt minskad klimatpåverkan, men har bäring på strategiskt utvecklingsmål 4 genom att kolinlagring i jord- och skogsbruket även har andra nyttor än minskad klimatpåverkan. Projektet syfte var att öka kunskapen om kolinlagringen i skog och mark samt vattenområden som en del av klimatarbetet. Ur skogens perspektiv handlar projektet om att identifiera och utveckla metoder som gör att skogarna kan binda mer koldioxid, och öka dess resiliens mot klimatförändringar. Några åtgärder som utreddes var ökade omloppstider, ökad andel blandskog, skonsammare skogsbruk och bevarande av skogliga biotoper med höga naturvärden. Arbetet inkluderar analyser av nuvarande kolbalans, potentialen för ökad inlagring och ekonomiska incitament för markägare. Målet är att skapa ett system där skogsbruket bidrar till klimatneutralitet genom att kombinera produktion med kolbindning och naturvård. Projektet finns beskrivet i en

⁷⁹ Tapio Oy/ Ålands landskapsregering, 2023, *Lönsamt och klimatsmart åländskt skogsbruk – Slutrapport*. Se: https://landsbygd.ax/wp-content/uploads/2023/11/Lonsamt-och-klimatsmart-alandskt-skogsbruk_Slutrapport.pdf

⁸⁰ Tapio Oy, *Kolsänkor på Åland - Slutrapport 30.4.2025*, se <https://drive.google.com/file/d/1XdJzb4BsIL79bzuOo1GQ22ZzSqMzXLfG/view>

slutrapport⁸¹ och i det klimatpolitiska meddelandet. Högsolan på Åland utförde projektet på beställning av landskapsregeringen och finansierades av landsbygdens utvecklingsfond.

Exempel på två nya förordningar från EU som också kommer att påverka Åland på skogsnaturens område är dels **avskogningsförordningen** (EU förordning 2023/1115) och dels **kolkreditsförordningen** (EU förordning 2024/3012).

Avskogningsförordningens ikraftträdande har blivit uppskjuten två gånger, aktuellt ikraftträdandedatum är 30.12.2026. EU:s avskogningsförordning trädde i kraft den 29 juni 2023 och syftar till att säkerställa att palmolja, soja, kaffe, kakao, gummi, nötkött och trä – inklusive deras förädlade produkter – som säljs eller exporteras inom EU inte kommer från områden som avskogats efter 31 december 2020. Förordningen inför skyldigheter för företag att spåra produkternas ursprung med exakt geolokalisering, samt att säkerställa att de är både "avskogningsfria" och producerade enligt nationell lagstiftning, med tillhörande *due diligence*-förklaringar som bevis för detta. EU:s kolkreditsförordning i sin tur är ett regelverk som ska skapa en gemensam standard för certifiering av koldioxidupptag inom unionen. Förordningen trädde ikraft 26 december 2024. Syftet är att säkerställa att projekt som binder kol, t ex genom skogsbruk, jordbruksmetoder eller tekniska lösningar, är mätbara, verifierbara och långsiktiga. Förordningen ställer krav på transparens, vetenskaplig metodik och oberoende kontroll, så att krediter kan användas på ett trovärdigt sätt i klimatstrategier och handelssystem. Ålands skogsvårdsförening har fått bidrag från landskapsregeringen för att driva ett projekt med målet att skapa en marknadsmässig produkt i form av lokala kolkrediter.

Inom ramen för arbetet med den fysiska strukturutvecklingen ska en **grönstrukturplan för Åland** tas fram med start 2026. Grönstrukturplanen rör Ålands samtliga gröna strukturer. Grönstrukturplanen kommer att fungera som kunskapsunderlag för den samlade grönstrukturen på Åland. En tillhörande åtgärdsplan kommer dessutom bidra till hållbara och förbättrade grönstrukturer inom landskapet. Grönstruktur är ett samlat begrepp för en struktur som består av små och stora gröna områden av olika karaktär och funktion; ett helhetsbegrepp på landskapets ekologiska funktioner, i syfte att säkerställa en långsiktig överlevnad av livsmiljöer och arter, genom att spridningsmöjligheter säkerställs. Arbetet kommer grunda sig primärt på befintligt material vilket betyder att inga nya inventeringar av grönstrukturen kommer utföras inom projektet. Befintligt material kan dock användas för framtagande av annat relevant material, såsom en spridningsanalys. Även vissa delar av blåstrukturen inkluderas i grönstrukturplanen – främst rinnande vatten och sjöar men även vissa kustzoner viktiga

⁸¹ Högsolan på Åland, 2025:01, Slutrapport från projektet kolsänkor på Åland, se https://drive.google.com/file/d/1Vvxhkqe8gu9go77PsrO8GGVJx_kZXYww/view

för djurlivet såsom fisklekplatser och viktiga fågelområden. Grönstrukturplanen kommer främst fokusera på hur markanvändningen i omgivande landområden kan påverka vattenförekomsterna positivt eller negativt. Det är infrastrukturavdelningens allmänna byrå som ansvarar för arbetet som ska vara klart hösten 2027.

Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksprogrammet 2021 - 2027 ska stödja en hållbar tillväxt inom fiskerinäringen innefattande yrkesfiske, vattenbruk samt fiskförädling och -handel. Målet är bland annat att främja förnyelse och innovation samt att öka användningen av fisk för humankonsumtion. I programmet finns även åtgärder som stöder genomförandet av EU:s integrerade havspolitik som exempelvis insatser för bevarande och återställande av biologisk mångfald. Landskapsregeringen har godkänt föreningen Lokalkraft Leader Åland rf som genomförare av programmets Leader-dimension (lokalt ledd utveckling).

För ett hållbart och lönsamt vattenbruk: Ålands vattenbruksstrategi 2021–2030⁸² antogs som ett villkor för möjligheterna att bevilja stöd till vattenbruket från det operativa programmet för perioden 2021–2027 som medfinansieras av Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksfonden. Strategin reflekterar Europeiska kommissionens strategiska riktlinjer för ett mer hållbart och konkurrenskraftigt vattenbruk i EU för perioden 2021 – 2030. Med beaktande av detta har landskapsregeringen ställt upp följande vision för det åländska vattenbrukets utveckling för den kommande perioden 2021 – 2030: "Vattenbruksnäringen är en framgångsrik, socialt och miljömässigt hållbar bransch som producerar hälsosamma livsmedel av hög kvalitet samt är en drivande aktör i den gröna omställningen" samt "Vattenbruket är en konkurrenskraftig näring som skapar arbetsplatser och bidrar till en livskraftig skärgård, ger exportintäkter och bidrar till landets självförsörjningsgrad. Det åländska vattenbruket producerar 10 000 ton/år utan att äventyra uppnåendet av målen för vatten- och miljöstatusen."

Strategin ställer upp totalt 24 åtgärder inom följande områden:

- 1) En konkurrenskraftig verksamhetsmiljö som sporrar till förnyelse och hållbar tillväxt
- 2) Hållbarhet, ansvarstagande och acceptans.
- 3) Fiskens välbefinnande och hälsa

Fiskevården bedrivs vid Ålands fiskevårdscentrum Gutterp. Syftet är att upprätthålla och öka storleken hos viktiga fiskbestånd. Detta görs genom att plantera ut fisk, bevara och restaurera lek- och uppväxtområden för fisk, regleringar av fisket och följa med

⁸² Ålands landskapsregering, *För ett hållbart och lönsamt vattenbruk: Ålands vattenbruksstrategi 2021–2030*, se [https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/aland vattenbruksstrategi 2021-2027.pdf](https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/aland%20vattenbruksstrategi%202021-2027.pdf)

utvecklingen hos fiskbestånd. Ålands fiskevårdscentrum producerar yngel av havsöring, gädda och sik för utplantering. Fiskevården har två mål: 1) skapa goda förutsättningar för det småskaliga yrkesmässiga kust- och skärgårdsfisket samt sportfisket och fisketurismen, och 2) att stärka rovfiskbestånd som gädda och havsöring, vilka har en gynnsam effekt på ekosystemen genom predation på annan fisk.⁸³

Ålands landsbygdsutvecklingsprogram (LBU-program) var ett EU-finansierat program som styrde stöd och insatser för jordbruk, landsbygdsföretagande och miljöåtgärder. Det nyligen avslutade programmet omfattade perioden 2014–2022 och har fokuserat på att stärka konkurrenskraften i jordbruket, främja miljö- och klimatåtgärder samt utveckla landsbygden genom investeringar och diversifiering. Programmet har bland annat innehållit miljöstöd, kompensationsbidrag, investeringsstöd och projektstöd för innovation och samarbete. Nu pågår **EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) för perioden 2023–2027** med liknande innehåll.

LBU och numera CAP-strategiplanen är ett av landskapets viktigaste verktyg för att styra jordbrukets miljöpåverkan. Genom bindande baskrav, miljöersättningar och riktade investeringsstöd har programmet en direkt påverkan på vattenkvalitet, övergödning, markanvändning och landsbygdens ekologiska funktioner.

Baskraven i programmen fungerar som minimistandarder för allt jordbruk som tar emot stöd. De omfattar bland annat:

- Skydd av vattendrag: krav på skyddszoner, begränsningar för spridning av gödsel nära vatten och regler för lagring av stallgödsel.
- Näringshushållning: krav på balanserad gödsling och dokumentation av spridningsarealer.
- Markskydd: regler om växttäckte vintertid och minimering av erosion.
- Djurenheter och stallkapacitet: kopplade till utsläpp, näringsbalanser och risker för övergödning.

Inom programmen har betydande investeringar gjorts i moderna, miljövänliga system, såsom:

- förbättrade stallbyggnader och lagring av gödsel
- precisionsspridning och annan teknik som minskar näringsförluster
- maskininvesteringar som minskar markpackning och erosion
- samt stöd till ekologisk produktion

⁸³ Ålands landskapsregering, Budget för 2026, 865 Ålands fiskevårdscentrum Guttorp

Arbetet med **en ny åländsk CAP-strategi** är i sin linda. Förslaget till EU:s fleråriga budget för perioden 2028–2034 har presenterats. En av de mest genomgripande förändringarna i förslaget är att flera EU-fonder ska slås samman i en enda nationell plan per medlemsland. Det kan innebära utmaningar för Åland i och med självstyrelsebehörigheterna i och med att de s k två pelarna för finsk och åländsk behörighet kan komma att slås samman. Miljöåtgärderna i den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) kommer att fortsätta utvecklas. Inför nästa period (2028–2034) har EU aviserat att miljöinslagen kommer att stärkas ytterligare, bl a kopplat till kommande klimatmål och naturrestaureringslagstiftningen. Det innebär att miljö- och vattenåtgärder även framöver kommer att vara en central del av CAP och därmed även av Ålands program.

I bilaga 4.8 till det klimatpolitiska meddelandet finns jordbrukspolitik och CAP-planen beskrivet ur klimatperspektiv, i form av en sammanställning av Finlands strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023–2027 och vilka åtgärder som hänför sig till klimatförändringar och klimatanpassning. För mer om CAP-strategi, se även bilaga 8.4.

Inom **arbetet med att främja livsmedelsproduktion** ingår även natur- och kulturarvet, eftersom det öppna och av djur hävdade landskapet har konstaterats vara en betydande kollektiv tillgång för samhället i form av bibehållande av landskapsbildens traditionella drag och den biologiska mångfalden. Landskapsregeringen stimulerar djurhållning med betande djur genom stöd, rådgivning och stöd för privat avbytarservice. En allmän utveckling av djursektorerna är också nödvändig för att behålla underlaget för livsmedelsindustrierna.⁸⁴ Djurens roll i kolcykeln är också betydande. Idisslare bidrar till att upprätthålla vallodlingar, vilka fungerar som effektiva kolsänkor, samtidigt som djurhållning generellt främjar återcirkulation av näringsämnen och därmed minskar behovet av konstgödsel i växtodlingen.

Ett flertal projekt på operativ nivå inom vatten och naturvård är antingen nyligen avslutade, under genomförande eller planerade:

Vattenförbättrande åtgärder inom jordbruket drevs under åren 2024–2025 av jordbruksbyrån och miljöbyrån med målet att arbeta för att uppnå en god ekologisk vattenstatus i sjöar och havsvikar som är påverkade av näringsämnen från jordbruket. I projektet ingick att identifiera restaureringsobjekt som kan öka vattenhållande förmåga och bidra till hållbart nyttjande av mark och vatten. En kartläggning av jordbruksmark

⁸⁴ Ålands landskapsregering, Budget för 2026, 615 främjande av livsmedelsproduktion, hämtat från <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/BF0120252026.pdf>

inom avrinningsområdena Länabba träsk, Ämnäsviken, Jomala vik, Östra Kyrksundet samt Träsk–Finbyviken gjordes av det svenska konsultbolaget bergab. För vart och ett avrinningsområde gavs sedan åtgärdsförslag som är sammanfattade i en slutrapport.⁸⁵

Nästa generation naturbeten⁸⁶ är ett projekt på miljöbyrån som drevs av konsultbolaget Invenire Ab och finansierades av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Projektet syftar till att utveckla hållbara och innovativa metoder för skötsel av naturbetesmarker, som är viktiga för biologisk mångfald och kulturmiljö. Genom projektet testades nya lösningar för bete, restaurering och samarbete mellan markägare och djurhållare för att öka arealen betade marker. Det fokuserar på att kombinera traditionell beteshävd med modern teknik och affärsmodeller för att göra naturbeten mer ekonomiskt och praktiskt attraktiva.

WildhabLIFE är ett tilltänkt projekt inom naturvård som handlar om återskapande och förbättring av habitat för kulturväxters vilda släktingar inom vissa naturreservat och Natura 2000-områden. Även återintroduktion av vissa arter av kulturväxters vilda släktingar inom några områden planeras. Bland åtgärderna som man avser göra finns röjning, slåtter och betesplanering på områden som har vuxit igen eller riskerar att göra det. Ansökan är inlämnad till EU:s LIFE-program av miljöbyrån och projektet beräknas, om det får klartecken, pågå fram till och med år 2031.

VikarLIFE är ett LIFE-projekt vid miljöbyrån som handlar om hotade populationer av vikarsäl, för Ålands del för den hotade populationen av östersjövikare inom Ålands hav och Skärgårdshavet. Projektet har omfattat kartering av populationen av vikarsälar, utseende av de viktigaste områdena för arten inom Åland, förvaltningsplaner för Natura 2000-områden som har konstaterats vara viktiga för arten samt nya naturreservat där hänsyn tas till vikarsälens möjligheter för reproduktion. Målsättningen är att populationen inte ska minska inom Ålands hav och Skärgårdshavet och att de för populationen viktigaste områdena skyddas. Projektet pågick till och med slutet av år 2025.

Life IP Biodiversea⁸⁷ (2021–2029) är en stor satsning på skyddet av Östersjöns marina natur. Huvudsyftet med projektet är att stärka skyddet av den marina naturen och främja ett hållbart utnyttjande av naturresurserna i Finlands havs- och kustområden. I projektet handlar Ålands del främst om att kartlägga havsområden för att identifiera naturvärden och känsliga habitat; inrätta nya skyddsområden och på så sätt skapa ett mera

⁸⁵ Bergab, Åtgärdsplan vatten, 19.12.2025.

⁸⁶ Nästa Generation Naturbeten 2023-25, se <https://www.hungryforaland.fi/sv/naturbeten>

⁸⁷ Forststyrelsen, Biodiversea LIFE-IP – för havsnaturen, se <https://www.metsa.fi/sv/projekt/biodiversea-sve/>

sammanhängande nätverk längs hela Finlands kust: Målet är att Åland senast i december 2028 ska ha inrättat 850 km² nya skyddsområden. Dessutom utvecklas förvaltningsplaner och övervakningsprogram för inrättade skyddsområden tillsammans med informationsinsatser till allmänheten. Miljöbyrån ansvarar.

Rent Vatten 2030⁸⁸ pågick 2023-2026 och är ett långsiktigt initiativ för att förbättra vattenkvaliteten i sjöar och kustvatten, med fokus på minskade näringsutsläpp och restaurering av ekosystem. Projektet finansieras av Paf-medel och genomförs på miljöbyrån. Målet är att höja den ekologiska statusen ett steg i tolv sjöar och havsvikar på Åland. Särskilt prioriterade är dricksvattentäkterna Markusbölefjärden, Långsjön, Toböle träsk och Lavsböle träsk. Övriga vattenförekomster är Östra och Västra Kyrksundet, Vargsundet, Träsk-Finbyviken, Bertbyvik, Kaldersfjärden, Jomalaviken och Ämnäsviken. För att höja statusen och förbättra vattenkvaliteten ska åtgärdsplaner tas fram för var och en av vattenförekomsterna och konkreta åtgärder ska utföras.

EmpowerUs, som finansierades via Horizon Europe, löpte under perioden 2022–2025 och gick ut på att öka lokalsamhällens kapacitet att hantera klimatförändringar och havsrelaterade utmaningar. Projektet genomfördes på fiskeribyrån. Slutsatserna från projektet finns samlade på projektets hemsida.⁸⁹ Under projekttiden kartlades tillsammans med lokalbefolkning både yrkes- och husbehovsfiske på Åland, samt vattenäggande.

Marina Vattenvägar-projektet⁹⁰ är inriktat på havskunskaper och pågår från juni 2025 till och med december 2027. Projektet finansieras genom Europeiska havs-, fiskeri- och vattenbruksfondens program för Finland 2021-2027. Tillsammans med lokalbefolkningen ska landskapsregeringen, Ålands fiskevårdscentrum Guttorp, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU AQUA) och Åbo Akademi-Husö biologiska station identifiera och undersöka intressanta havsvikar som kan bli pilotområden. Det behövs uppföljningsmetoder och arbete för att långsiktigt stärka fiskbestånden och den biologiska mångfalden som havets organismer är beroende av. Miljöbyrån ansvarar.

Resilient Sea är ett projekt under Central Baltic-programmet vid miljöbyrån för åren 2026-2029. Fokus är på att stärka marina ekosystemens motståndskraft mot klimatförändringar genom att bevara och återställa kustekosystemens ekologiska funktioner och därmed säkerställa en långsiktig hantering av näringsämnen. Man ska

⁸⁸ Ålands landskapsregering, *Rent Vatten 2030*, hämtat från <https://www.regeringen.ax/rent-vatten-2030>

⁸⁹ EmpowerUs, Socio-economic Empowerment of Coastal Communities

⁹⁰ Ålands landskapsregering, Pågående projekt/Marina vattenvägar, hämtat från <https://www.regeringen.ax/miljo-natur/vatten-skargard/pagaende-projekt>

också återställa kustnära vikar som naturliga näringsfilter, minska intern och extern belastning av näringsämnen, utveckla vägledning(ar) för kommunal mark- och vattenanvändning, och involvera lokala aktörer för förbättrad vattenkvalitet och biologisk mångfald.

Fiskeribyrån stöder tre större **fiskodlingsprojekt** som syftar till att utveckla hållbara metoder för vattenbruk och minska miljöpåverkan: 1) AQUAPHOENIX- Horizon-finansierat, leds av Norge och handlar om uppsamling av slam från fiskodling. Ett fiskodlingsföretag på Åland har redan investerat i en kasse som ska samla upp slam, men tekniken är komplicerad; 2) Ett projekt om multitrofisk odling finansierat av havs- och fiskerifonden. Alla fiskodlingsföretagare är involverade och det handlar om odling av musslor och alger - initialt ser det ut som att algerna växer bra. LUKE, SYKE och SLU är involverade; 3) Det tredje projektet handlar om semi-slutna system och lokalisering av fiskodlingar vilket kan påverka de fysiska förutsättningarna för odling. Om slammet⁹¹ kan samlas upp kan det ställa andra krav på lämpliga odlingsplatser än tidigare.

Åländskt vattenägarförbund. I en arbetsgrupp för att stärka Åland som sportfiskedestination identifierades behovet av ett åländskt vattenägarförbund enligt mall av t.ex. Skogsvårdsföreningen. Samma behov har identifierats i projektet EmpowerUs (se ovan) och skulle vara av nytta både i fiskekortsammanhang och i miljöprojekt. Landskapsregeringen avser att uppmuntra samfälligheter att söka stöd för bildandet av ett sådant förbund.

8.4 Konkurrenskraften och den hållbara tillväxtens mål: sammanfattning

Strategiskt utvecklingsmål 5 Attraktionskraft för boende, besökare och företag

Vad kan då landskapsregeringen göra för att främja kraften som kan attrahera, konkurrera och växa hållbart?

Näringsavdelningen har en stor roll här genom att erbjuda flera **möjligheter till finansiering och stöd för företag och organisationer på Åland**. Företag kan ansöka om ekonomiskt stöd för etablering, tillväxt och internationalisering. Dessutom finns möjlighet att söka medel från Europeiska struktur- och investeringsfonderna, som riktar sig till företag, föreningar och myndigheter för egna projekt eller samarbeten. Utöver detta erbjuder landskapsregeringen finansieringsmöjligheter via Finnvera, en statlig specialfinansiär och Finlands officiella exportgarantiinstitut, vilket gör det möjligt för åländska företag att ta del av olika finansieringslösningar genom ett samarbetsavtal. På hemsidan stod.ax finns alla stöd samlade som landskapsregeringen via näringsavdelningen kan bevilja: stöd för företag, organisationer, lantbruk, fiskeri, skogsbruk och leader-stöd.

Ålands strukturfondsprogram 2021-2027 administreras av näringsavdelningen och har två strategiska insatsområden:

1) Entreprenörskap, digital utveckling och innovation med finansiering från

ERUF: ERUF syftar till att stödja företags nyetablering, konkurrenskraft, internationalisering och återhämtning efter pandemin genom direkta företagsstöd och utvecklingsprojekt, med fokus på små och medelstora företag, entreprenörer och företagsfrämjande aktörer.

Under ERUF finns bl a projektet **”Smakturism på Åland”** där landsbygdsutvecklaren och Högskolan på Åland ingår. Projektets syfte är att öka lönsamhet och synlighet för små och medelstora företag inom smakturism. Detta förknippas med smakupplevelser, men också med berättelser, platser och äkthet. Projektet bygger på ett samarbete inom branschen för smakturism, där man vill utöka utbudet av bokningsbara smakupplevelser och -produkter. I nätverket ingår 13 medlemmar.

2) Kompetens för alla med finansiering från ESF+: ESF+ har som mål att hjälpa personer utanför arbetsmarknaden att komma i arbete, minska marginalisering och främja livslångt lärande genom insatser som sysselsättningsåtgärder, utbildning, karriärcoachning och satsningar på

jämställdhet, miljökunskap och digitalisering. De huvudsakliga målgrupperna är tredje sektorn, företag, branschorganisationer och offentliga aktörer.

Inom det **regionalpolitiska området** finns i budget 2026 särskilt riktade åtgärder till skärgården, såsom driften av Ålands skärgårdsnämnd med uppgift att behandla övergripande skärgårdsfrågor inför behandling och beslut i landskapsregeringen, skärgårdsstödet, det särskilda butiksstödet samt de riktade investeringsstöden till detaljhandelsverksamheten på landsbygden och i skärgården.

Det nyligen avslutade EU-finansierade Landsbygdsutvecklingsprogrammet (LBU) har övergått i **EU:s gemensamma jordbrukspolitik (Common Agricultural Policy, CAP)** som är uppdelad i två delar: Pelare 1 Inkomst- och marknadspolitiken och Pelare 2 Landsbygdsutvecklingspolitiken. Den åländska behörigheten faller inom pelare 2. Sedan 1995 har landskapsregeringen genomfört EU-delfinansierade åtgärder inom landsbygdsutvecklingsprogram. Jordbrukspolitiken planeras i finansieringsperioder. Från och med programperioden 2023–2027 samlas alla åtgärder i en gemensam CAP-plan för hela landet. De delar som hör till landskapets behörighet ingår i Finlands CAP-plan, tillsammans med rikets åtgärder för inkomst- och marknadspolitik.

Landskapsregeringen har föreslagit åtgärder för sitt behörighetsområde inom CAP:s andra pelare, som gäller landsbygdsutveckling. Målet är att strategin ska ge verktyg för en positiv utveckling av åländskt jordbruk och att lantbrukarna ska ha lika konkurrensvillkor som företagare i Finland. Fokus ligger på att stärka företagens möjligheter till värdeförädling och skapa hållbara, lönsamma jordbruksföretag i alla storlekar.

Strategin ska förenkla systemen, öka produktiviteten och hållbarheten samt bevara och utveckla miljövärden. Åtgärderna genomförs enligt landskapslag (2023:17) om finansiering av landsbygdsnäringar. Se även bilaga 8.3.

Leader-metoden ska medverka till att utveckla landsbygden och även fungera som ett instrument till att samordna lokalbefolkningen till samarbete kring projekt. Leader-metoden genomförs på Åland av föreningen Leader Lokalkraft Åland r.f. Den lokala utvecklingsstrategin för 2023–2027 är den tredje i Leader Ålands regi och bygger vidare på tidigare arbete utifrån analyserade behov. Strategin, som ingår i CAP-planen och godkändes i maj 2023, kompletterar övrigt utvecklingsarbete och andra finansieringsmöjligheter i landskapet. Leadermetoden, med sitt underifrånperspektiv och fokus på transparens, rådgivning, partnerskap och nätverkande, är ett viktigt verktyg för att stärka samhällsutvecklingen från gräsrotsnivå.

Fiskets lokala utvecklingsstrategi för samma period godkändes i april 2024. Visionen är en hållbar fiskekultur för alla, där både kulturarvet värnas och långsiktig fiskevård främjas på Åland.⁹²

Ett viktigt verktyg för att växa hållbart har landskapsregeringen är **samarbetet inom fysisk strukturutveckling**. Fysisk strukturutveckling ska svara på frågorna: Var och hur ska vi bo? Var ska företag, industri, samhällsservice och transporter finnas? I utvecklings- och hållbarhetsagendan under strategiskt utvecklingsmål 5 står att Åland ska sträva till hög kvalitet på utvecklings- och planeringsprocesser som förstärker attraktionskraften och optimerar synergieffekter mellan natur, kultur, infrastruktur och transporter. Tesen är att ett planerat samhälle är ett attraktivt samhälle: Fokus ska vara på god infrastruktur för företag, goda boendemiljöer, mångfunktionella platser och tillgänglig service. Utvecklings- och planeringsprocesser ska till 2030 ligga i framkant i nordiskt perspektiv och är en nyckelfaktor för att uppnå en gradvis förstärkning av attraktionskraften.

Hur och var vi bygger och planerar det åländska samhället, påverkar också förutsättningarna för en levande landsbygd och skärgård, en stark stadskärna, en hållbar åländsk tillväxt och ökad attraktionskraft. Bebyggelse och markanvändning påverkar även möjligheterna att nå de sju strategiska utvecklingsmålen i Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland. Mot denna bakgrund togs år 2018 inom fokusområdet fysisk strukturutveckling en omfattande nulägesbild fram över de åländska strukturerna i mark och vatten. Till "strukturer" hör bebyggelsesektorn, trafikstrukturen, den tekniska försörjningsstrukturen, grön- och blåstrukturen. Nulägesbilden finns tillgänglig i form av en underlagsrapport: *"Den fysiska strukturen på Åland – Naturgivna förutsättningar, bebyggelse, infrastruktur, teknisk försörjning och planeringsberedskap"* (2018). Därtill har det tagits fram en rapport för *"Fysisk strukturutveckling på Åland 2019 - 2030"* som finns tillgänglig som en storymap på landskapsregeringens hemsida.⁹³ Dessa underlag svarar på frågan om hur mark- och bebyggelseutvecklingen kan vidareutvecklas för att möjliggöra förverkligandet av de strategiska utvecklingsmålen. Materialet är i nuläget i behov av en uppdatering både med avseende på kart- och textmaterial, något som påbörjas under 2026. En grönstrukturplan för hela Åland som inkluderar även viss blåstruktur är under framtagande på infrastrukturavdelningen, se bilaga 8.3. Från 2014 finns en promemoria angående klimatanpassning på Åland.⁹⁴

⁹² Föreningen Lokalkraft Leader Åland rf, se leader.ax

⁹³ Ålands landskapsregering, Fysisk strukturutveckling 2018, se <https://storymaps.arcgis.com/stories/e3ce63440322408f9b7069f7e27f0037>

⁹⁴ Ålands landskapsregering, 2014, Klimatförändringar på Åland: Underlag för klimatanpassning, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/klimatforandringar-pa-aland.pdf>

Ett annat värdefullt verktyg är en **effektiviserad samordning av extern finansiering**: Hur kan vi möjliggöra investeringar som stärker Ålands attraktionskraft? I färdplanen för hållbar turism slås fast att en framgångsfaktor för strategiskt fokusområde "samverkan och samordning" är att vi har samordnat hanteringen av större EU-projekt lokalt, vilket lett till att fler utvecklingsprojekt kunnat finansieras.

I samarbete med Högskolan på Åland med flera koordinerar och samlar landskapsregeringen den kollektiva kunskapen inom sökande av externa medel såsom EU-medel och nordiska medel. En arbetsgrupp för detta har tillsatts 2026.

Platsvarumärket Åland⁹⁵ handlar om att ta ett grepp om Ålandsbilden hemma och borta. Alla platser är ett varumärke, vare sig de vill eller inte. Med ett starkt och tydligt varumärke, som används av alla aktörer, kan Åland öka attraktionskraften både som besöksmål, studieort, bostadsort och etableringsort för företag. Varumärket Åland utvecklades första gången 2019. Efter pandemin gjordes en ansträngning för att uppdatera hela varumärkesplattformen, som lanserades på nytt i januari 2026. Arbetet är ständigt pågående och en verktygslåda har tagits fram som stöd för alla Ålandsambassadörer. Plattformen visar exempel på hur innehållet i varumärket kan anpassas för att användas i olika sammanhang och för att attrahera olika målgrupper. Varumärke Åland är vårt gemensamma ansikte utåt och ägs av alla. Den består av visionen "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar", missionen- vår uppgift i världen som är att vara havets och fredens röst, samt Ålands styrkor och kärnvärden.

Färdplan för hållbar turism 2030 utgör den strategiska ramen för det turismfrämjande arbetet och färdigställdes i början av 2024. Åland är positionerat som ett land i landet och för att nå visionen om "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar" bör utvecklingsarbetet för besöksnäringen framöver fokusera på fem strategiska fokusområden: kompetens- och personalförsörjning, tillgänglighet, fler säsonger och säsongsförlängning, att öka kännedomen om Åland samt samverkan och samordning. För dessa strategiska fokusområden har framgångsfaktorer identifierats. Färdplanen definierar att de viktigaste marknaderna är Sverige och Finland, definierar målgrupper samt sätter tydliga mål för riktningen på arbetet fram till år 2030. Färdplanen har tagits fram av Samordningsgruppen för turism med representanter för Ålands landskapsregering, Visit Åland rf, Högskolan på Åland, Ålands Näringsliv rf, Mariehamns stad och Åland Living vid Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (Ams). I

⁹⁵ Varumärke.ax och Ålands landskapsregering/Visit Åland, 2018, *Varumärket Åland*, se <https://varumärke.ax/app/uploads/2019/04/varumarkerapport.pdf>

färdplanen har dessa aktörer också uppgjort en rollfördelning sinsemellan och samordningsgruppen ansvarar också för uppföljningen.

Färdplanen åtföljs av handlingsplaner, den första utarbetades för perioden 2024-2025.⁹⁶ I färdplanen för hållbar turism slås fast att en framgångsfaktor för strategiskt fokusområde "samverkan och samordning" är ett säkerställande att samtliga handlingsplaner under turismfärdplanen utformas i enlighet med målen i Åland utvecklings- och hållbarhetsagenda.

Exportbaserad tillväxtstrategi Ett underlag för en åländsk tillväxtsstrategi⁹⁷ har tagits fram på uppdrag av näringsavdelningen. Tillväxtstrategin ska spänna över åren 2026-2035 och tas fram under 2026. I underlaget konstateras att det interna åländska marknadsunderlaget är begränsat och de kommande årens tillväxt därför sannolikt måste åstadkommas av de exportorienterade delarna av näringslivet. Den mest omfattande åländska exporten genereras av företagen inom den privata tjänstesektorn (inkl. sjötransporttjänster), men även industrin är viktig – livsmedelsförädling och kvalificerade insatsprodukter inom högteknologisk industriproduktion. En tillväxtpotential identifieras inom miljöteknik och energiproduktion och en annan, om än så länge liten, inom kultur- och idrottssektorn. Underlaget definierar särskilt en framtida storskalig produktion av vindkraftsenergi som kärnan i en potentiell åländsk tillväxtbransch. Det näringspolitiska handlingsutrymmet för självstyrelsen identifieras som högst för inflyttningsfrämjande åtgärder; utbildning och kompetenshöjande åtgärder. Detta sammanfaller med de åtgärder som är högst prioriterade bland de exportföretag som intervjuats för underlaget.

De för näringspolitiken särskilt prioriterade insatsområden kan sammanfattas i underlaget som följer: 1) Aktiv inflyttningsspolitik – fokus på att främja inflyttning av den typ av (spets-)kompetens som företagen efterfrågar. 2) Utbildnings- och kompetenssatsningar. Fullfölj aktuella reformer inom yrkes- och sjöfartsutbildningen, skapa större flexibiliteten i de olika utbildningsprogrammen. 3) Stödordningar för näringsliv och företag. Främja innovationer och internationalisering. 4) Förenklingar för företagen ifråga om de många olika kommunala regler och myndighetskontroller som ligger inom självstyrelsens behörighetsområde. 5) Externpolitiskt påverkansarbete Helsingfors/Bryssel.

⁹⁶ Ålands landskapsregering, *Handlingsplan 2024-2025, Färdplan för hållbar turism 2030*, 15.10.2024, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/Handlingsplan%20h%C3%A5llbar%20turism%202024%20-%202025_15%20okt%202024.pdf

⁹⁷ Lindström, B. (2025) *Mot en exportorienterad tillväxtstrategi Underlag för en åländsk tillväxtstrategi 2026 – 2035*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/Tillv%C3%A4xtpolitikRapport%20BL%2015_1_2_2025.pdf

8.5 Resursanvändningens mål: sammanfattning

Strategiskt utvecklingsmål 7: Hållbar konsumtion och produktion

Ett antal styrdokument på strategisk nivå är aktuella för genomförandet av mål 7, sammantaget fem strategier och program samt en plan:

Avfallsplan för landskapet Åland⁹⁸ togs fram i enlighet med då gällande krav i landskapslagen om renhållning (1981:3) för hela landskapet. Den överordnade målsättningen på avfallsområdet är att tillvarata den resurs som avfall utgör så effektivt som möjligt och med så liten påverkan på miljön som möjligt. I avfallsplanen för landskapet Åland 2010 anges riktlinjerna för avfallshanteringen. Sedan 2018 tillämpas rikets avfallslag (FFS 646/2011) genom Landskapslag (2018:83) om tillämpning av rikets avfallslag. Även enligt denna ska landskapsregeringen ta fram en avfallsplan som ska revideras vart sjätte år. Planen ska innehålla nulägesanalys, mål och åtgärder för att minska avfall och dess skadlighet, förebygga nedskräpning samt utveckla avfallshantering. Inom landskapsregeringen är det miljöbyrån som ansvarar för planen.

Strategi för att förhindra att plast och mikroplast sprids i miljön⁹⁹ antogs 2019 och syftar till att samla den kunskap som redan finns om plast och mikroplaster och att öka förståelsen för hur plast påverkar miljön. Den ska ge förslag och fungera som en vägledning för hur alla kan bidra till att minska spridningen av plast och mikroplaster i naturen. Slutligen syftar strategin till att uppnå rena stränder, ett plastfritt Östersjön och friska dricksvattentäkter. Strategin arbetades fram av en sakkunnig arbetsgrupp med representanter för offentlig, privat och tredje sektor. Miljöbyrån ansvarar för strategin som är i behov av uppdatering med tanke på tillkomna EU-krav för engångsplast, mikroplaster, platspellets, förpackningar och PFAS. Inom landskapsregeringen är det miljöbyrån som ansvarar för strategin.

En övergripande målsättning för Ålands landskapsregering är strävan mot att materialflödena övergår från linjära till cirkulära och att avfallsmängderna samtidigt minskar. Eftersom både avfallsplanen och plaststrategin behöver uppdateras, ska båda dessa uppgifter göras genom framtagandet av den **cirkularitet- och avfallsplan** som introducerats i det klimatpolitiska meddelandet (se bland annat bilaga 4.11 om cirkulär ekonomi). I den linjära ekonomin användes begreppet avfallshantering, men i den

⁹⁸ Ålands landskapsregering, *Avfallsplan 2010*, se

<https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/avfallsplan-for-aland.pdf>

⁹⁹ ÅLR 2017/7332, *Strategi för att förhindra att plast och mikroplast sprids i miljön*, se

https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/s419e21_250419-bilaga-hemsidan.pdf

cirkulära ekonomin ska avfallsmängderna vara så små som möjligt. Cirkularitet- och avfallsplanen ska bygga på de lagkrav som finns för avfallsplanen och innehålla åtgärder för materialströmmar på alla avfallsområden. Planen ska ta relevanta delmål ur utvecklings- och hållbarhetsagendan i beaktande, särskilt delmålen under mål 7 samt andra strategier, program, projekt och planer av relevans. Planen ska inkludera de ändringar i EU:s avfallsdirektiv som kommer att genomföras i landskapets lagstiftning senast till sommaren 2027. Det rör bland annat utökat producentansvar för textilier och skor samt minskat matsvinn.

Strategi för hållbart byggande: Ett hållbart och attraktivt åländskt

byggnadsbestånd med en hälsosam inomhusmiljö¹⁰⁰ är den första i sitt slag och antogs 2024 med målsättningar till 2030. Visionen "Ett hållbart och attraktivt åländskt byggnadsbestånd med en hälsosam inomhusmiljö" bryts ned i fyra fokusområden som följs upp med mål och nyckeltal. Fokusområdet Energi och klimatanpassning handlar om åtgärder för att minska sektorns energianvändning och fasa ut beroendet av fossila bränslen. Nya regelverk, framför allt inom EU, ställer allt högre krav på byggnaders energieffektivitet. Även vikten av att anpassa byggandet till klimatförändringarna och höjda vattennivåer berörs. Inom fokusområdet Materialanvändning och livscykelanalys konstateras att en betydande del av byggnadernas påverkan i byggskedet handlar om mängderna material som används. Materialvalet har betydelse för byggandets egenskaper och inomhusmiljön, men även för byggandets avtryck där livscykelanalyser kan bidra till långsiktigt hållbara val. Detta lyfter vikten av att redan vid planering tänka cirkulärt så att avfallsmängderna minimeras och avfallet, i de fall det är möjligt, återbrukas och återvinnas. Detta lyfts i fokusområdet Cirkulärt byggande och återvinning. Det fjärde fokusområdet, Hälsosamma och attraktiva hus, tar sikte på en långsiktigt god inomhusmiljö, men även universellt byggande som gör byggnaden tillgänglig och flexibel för att nyttjas till olika aktiviteter och användare under sin livstid. Strategin togs fram i samarbete med en bred referensgrupp från privat och offentlig sektor, vilken framledes möts för att stämma av strategins åtgärder. Strategin antogs av Ålands landskapsregering den 12.12.2024 och samtidigt delgivits Ålands lagting genom meddelande nr 2/2024-2025. Inom landskapsregeringen är det infrastrukturavdelningen som ansvarar för strategin.

¹⁰⁰ ÅLR ÅLR 2024/4056, *Strategi för hållbart byggande: Ett hållbart och attraktivt åländskt byggnadsbestånd med en hälsosam inomhusmiljö*, se https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/article/H%C3%A5llbar%20byggstrategi_12-12-2024.pdf

Ålands hållbara livsmedelsstrategi¹⁰¹ har ursprungligen tagits fram av Ålands producentförbund i samarbete med organisationer och livsmedelsförädlarna inom livsmedelsbranschen år 2017. Behovet av en gemensam strategi initierades inom ramen för projektet Ny Nordisk Mat eftersom många av produktionsgrenarna inom jordbruket befinner sig i ekonomisk kris. Ålands landskapsregering beviljade Ålands producentförbund medel för att ta fram strategin 2016.

Arbetet med att implementera livsmedelsstrategin utförs av Ålands producentförbund, Ålands Hushållningssällskap, Ålands Fiskare, Ålands Fiskodlarförening och Landsbygdsutvecklingen i samarbete med hela livsmedelsbranschen. Visionen för strategin lyder "Östersjöns gastronomiska ö är både hållbar och framtidsanpassad" och målet till 2030 är att bygga ett gemensamt varumärke för de åländska produkterna med ett mervärde samt att producenterna ska öka sin lönsamhet med 20 procent. Samtidigt ska man skapa en hållbar matproduktion med mer smak av Åland. Då produkterna har smak av platsen där den produceras (*terroir* och *merroir*), är den inte utbytbar. Strategin har fem "spjutspetsar", som i 2017-strategin är 1) Industriell symbios kring cirkulation av näringsämnen 2) Cirkulär blå ekonomi 3) Förbättrande av jordhälsa 4) Biodiversitet, levande landskap och djur och 5) Gastronomisk ö värd att besöka.

På basen av skrivningar i budget 2025 har ett arbete påbörjats med ett tillägg till livsmedelsstrategin med målet att långsiktigt öka branschens lönsamhet och möjligheter till export. En pedagogisk översikt över livsmedelsflöden tas fram av en kommunikationsbyrå. Arbetet med tillägget slutförs under 2026.

Djurskydd i enlighet med delmål 7.5 faller en del av djurskyddet under mål 7. Produktionsdjurens välfärd främjas genom att deras naturliga behov som behovet av mat, vatten, skydd, utrymme och möjlighet att utföra sina naturliga beteenden (socialt, reproduktion, födosök, vila) tillgodoses. Djurskyddet regleras av djurskyddslag (1998:95) för landskapet Åland och Djurskyddsförordning (1998:96). Den åländska djurskyddslagen står i beråd att uppdateras, samtidigt kommer regleringen gällande avlivning och transport av djur att ses över.

Handlingsprogram för en hållbar användning av växtskyddsmedel på Åland¹⁰² antogs 2012 i samband med att en uppdaterad landskapslag om tillämpning i

¹⁰¹ Landsbygdsutveckling, Ålands hållbara livsmedelsstrategi, se <https://landsbygd.ax/wp-content/uploads/2020/04/A%CC%8Alands-Ha%CC%8Allbara-Livsmedelsstrategi-webb-compressed.pdf>, uppdaterad 20.4.2020.

¹⁰² Ålands landskapsregering, Arbetsgruppspromemoria 2012, uppdaterad 2018 efter utvärdering, *Handlingsprogram för en hållbar användning av växtskyddsmedel på Åland*, se <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/uppdateradhandlingsplan2018.pdf>

landskapet Åland av lagen om växtskyddsmedel har (ÅFS 2012:41) och en ny landskapsförordning om tillämpning på Åland av riksförfattningar om växtskyddsmedel i kraft (ÅFS 2012:43) trädde ikraft. Handlingsprogrammet är ett krav i och med EU:s direktiv 2009/128/EG om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för att uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel. Handlingsprogrammet uppdaterades 2018. En arbetsgrupp från förvaltningen och representanter för näringarna har arbetat fram och sedan uppdaterat programmet som gäller tills vidare. På grund av ny EU-reglering kommer dock en ny uppdatering att göras under 2026. Målsättningarna är att minska negativa effekter på hälsa och miljö samt stödja landskapets hållbarhetsagenda. Handlingsprogrammet ska även främja integrerat växtskydd, alternativa odlingsmetoder och indikatorer för att minska beroendet av kemiska växtskyddsmedel, samtidigt som växthälsan bibehålls på hög nivå. Målsättningar finns uppdelade under minskning av hälsoriskerna; minskning av miljöriskerna, förbättring av kunskapen om en säker användning av växtskyddsmedel; främjande av integrerat växtskydd samt användning av jämförande bedömning. Målsättningarna åtföljs av detaljerade åtgärder på tolv områden. Inom landskapsregeringen är det jordbruksbyrån som ansvarar för handlingsprogrammet.

Nationell strategi för marknadskontroll i Finland 2026-2029¹⁰³ syftar till ett enhetligt och effektivt tillvägagångssätt för kontroll av produkter och tillämpning av EU:s harmoniseringslagstiftning. Visionen för Finlands marknadskontroll är: "Vårt mål är en marknadsmiljö där alla användargrupper kan lita på produkternas överensstämmelse med kraven och där företagen har rättvisa och likställda konkurrensförhållanden." Ålands landskapsregering svarar för sin del för marknadskontrollen inom många produktsektorer på landskapet Ålands område. Strategin anger riktlinjer och prioriteringar för att optimera kontrollen och resursanvändningen. Den omfattar produkter som regleras av EU:s marknadskontrollförordning (2019/1020) samt vissa andra sektorer, men gäller inte livsmedelskedjan eller läkemedel. Rikets strategi blir direkt gällande på Åland och landskapsregeringens miljöbyrå deltar i framtagandet av strategierna i mån av möjlighet.

Det nationella luftvårdsprogrammet 2030¹⁰⁴ som antogs av statsrådet i mars 2019, är ett centralt verktyg när det gäller att fullgöra EU-åtagandena och uppnå de nationella luftvårdsmålen. Det har sedan 2019 uppdaterats en gång.¹⁰⁵ Programmet innefattar de

¹⁰³ Säkerhets- och kemikalieverket (TUKES), *Nationell strategi för marknadskontroll 2026-2029*, <https://tukes.fi/sv/finlands-strategi-for-marknadskontroll-2026-2029>

¹⁰⁴ Miljöministeriets publikationer 2019:8, *Det nationella luftvårdsprogrammet 2030*, se <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/baf4b746-08f5-4cf4-b72e-0ae383df8cd5/content>

¹⁰⁵ Miljöministeriets publikationer 2023:23, *Första uppdatering av det nationella luftvårdsprogrammet 2030*, Se <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/61412a7d-605f-4799-98b6-1bc359b7d8e8>

åtgärder som krävs för genomförandet av EU:s direktiv om nationella utsläppstak 2016/2248 och andra åtgärder för att förbättra luftkvaliteten. Ålands utsläpp ingår i det nationella luftvårdsprogrammet och dess uppdatering, men Åland beslutar själv om sina åtgärder för att minska utsläppen.

Följande projekt bidrar på det operativa planet till uppfyllande av mål 7:

Projektet Baltic Reed syftar till att återföra näringsämnen från övergödda kustvatten i Östersjön till land. Samtidigt främjar projektet en hållbar användning av vassbiomassa som råvara för olika ändamål. Täta vassbestånd binder stora mängder näringsämnen: en hektar kan innehålla cirka 10 kg fosfor, 100 kg kväve och mer än 2 ton organiskt kol. Genom att slå vassen och använda biomassan, exempelvis som odlingssubstrat, jordförbättring eller strömaterial, avlägsnas betydande mängder näringsämnen från kustvattnen. Vasskörd, när den planeras i samspel med naturvårdens behov, är därför en kostnadseffektiv åtgärd för att minska näringsreserverna i Östersjöns kustekosystem. Den kompletterar och stärker andra pågående insatser för att förbättra havets tillstånd. Projektet pågår under åren 2023-2026 och finansieras av Central Baltic-programmet. Lead partner är John Nurminens stiftelse och inom landskapsregeringen är det miljöbyrån som ansvarar för projektet i egenskap av deltagande projektpartner. Slutresultat är skörd av vass på 23 platser i Sverige, Finland och på Åland. En total yta på 187,7 ha har skördats med näringsreduktioner på ca 800 kg fosfor och 8050 kg kväve. Näringsminskning i kombination med restaurering av kustnära habitat har uppnåtts vid 12 pilotplatser. Användning av vass som råmaterial har uppnåtts för följande produkter: byggmaterial, trädgårdsprodukter och marktäckare, foder och strö till djur, sugrör, koppar och tallrikar som engångsvaror, jordförbättringsprodukter och biogas.

Waste to Value-projektet startades som svar på den växande mängden bygg- och rivningsavfall och behovet av mer hållbar användning av byggmaterial. Användbara byggmaterial slängs ofta på grund av ineffektiva återbrukssystem, regelhinder och bristande kunskap. Projektet syftar till att lösa dessa utmaningar genom att utveckla praktiska modeller för återanvändning. Relevant lagstiftning ska granskas för att identifiera hinder och föreslå policyförändringar som stödjer återbruk och resurseffektivitet. På Åland ska en återbruksanläggning etableras vid Svinryggen i Jomala för att ta emot, bearbeta och sälja vidare byggmaterial som annars skulle ha blivit avfall. Arbetet omfattar även att utveckla en kunskapsplattform som stärker kompetensen inom cirkulärt byggande och materialåterbruk, riktad till byggbranschen och fastighetsägare. Dessutom ska juridiska, strukturella och praktiska hinder för återbruk identifieras och förbättringar i regelverk föreslås. Praktiska pilotinsatser genomförs för att testa metoder för insamling, hantering och försäljning av återbrukat byggmaterial.

Målet är att minska byggavfallet på Åland med ökad återanvändning. Projektet pågår under 2025-2028 och finansieras av Central Baltic-programmet. Lead partner är Emmaus Åland och inom landskapsregeringen är det miljöbyrån som ansvarar för projektet som deltagande projektpartner.

Fritidsbanken är ett svenskt koncept som startade 2013. Syftet är att tillgängliggöra utrustning och fritidsredskap för alla för att främja återbruk och ett aktivt liv, som ett bibliotek med sport- och fritidsprylar. Alla får låna, allt är gratis och det måste vara återanvänd utrustning. Åland har fått möjlighet att implementera Fritidsbanken. Ett uppstartsprojekt planeras på initiativ av Ålands landskapsregering med en ideell organisation som genomförande part med början 2026. Utrustningen repareras, servas, och vårdas för ett långt liv och stödjer därmed sysselsättningsfrämjande åtgärder. Verksamheten syftar till att öka miljömedvetenheten och miljöfostran genom cirkulär ekonomi/återbruk samt främjar ekonomisk jämlikhet. Även paralympiska kommittén lånar ut sin utrustning genom Fritidsbanken.

BLISS: Building Living Labs for Island Sustainable Solutions är en projektansökan inom Horizon Europe-programmet som blev beviljad reservlisteplats. Projektansökan har 18 partners inom EUNICoast-alliansen som Högskolan på Åland medverkar i. Filosofin bakom projektansökan är att Europas öar står inför stora miljöutmaningar men har unika förutsättningar för att testa hållbara lösningar. Horizon Europe ser öar som "naturliga laboratorier" för projekt som återställer ekosystem, minskar föroreningar och främjar cirkulära blå ekonomier. BLISS-projektet utvecklar en flexibel modell för kustzonsförvaltning genom åtta Living Labs i Europas havsområden, med mål att skapa lösningar som kan spridas inom EU. För Ålands del handlar detta "living lab" om att skapa förutsättningar för att omvandla avloppsslam och eventuellt också andra restprodukter såsom slam från fiskodlingar till biokol, som i sin tur kan användas i de vattenreningsprojekt som genomförs på Åland och som jordförbättring inom jordbruket. *Lead partner* är universitet på Balearerna och landskapsregeringen blir om projektet får finansiering deltagande partner genom miljöbyrån.

I tillägg inkluderar mål 7 även offentlig upphandling genom delmål 7.3 "Alla offentliga organisationer praktiserar hållbar offentlig upphandling" Landskapsregeringens ansträngningar för hållbar offentlig upphandling beskrivs i avsnitt 2.1.

8.6 Fördelning målsvar ministrar 2026–2027

Protokoll fört vid pleniföredragning ÅLR 2025/8557, 8.1.2026.

Strategiskt utvecklingsmål	Minister 2026-2027
Mål 1 Välmående människor vars inneboende resurser växer	Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd och Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
Mål 2 Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj , civilminister Ingrid Zetterman , Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd
Mål 3 God vattenkvalitet	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson , Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
Mål 4 Ekosystem i balans och biologisk mångfald	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson , Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
Mål 5 Attraktionskraft för boende, besökare och företag	Näringsminister Jesper Josefsson och vicelantråd Annika Hambrudd samt social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
Mål 6 Kraftigt minskad klimatpåverkan	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson , Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
Mål 7 Hållbar konsumtion och produktion	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson , Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell , finansminister Mats Perämaa och social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
Övergripande ansvar	Lantrådet Katrin Sjögren och finansminister Mats Perämaa (integrering i budget och årsredovisning)

Delmål	Minister
1.1 Alla har tillgång till det som för var och en bidrar till fysisk och psykisk hälsa, meningsfullhet och goda relationer. God och jämlik vård och omsorg är garanterad för alla. Tillgången till det som inte främjar fysisk och psykisk hälsa begränsas.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
1.2 Genom hela livet har alla tillgång till kvalitativ utbildning, konst, kultur och andra bildningsformer som främjar var och ens och allas vårt gemensamma blomstrande.	Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd
1.3 Alla ungdomar och vuxna har sysselsättning i form av studier, arbete eller annan syssla.	Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd
1.4 Alla barn, ungdomar och vuxna tar efter förmåga ansvar. Beroende på ålder och förmågor sker detta bland annat genom att vi tar hand om vårt välbefinnande och konsumerar måttfullt. Vi hjälps åt att spegla och bekräfta egenskaper som förnöjsamhet och lyhördhet.	Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd
2.1 Diskriminering och korruption förekommer inte.	Civilminister Ingrid Zetterman
2.2 Alla tar ansvar för att avskaffa alla former av fysiskt, sexuellt och verbalt våld, särskilt i nära relationer.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
2.3 Ingen lever i en ekonomiskt utsatt position och de ekonomiska klyftorna minskar. Alla har ett hem som skänker glädje och ro.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
2.4 Likvärdigt arbete ersätts med lika lön. Jämn fördelning av det oavlönade hem- och omsorgsarbetet.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj

2.5 Åland är barn- och äldrevänligt och personer med funktionsnedsättning upplever trygghet, frihet och tillgänglighet.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
2.6 Jämställdhet och jämlikhet har uppnåtts. Kvinnor, män och inflyttade är representerade i beslutande organ.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
2.7 Beslutsfattandet är deltagandebaserat. Förtroendet för samhällsinstitutioner respektive valdeltagandet är högt. Ålands invånare, förenings- och näringsliv samt myndigheter är delaktiga i att utforma samhället. Barn hörs i frågor som rör dem.	Civilminister Ingrid Zetterman
2.8 Kultur, idrott och andra föreningsaktiviteter förenar människor och skapar delaktighet.	Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd
3.1 Alla på Åland har kunskap om och tar ansvar för att åländska vatten uppnår god kvalitet.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.2 Ålands röst i Östersjön är proaktiv. Åländska aktörer och individer samverkar med övriga Östersjöregionen för att påverka och uppnå vatten av god kvalitet.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.3 Näringslivet på Åland använder hållbara cirkulära lösningar och bidrar till minst halverade utsläpp av näringsämnen till 2030 (jämfört med 2015).	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.4 Hänsyn till klimatförändring och dess konsekvenser integreras i alla utvecklings- och planeringsprocesser som påverkar vattenbruk och havsanvändning.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
3.5 Människoskapade nettoutsläpp av fosfor och kväve till vatten har minst halverats år 2030 (jämfört med 2015).	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.6 Internbelastningen av fosfor i sjöar och vikar har identifierats och åtgärder pågår för minskningar.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.7 Människoskapade kretsloppen av näringsämnen är till största delen slutna. Åland är ledande i Östersjöregionen gällande cirkulärt omhändertagande av näringsämnen 2030 och exportör av näringsämnen 2051.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.8 Läckage av farliga ämnen, såsom läkemedel, växtskyddsmedel, hushållskemikalier, mikroplaster och gifter till vattenmiljön har minskat till icke skadliga nivåer. Nedskräpningen av vattenmiljön har upphört.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
3.9 Ett samlat helhetsperspektiv på VA-användningen som säkerställer att handlingsplaner och åtgärder innebär förbättringar av vattenkvaliteten.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
4.1 Alla som bor och verkar på Åland har insikten om att djur, växter och ekosystem har ett egenvärde i sig själva. Kunskap om biologisk mångfald, ekosystem i balans samt särskilt värdefulla arter och biotoper är hög inom alla samhällssektorer.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
4.2 Ekosystem och biologisk mångfald är integrerade i alla utvecklings- och planeringsprocesser för mark- och havsanvändning (s.k. regional grönstruktur) och används som redskap för att mildra effekter av klimatförändringarna, motverka habitatfragmentering och -förstörelse samt säkerställa gröna korridorer.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell

4.3 Miljöpåverkan av invasiva arter är så låg att på Åland naturligt förekommande arter och biotoper inte hotas.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
4.4 Havs-, kust- och landområden samt särskilt skyddsvärda biotoper och arter på Åland är skyddade minst till den nivå och omfång som EU:s regelverk kräver.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
4.5 Naturförlusten har avstannat. Områden där särskilt skyddsvärda biotoper eller arter tidigare förekommit har antingen återställts eller så har dessa arter och biotoper återinförts eller återskapats inom områden som särskilt lämpar sig för dessa förekomster.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
5.1 Åland ska ha 35 000 invånare.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson, Utbildnings- och kulturminister Annika Hambrudd, Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
6.1 80 % lägre växthusgasutsläpp* (exklusive övrig sjöfart, samt all sjöfart utom skärgårdsfärjorna) jämfört med 2005.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell, Närings- och miljöminister Jesper Josefsson (kolsänkor)
6.2 50 % lägre växthusgasutsläpp från vägtrafiken jämfört med 2005.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
6.3 100 % av elanvändningen kommer från fossilfria energikällor.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
6.4 Ingen fossil uppvärmning av byggnader.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
7.1 Mängden avfall som uppkommer på Åland har minskat till max 1,2 ton per person per år.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
7.2 Alla företag och organisationer har integrerat hållbarhet, resurssnålhet och cirkularitet i kärnan av sin verksamhet.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
7.3 Alla offentliga organisationer praktiserar hållbar offentlig upphandling.	Finansminister Mats Perämaa
7.4 Alla bygger och renoverar på ett hållbart, resurssnålt och cirkulärt sätt.	Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell
7.5 Åtminstone 80 % av befolkningen har en resurssnål och återanvändande livsstil.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
7.6 Åtminstone 80 % av befolkningen undviker att köpa varor som innehåller skadliga kemikalier.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
7.7 Nyttodjurens naturliga beteende främjas genom att deras naturliga behov som mat och rörelse tillgodoses.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson
7.8 Åtminstone 80 % av befolkningen äter en lokalproducerad kost som enligt aktuella rekommendationer är till gagn för både människors och planetens hälsa.	Social- och hälsovårdsminister Arsim Zekaj
7.9 De konsumtionsbaserade luftutsläppen av koldioxidekvivalenter har minskat till 4 ton per person och år senast 2030 och 2 ton per person och år senast 2040.	Närings- och miljöminister Jesper Josefsson, Infrastruktur- och klimatminister Camilla Gunell